Sjeveroistočni rubni govori posavskoga poddijalekta slavonskoga dijalekta

Raguž, Marija

Doctoral thesis / Disertacija

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:304938

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-20**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FILOZOFSKI FAKULTET

Marija Raguž

SJEVEROISTOČNI RUBNI GOVORI POSAVSKOGA PODDIJALEKTA SLAVONSKOGA DIJALEKTA

DOKTORSKI RAD

Osijek, 2016.

JOSIP JURAJ STROSSMAYER UNIVERSITY OF OSIJEK
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Marija Raguž

NORTHEASTERN BORDERLINE LOCAL IDIOMS OF „POSAVSKI“ SUBDIALECT OF SLAVONIAN DIALECT

DOCTORAL THESIS

Osijek, 2016

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FILOZOFSKI FAKULTET

Marija Raguž

SJEVEROISTOČNI RUBNI GOVORI POSAVSKOGA PODDIJALEKTA SLAVONSKOGA DIJALEKTA

DOKTORSKI RAD

Mentor:
prof.dr.sc. Ljiljana Kolenić

Osijek, 2016.

JOSIP JURAJ STROSSMAYER UNIVERSITY OF OSIJEK
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Marija Raguž

NORTHEASTERN BORDERLINE LOCAL IDIOMS OF „POSAVSKI“ SUBDIALECT OF SLAVONIAN DIALECT

DOCTORAL THESIS

Supervisor:
Ljiljana Kolenić, Ph.D., Full Professor

Osijek, 2016

Zahvale

Ovaj je rad nastao zalaganjem mnogih ljudi na različite načine. U prvom redu, veliku je količinu truda, strpljenja i vremena u njega uložila moja mentorica, prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić. Zahvalna sam što mi je dala slobodu da pronađem svoj sustav rada, a pri tome nije dopustila da odem na stranputicu. Mnogo je vremena u razvitak moje znanstvene misli uložila i izv. prof. dr. sc. Tanja Gradečak-Erdeljić.

Ne bih dobila priliku pisati doktorski rad da nije prof. emeritusa Antuna Tucaka. Omogućio mi je ulazak u znanost i davao snažne poticaje mom daljnjem napredovanju. Uz njega, tu su bili i zaposlenici Medicinskoga fakulteta u Osijeku, mnogo njih, ali posebno gđa Kata Sigmund, Marijana Jukić i doc. dr. sc. Martina Smolić. Ujedno i zaposlenice HAZU-a Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku koje su, uz moralnu podršku, pomogle i pri lakšem pronalasku stručne literature.

Posebne zahvale dugujem suradnicima na terenu. Svi su posrednici i kazivači na terenu bili vrlo susretljivi, pokazali su povjerenje i trudili su se da zajedno što bolje predstavimo govor njihova mjesta. Po mjestima, u izradi ovoga rada sudjelovali su:

Antin: Marija Čaklović, Antun Flinčec, Zdravko Matanović, Marija Šavanjika, obitelj Bartola Vidakovića.

Bogdanovci: Marija-Manda Anokić, Sofija Ižaković, Mario Kiš, Branimir Rendulić, Kata Tadijanović, Ružica Tadijanović.

Nuštar: obitelj Čeple, Marija Marošević, Anica Pokršćanski, Ana i Nikola Šuća.

Svinjarevci: Anica Božić, Darko Božić, Josa Božić, Stjepan Božić, Antun Brizanac, Valerija Marijanović.

Tordinci: Davor Adžić, Ana Mrđa, Ana i Hrvoje Roguljić, Mandica Vidinović, Tomislav Vidinović.

Veliku pomoć u pronalasku kazivača pružila mi je mag. etn. Martina Mišetić, a korisne prijedloge dala mi je i mr. sc. Ljubica Gligorević.

Dugim razgovorima o jezičnim temama i procesu pisanja doktorskoga rada neizmjerno me zadužila dr.sc. Marta Andrić s Odsjeka za turkologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Moralnu i materijalnu podršku u najvećoj sam mjeri dobila od svoje majke. Ujedno, iznimno sam zahvalna njoj i svome pokojnom ocu što su za prebivalište odabrali mjesto s najstarijim naglasnim tipom posavskoga poddijalekta. I mome didi, što ga i danas koristi.

Izjava

Izjavljujem da nisam prijavila temu doktorske disertacije (s istovjetnom temom) ni na jednom drugom sveučilištu. Izjavljujem da je ovo moj izvorni rad, osim ako se u tekstu ne navodi drukčije.

Sažetak

Ciljevi i hipoteza

Cilj je istraživanja bio zabilježiti govore u mjestima Antin, Bogdanovci, Nuštar, Svinjarevci i Tordinci te analizirati prikupljene jezične činjenice, stvoriti na temelju toga opis tih govora predstavljajući njihov naglasni sustav, fonološku, morfološku, tvorbenu, sintaktičku i leksičku razinu. Nadalje, zabilježene osobine usporediti s jezičnim osobinama posavskoga poddijalekta i šire, slavonskoga dijalekta, kako bi se ustvrdilo pripadaju li im ovi govori. Hipoteza je bila kako svi govori pripadaju slavonskome dijalektu, te da svi, osim svinjarevačkoga, pripadaju posavskome poddijalektu.

Metodologija

Građu ovoga rada čine u prvome redu tonski zapisi prikupljeni terenskim radom u istraživanim mjestima. Prvi je korak bio pronaći prikladne osobe koje bi ponudile reprezentativnu sliku govora u samome mjestu. Uvjet je bio da kazivači budu osobe oba spola te da su proveli život u istraživanome mjestu, da su tu odrasli i da tu žive i danas. S kazivačima su vođeni razgovori otvorenoga tipa. Kazivačima je uglavnom bilo prepušteno da govore o temi koja njih zanima s ciljem da govore svojim vernakularnim govorom[1]. Jedino je jedna od tema morala biti i razdoblje Domovinskoga rata. Kazivačima je rečeno kako će se na temelju razgovora s njima stvoriti opisi govora u njihovu mjestu te su upozoreni u trenutcima kad bi snimanje započelo i kad je bilo dovršeno. Razgovori su vođeni i izvan trajanja snimanja te i s drugim osobama iz naselja što je omogućilo bolje poznavanje stanja jezičnih obilježja u mjestu te dodatni uvid u sociolingvističke okolnosti koje karakteriziraju odnos mještana prema govoru u njihovu mjestu.

Građa je nakon toga transkribirana, govori su analizirani na temelju dobivenih podataka i stručne literature. Navedena su jezična obilježja, koja se pojavljuju u istraživanim mjesnim govorima, na fonološkoj, morfološkoj, tvorbenoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini. Pokazalo se kako postoje razlike u govoru ovisno o kazivaču pa je bilo potrebno to prikazati i sociolingvističkom analizom svakoga govora.

[1] Pojam vernakularnoga govora preuzet je iz sociolingvističke teorije. To je govor koji osoba koristi u svome prirodnome okruženju, govor koji osjeća kao vlastiti, prirodan oblik izražavanja (Labov 1984: 29).

Rezultati i zaključci

Rezultat su rada opisi govora Antina, Bogdanovaca, Nuštra, Svinjarevaca i Tordinaca. Zaključak je kako ti govori pripadaju slavonskome dijalektu. Stariji se govornici još služe govorom koji pripada posavskome poddijalektu, ali mlađi većinom ne. U govoru Svinjarevaca se ni starije osobe ne služe posavskim poddijalektom, međutim, postoje naznake na temelju kojih je moguće zaključiti kako je i taj govor u prošlosti pripadao posavskome poddijalektu.

Svi istraživani govori predstavljaju granicu poddijalekta stoga je njihovo proučavanje prinos poznavanju toga tipa govora. Pokazalo se kako su govori srodni, ali međusobno razlikiti. Svi dijele određene zajedničke karakteristike, ali njihova je distribucija različita i međusobne su razlike izražene bar u jednoj od jezičnih razina. Očit je dijalekatski kontinuum.

Ključne riječi: dijalektologija, sociolingvistika, mjesni govor, slavonski dijalekt, granični tip govora

Abstract

The goal of the research was to record local idioms in villages Antin, Bogdanovci, Nuštar, Svinjarevci and Tordinci and to analyse the collected language material, to create a description of these idioms by representing it through its accentual system, its phonological, morphological, word formation, syntactical and lexical level. Further on, to compare the noted characteristics with language characteristics of the „posavski“ subdialect and wider, with the characteristics of slavonian dialect , in order to establish whether these idioms are a part of them. The hypothesis was that all the idioms in question are a part of slavonian dialect, and that all of them except the idiom in Svinjarevci also belong to „posavski“ subdialect.

The corpus of the work are primarily sound recordings made through field work in the villages. The first step was finding appropriate people who would give a representative image of the idiom in the village. The precondition for informants were that they spent their life in the village, that they have grown up in it and that it is where they live today. Informants took part in a open-end interview. They were allowed to pick the topic of their interest so they would use their vernacular speech. One of the topics had to concern the Croatian War of Independence period. Informants were told that based on their data, a description of their loacl idioms will be created and they were warned about the moments in which the recording was started and finished. Conversations also took place beyond the time of recording and with other locals which enabled a deeper knowledge on language characteristics in the village and a further insight about sociolinguistic context which affects the attitude of the locals towards the idiom of their village.

Sound recordings were then transcribed, idioms were analysed according to collected data and scientific bibliography. The language characteristic of the researched local idioms were presented through their phonological, morphological, word formation, syntactical and lexical level. It became apparent that there are differences in speech depending on a specific informant so it was also necessary to do a sociolingustic analysis for every local idiom.

Results of the work are descriptions of local idioms of the villages Antin, Bogdanovci, Nuštar, Svinjarevci i Tordinci. The conclusion is they are all a part of slavonian dialect. Older residents still use an idiom belonging to „posavski“subdialect, but younger ones mostly do not. In Svinjarevci, not even the older residents use such an idiom but there are elements which suggest that this local idiom also used to belong to „posavski“ subdialect in the past.

All the investigated local idioms represent the border of a subdialect so studying them provides a contribution to better understanding of such type of local idioms. These local idioms are connected but they differ from one another. They all share common characteristics but their distribution is different and differences between them are apparent in at least one level of language. Dialect continuum is visible.

Key words: dialectology, sociolinguistics, local idiom, slavonian dialect, transitional zone type idioms

Sadržaj

Zahvale 1

Izjava 2

Sažetak 3

Abstract 5

1.**Uvod** 12

1.1. Motivacija za odabir teme 12

1.2. Dosadašnja istraživanja 13

2. **Teorijski okvir istraživanja** 16

2.1. Govorna zajednica 17

2.2. Prijelazni govori 20

2.3. Jezična promjena i varijacije 21

2.4. Terenski rad 23

3. Korpus i metodologija istraživanja 25

3.1. Korpus istraživanja 25

3.2. Definiranje govorne zajednice 26

3.3. Analiza prikupljene građe 28

3.4. Struktura analize govora 29

3.5. Redoslijed analiza 30

4. Mjesni govor Svinjarevaca 32

4.1. Uvod 32

4.2. Fonologija 33

4.2.1. Odraz jata 33

4.2.1. Ostale fonološke osobitosti svinjarevačkoga govora 34

4.2.2. Prozodija 36

4.3. Morfologija 39

4.3.1. Imenice 39

4.3.2. Zamjenice 39

4.3.3. Pridjevi 39
4.3.4. Brojevi 40
4.3.5. Glagoli 40
4.4. Tvorba riječi 42
4.5. Sintaksa 43
4.6. Leksik svinjarevačkoga govora 44
4.6.1. Uvod 44
4.6.2. Frazemski izrazi 44
4.6.3. Rječnik 44
4.7. Sociolingvistička analiza 48
4.8. Zaključak 51
4.9. Ogledni primjer svinjarevačkoga govora 52

5. Mjesni govor Bogdanovaca 53
5.1. Uvod 53
5.2. Fonologija 54
5.2.1. Odraz jata 54
5.2.2. Ostale fonološke osobitosti bogdanovačkoga govora 56
5.2.3. Prozodija bogdanovačkoga govora 58
5.3.Morfologija 61
5.3.1. Imenice 61
5.3.2. Zamjenice 62
5.3.3. Pridjevi 62
5.3.4. Glagoli 62
5.4. Tvorba riječi 65
5.5. Sintaksa 65
5.6. Leksik bogdanovačkoga govora 66
5.6.1. Uvod 66
5.6.2. Frazemi 66
5.6.3. Rječnik bogdanovačkoga govora 67
5.7. Sociolingvistička analiza 70
5.8. Zaključak 72
5.9. Ogledni primjer bogdanovačkoga govora 73

6. Mjesni govor Nuštra 74
6.1.Uvod 74
6.2.Fonologija 75
6.2.1. Odraz jata 75
6.2.2. Ostale fonološke osobitosti nuštarskoga govora 76
6.2.3. Prozodija 78
6.3. Morfologija 80
6.3.1. Imenice 80
6.3.2. Zamjenice 80
6.3.3. Brojevi 80
6.3.4. Glagoli 81
6.4. Tvorba riječi 82
6.5. Sintaksa 83
6.6. Leksik nuštarskoga govora 84
6.6.1. Uvod 84
6.6.2. Frazemi 84
6.6.3. Rječnik 85
6.7. Sociolingvistička analiza 88
6.8. Zaključak 91
6.9. Ogledni primjer nuštarskoga govora 92

7. Mjesni govor Tordinaca 93
7.1.Uvod 93
7.2. Fonologija 95
7.2.1. Odraz jata 95
7.2.2. Ostale fonološke osobitosti tordinačkoga govora 96
7.2.3. Prozodija 99
7.3. Morfologija 101
7.3.1. Imenice 101
7.3.2. Zamjenice 102
7.3.3. Pridjevi 102
7.3.4. Brojevi 102
7.3.5. Glagoli 102
7.4. Tvorba riječi 105

7.5. Sintaksa 106
7.6. Leksik 107
7.6.1. Uvod 107
7.6.2. Fraze, specifični izrazi 107
7.6.3. Rječnik 108
7.7. Sociolingvistička analiza 112
7.8. Zaključak 113
7.9. Ogledni primjer tordinačkoga govora 115

8. Mjesni govor Antina 116
8.1. Uvod 116
8.2. Fonologija 117
8.2.1. Odraz jata 117
8.2.2. Ostale fonološke osobitosti antinačkoga govora 118
8.2.3. Prozodija 120
8.3. Morfologija 121
8.3.1. Imenice 121
8.3.2. Zamjenice 121
8.3.3. Pridjevi 121
8.3.4. Glagoli 122
8.4. Tvorba riječi 123
8.5. Sintaksa 124
8.6. Leksik 125
8.6.1. Uvod 125
8.6.2. Fraze i specifični izrazi 125
8.6.3. Rječnik 125
8.7. Sociolingvistička analiza 128
8.8. Zaključak 130
8.9. Ogledni primjer antinačkoga govora 131

9. Zaključak 132
9.1. Pripadnost istraživanih govora slavonskome dijalektu i posavskome poddijalektu 132
9.2. Dijalektalni kontinuum. Usporedba istraživanih govora 134
9.3. Cilj i hipoteza istraživanja 135

9.4. Smjer budućih istraživanja 136

Bibliografija 137

Životopis pristupnice 142

1. Uvod.

1.1. Motivacija za odabir teme.

Poticaj je za odabir ove teme nastao tijekom proučavanja govora u mjestu Bogdanovci za potrebe seminara iz dijalektologije na poslijediplomskom studiju. Prilikom analize prikupljenoga materijala pokazalo se kako su kazivači nesigurni u upotrebi određenih jezičnih elemenata – ponajprije se to odnosi na odabir izgovora jata.

Prvotna je namjera bila proučiti upotrebu jezičnih činjenica u odnosu na izvanjezičnu stvarnost. Prema preliminarnim istraživanjima, ta bi pojava odgovarala pojmu lingvističke nesigurnosti (LI, od eng. *lingustic insecurity*), kako ju je opisao Labov (Mesthrie 2009: 87). Pojava se očituje na jednak način, ali nisu jednaki razlozi doveli do nje. U ovdje istraživanom slučaju, čini se kako je lingvistička nesigurnost nastala kao posljedica ratnih zbivanja. Kako bi to bilo moguće proučiti i opisati, trebalo je uzeti u obzir stanje jezičnih činjenica prije rata, te usporediti više naselja koja su bila iseljena za vrijeme rata.

Započela je potraga za građom iz koje bi bilo moguće iščitati prijeratno stanje jezičnih činjenica – po literaturi, ali i po muzejima. Potraga je bila bezuspješna i pokazalo se kako cijeli jedan dio Hrvatske nije istražen. Nikada nisu istraženi rubni govori posavskoga poddijalekta, to jest, njegova granica. Govori istočno od te granice istraživani su dva puta od Domovinskoga rata (Lukežić 1996, Kolenić 1999). Ti su govori, poznati kao iločki govori, svrstani u vojvođansko-šumadijske govore (Lisac 2003a: 32). Zaslugom Ive Lukežić, iločki su govori svrstani u govore slavonskoga dijalekta (Lukežić 1996: 217). Bez obzira na njihovu pripadnost određenome dijalektu, ostaje činjenica da ti govori nisu istraženi.

Činjenica da cijela jedna grupa govora nije istražena i da se nekim govorima kojima govore Hrvati rijetko posvećuje pažnja, dovoljan je razlog da se oni istraže, i to granica, kako bi se tu granicu moglo prijeći.

Govori i jezici pripadaju onima koji se njima služe, a proučavano područje je u posljednje vrijeme doživjelo promjene stanovništva i društvenih odnosa. Da su spomenuti govori i bili ranije istraženi, svejedno bi to bio razlog da se danas istraže iznova.

1.2. Dosadašnja istraživanja.

Mjesni govori Antina, Bogdanovaca, Nuštra, Svinjarevaca i Tordinaca nisu pojedinačno obrađeni u dijalektološkoj literaturi, stoga se ovaj prikaz dosadašnjih istraživanja odnosi na širi okvir istraživanja slavonskoga dijalekta i posavskoga poddijalekta. U literaturi se navodi da spomenuti govori njima pripadaju (osim govora Svinjarevaca), ali nema konkretnih primjera zabilježenih u tim mjestima kojima bi se ta tvrdnja potkrijepila.

Jedan od prvih istraživača slavonskoga dijalekta je Stjepan Ivšić (Ivšić 1913). Definirao je posavski govor koji je danas samo dio slavonskoga dijalekta. Osobno je obišao oko 250 sela, kako kaže, a poimence ih spominje 130 (Ivšić 1913a: 126). Opisao je i svoju metodu – razgovarao je s ljudima i bilježio razgovore. Napomenuo je kako je razgovarao uglavnom sa starijim stanovništvom (Ivšić 1913a: 148), a da se govor mlađih razlikuje od njihova – kad se radi o akcentuaciji. Razgovarao je s osobama oba spola i mada navodi da su uglavnom bili stariji, citira i osamnaestogodišnjega i dvanaestogodišnjega kazivača (Ivšić 1913b: 126,133). Nadalje, spomenuo je kako postoje razlike u govoru stanovništva ovisno o etničkoj i vjerskoj pripadnosti (1913a: 130). Ivšić je istraživao i govor u gradovima (1913a: 146,147). Razgovarao je i sa seoskim učiteljima, obrazovanim ljudima, koji su i sami znali prepoznati i definirati određena obilježja govora u mjesnim govorima (Ivšić 1913a: 128). Nadalje, za svaki zabilježeni primjer, Ivšić donosi podatak o mjestu u kojemu je zabilježen, ali često napominje kako to nije jedini mogući oblik. Moguće je da postoji više oblika iste riječi u istome mjestu, ali navodi i primjere kad govornici u istome mjestu istu riječ izgovaraju dvojako – prvenstveno se to tiče naglasaka, ali ne samo u slučaju graničnih govora (1913a: 159). Također, primjećuje da su određeni sugovornici upotrebljavali ekavske oblike kako bi se prikazali školovanijima (1913a: 162). Na kraju rada donosi kraće tekstove i uz svaki bilježi dob i spol govornika, te mjesto u kojemu je zabilježen (1913b: 123-137). Uz to, primjećuje pojavu u govorima koji su na granici određenih grupa – govornici istodobno koriste više oblika ili naglasaka za istu riječ (Ivšić 1913a: 152). Trudgill je definirao pojavu mješovitih i prijelaznih govora na granicama različitih jezičnih obilježja (eng. *mixed and fudged lects*), u mješovitima se pojavljuju obilježja obje grupe s kojima govor graniči, a u prijelaznima obilježje ima srednji oblik – nije jednak ni jednome ni drugom (Chambers 2004: 110).

Sve je ovo bitno napomenuti jer je Ivšićev rad zapravo ispred svoga vremena zbog svih opaski koje je iznio. Ivšić je imao jasan cilj – opisati posavski govor. Posavski je govor jasno ograničio kao skupinu govora u Slavoniji i bosanskoj Posavini u kojoj se pojavljuje o-

sobiti akcenat koji on bilježi znakom ˜ (Ivšić 1913a: 128). U ovome se radu za taj akcent koristi termin neoakut. Termini vezani uz akcentuaciju usuglašeni su s terminologijom korištenom u djelu *Povijest hrvatske akcentuacije* (Kapović 2015). Ivšiću je prvi i glavni interes bila akcentuacija. I vrste i oblike riječi analizira prema naglasku (Ivšić 1913b). Govore je podijelio u devet grupa prema naglascima (Ivšić 1913a: 146-147), te je radu pridodao i kartu (Ivšić 1913b: 139-140). Na karti je ucrtao izoglosu oko Antina, Tordinaca, Nuštra i Cerića, Bogdanovci nisu ucrtani. Nije jasno kako to da je pridodao ta mjesta s obzirom da ih u tekstu baš nigdje ne spominje. Moguće je pretpostaviti kako ih je ubrojao među posavske govore pod utjecajem Stjepana Pavičića jer u tekstu spominje kako mu je Stjepan Pavičić rekao da se neoakut nalazi i u nekim mjestima sjeverno od Vinkovaca (Ivšić 1913a: 129).

Ivšićev je rad uvelike utjecao na kasnije radove o slavonskome dijalektu i posavskome poddijalektu (Berbić Kolar 2009). I danas je prvi korak u radovima o mjesnim govorima slavonskoga dijalekta – odrediti naglasni sustav. Nakon toga se definira kakav je odraz jata u proučavanome govoru, a zatim slijedi opis fonološke, morfološke, tvorbene, sintaktičke i leksičke razine govora. Imenovana se obilježja zatim uspoređuju s ostalim govorima slavonskoga dijalekta kako bi se utvrdilo pripada li mu istraživani govor (Berbić Kolar 2009, 2014, Bilić 2004, Kolenić 1997). Poneki se radovi bave grupom govora (Finka 1975), određenim vidom govora kao što je naglasni sustav (Jozić 2004, Kapović 2008, Peraić 2005), morfološko-naglasnim razlikama među govorima (Jozić 2008), zatim izvanjezičnim činjenicama kao što je slavonski dijalekt u udžbenicima hrvatskoga jezika i književnosti (Petrović 2008), slavonski dijalekt unutar štokavskoga dijalekta u cjelini (Brozović 2008).

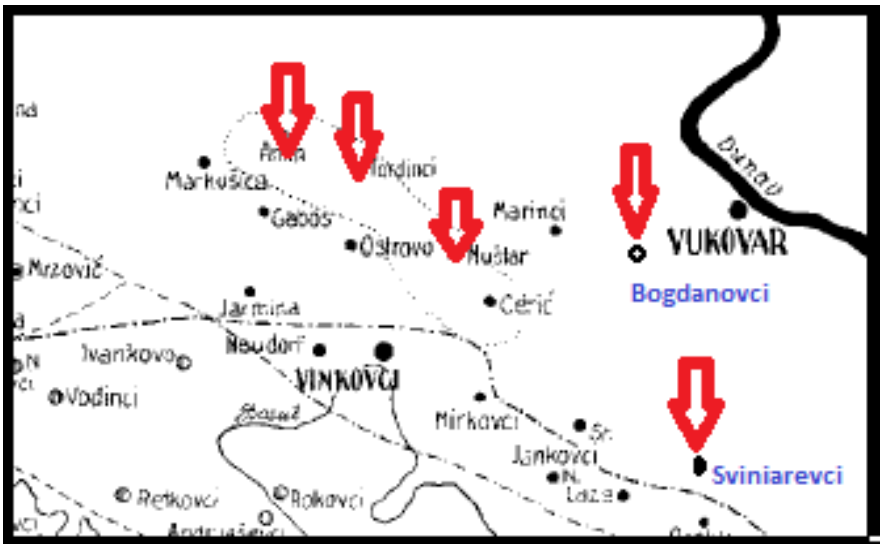

Slika 1. Segment Ivšićeve karte iz djela *Današnji posavski govor* (Ivšić 1913: 139, 140). Na izvornu su kartu ucrtani Bogdanovci i Svinjarevci, istraživana mjesta označena su strelicama.

2. Teorijski okvir istraživanja.

Dijalektološki se rad sastoji od dva dijela – skupljanja građe na terenu i lingvističke analize te građe. Drugi dio nije sporan, ali prvi je sjecište jezičnoga i izvanjezičnoga. Stoga su teorijski okviri kojima pripada dijalektologija širi od čistoga jezikoslovlja. U europskoj se tradiciji dijalektologija vezala uz povijest jezika kojemu je proučavani dijalekt pripadao (Chambers 2004: 15,16), a u američkoj su takva istraživanja vezana uz antropologiju i istraživanje tuđih kultura (Moore 2013: 56,125). Ta se tradicija nastavlja i danas, a iz lingvistike je izrasla i sociolingvistika prisvojivši proučavanje dijalekata (Meyerhoff 2006: 1).

Naime, govor ne može biti odvojen od govornika niti od zajednice koja se njime koristi. Bilo da jezik proučava kako bi bio sredstvo za upoznavanje određene zajednice, bilo da se koriste saznanja o zajednici kako bi se objasnile određene jezične navike, jedno je sigurno – jezik i govor kao njegovo ostvarenje neodvojivi su od govornika i društveno-kulturnoga konteksta (Sapir 2004). Nije neobično što je dovedeno u pitanje postoji li uopće razlika između paradigme lingvističke antropologije i sociolingvistike (Gumperz 2008). I jedna i druga bave se istim pojmovima koji predstavljaju teorijski okvir ovome istraživanju.

2.1. Govorna zajednica.

Govorna zajednica (od eng. *speech community*) pojam je koji potječe još od Bloomfielda. On ga je definirao kao grupu ljudi koja se služi istim sklopom znakova u govoru (Duranti 2004: 6). John Gumperz govornu zajednicu definirao je kao društveni konstrukt. U govornoj zajednici, po njemu, moraju postojati dosljedne, učestale i predvidljive interakcije, povezane sa zajedničkim društvenim normama (Duranti 2004: 8). Labov je potvrdio kako se govorna zajednica ne definira upotrebom jezičnih elemenata, nego sudjelovanjem u istim normama (Duranti 2004: 9).

U definicijama se teoretičari slažu kako je govorna zajednica grupa ljudi koji su u trajnoj interakciji i dijele vjerovanja i sustav vrijednosti u odnosu na svoju kulturu, društvo, povijest, komunikaciju s drugima (Duranti 2004: 3, Meyerhoff 2012: 125). Jezik u govornoj zajednici nema samo komunikacijsku, već i simboličku funkciju (Edwards 2009: 55).

Pojam se govorne zajednice redovito povezuje s identitetom. Identitet je ono što dijele pripadnici iste zajednice, ono što je svima jednako, isto (Duranti 2004: 370). Središnju ulogu u stvaranju identiteta ima jezik (Duranti 2004: 370), bilo da se radi o individualnome ili grupnom identitetu (Meyerhoff 2006: 70). Govor govornoj zajednici služi kao sredstvo stvaranja, predstavljanja i održavanja identiteta i razlikovanja od drugih (Meyerhoff 2006: 3, Duranti 2004: 4).

Sociolingvistika se bavi razjašnjavanjem odnosa jezika i zajednice, ovisnošću govora o osobi koja se njime služi, situaciji u kojoj se govori, temi razgovora (Meyerhoff 2006: 1). Ona povezuje jezik s izvanjezičnom stvarnošću.

Govorna se zajednica u ovome istraživanju poklapa s pojmom mjesnoga govora. Krenuvši od pojma identiteta, potrebno je uzeti u obzir ono što Matasović naziva *kriterijem identifikacije govornika* kad se radi o kriterijima prema kojima se određuju različiti jezici (Matasović 2001: 16). Taj se kriterij odnosi na činjenicu da sami govornici prepoznaju svoj jezik, ili govor, kao različit od ostalih. Kazivači koji su sudjelovali u ovome istraživanju bi svakako na pitanje kojim jezikom govore rekli da je to hrvatski jezik, međutim, svoj govor nazivaju antinački, bogdanovački, nuštarski, svinjarevački i tordinački. Uz to, spremno su i bez pitanja navodili razlike između svoga i ostalih mjesnih govora.

U posljednje vrijeme, pridaje se pozornost stavovima govornika u okviru perceptivne dijalektologije (Meyerhoff 2006: 65, Pickl 2016: 98). Percepcija različitosti između određenih jezika iz perspektive lingvista i govornika jezika ne moraju se slagati (Matasović 2001:

16). Ako se vratimo na činjenicu kako je govor snažan pokazatelj identiteta, onda dodatno ima smisla poistovjetiti mjesni govor s govorom zajednice. Naime, u istraživanim mjestima jak je osjećaj lokalnoga identiteta. Ta se činjenica očituje i u drugim kulturnim elementima, na primjer, u vrlo prepoznatljivom tradicijskom odijevanju. Žitelji su se određenoga mjesta nastojali bar u malenim detaljima razlikovati od svojih susjednih mjesta. Time se potvrđuje tvrdnja kako oznake identiteta, osim što stvaraju osjećaj zajedništva, služe i za razlikovanje od drugih i kako su drugi u ovome slučaju bili žitelji susjednih mjesta.

Kad govorimo o istraživanim mjesnim govorima i identitetu njihovih stanovnika, potrebno je napomenuti kako se pod mjesnim govorom podrazumijeva govor većinskog, starosjedilačkoga stanovništva. Koliko god da je snažan osjećaj lokalnoga identiteta, unutar mjesta postoje razlike ovisno o etničkoj pripadnosti. U svim navedenim naseljima žive doseljenici iz drugih krajeva Hrvatske, a u nekima i stanovnici srpske nacionalnosti. Oni predstavljaju manjinu. Njihov je govor potrebno istražiti, ali sudionici istraživanja ne smatraju kako njihovoj govornoj zajednici pripada itko osim starosjedilaca, Šokaca. S druge strane, u Tordincima i Antinu žive pripadnici triju vjerskih zajednica. Njihovi su pripadnici sudjelovali u istraživanju i unatoč tome što ne pripadaju istoj religiji, to ne utječe na njihov zajednički identitet. Oni pripadaju istoj govornoj zajednici i dijele isti lokalni identitet.

Pojam govorne zajednice u ovome je istraživanju definiran kroz samo istraživanje. Naime, pokazalo se kako mještani imaju vrlo konkretnu predodžbu o tome tko su govornici onoga što oni smatraju svojim mjesnim govorom. U svakome mjestu postojao je posrednik, određena osoba koja bi dogovorila suradnju s kazivačima. Ujedno je taj posrednik bio prva instanca glede definiranja govorne zajednice. Neki su imali predodžbu o obilježjima govora, ali u prvome redu o tome tko je govornik određenoga mjesnog govora.

Rezultati takvoga pristupa su bili različiti po mjestima. U Antinu nije bilo problema s pronalaskom prikladnih kazivača i da ih je bilo potrebno i više, to ne bi predstavljalo problem. U Bogdanovcima je posrednik sudjelovao u svim razgovorima i smatrao je kako nijedna osoba nije baš govorila govorom koji bi bio „pravi“ bogdanovački. U Nuštru je bilo najviše problema s pronalaskom kazivača. Pokazalo se kako to nije iz razloga što Nuštarci ne bi bili spremni na suradnju, nego što smatraju kako sami više ne govore nuštarskim govorom. Objašnjeno im je kako je dovoljno da to budu osobe koje su tu rođene i tu žive, kako dob nije bitna. Međutim, nekoliko ih je spomenulo kako su imali predstavu u kojoj su predstavljali tradiciju svoga mjesta i morali su pod stručnim vodstvom učiti kako govoriti nuštarskim govorom. Naime, oni ne smatraju nuštarskim govorom onaj kojim se sami služe, nego govor kakvim su se služile prijašnje generacije u Nuštru. Takva je percepcija stvorila problem, ali nekoliko je

Nuštaraca ipak pristalo na razgovor, iako su neki od njih uz to komentirali kako to baš nije ono što smatraju nuštarskim govorom. U Svinjarevcima je rad na terenu također započeo na taj način, činilo se kako u tome mjestu također nije moguće pronaći osobe koje bi odgovarale zahtjevima istraživanja svinjarevačkoga govora. Međutim, posredniku je objašnjeno kako se istražuje današnji govor Svinjarevaca i rečeno mu je koji su uvjeti za kazivače. Ubrzo je pronašao i veći broj od samo četvero minimalnih kazivača po mjestu. U Tordincima je također na vidjelo došla ta jaka predodžba mjesnoga govora kao govora prijašnjih generacija. Ondje je jedna kazivačica bila starije životne dobi, a ostali su bili nešto mlađi. Mlađi su kazivači koristili svoj vernakularni govor, ali trudili su se objasniti kako je tordinački govor izgledao ranije, ne samo kako su govorili njihovi roditelji, ili djedovi i bake, već i prabake i pradjedovi.

U svim je istraživanim mjestima ta predodžba o tome tko govori mjesnim govorom duboko isprepletena s identitetom mještana. Naime, stanovnici spomenutih naselja kulturom svoga mjesta smatraju starosjedilačku šokačku kulturu. U uvodnim napomenama o mjestima istaknuto je kako u svima djeluju kulturno-umjetnička društva i predstavljaju svoju lokalnu tradicijsku kulturu unutar šireg okvira šokačke kulture kao reprezentativnu kulturu svoga mjesta. To je identitet koji smatraju svojim i tako se predstavljaju drugima. Podrazumijeva se kako se običaji čuvaju, iako više ne žive, oblače se nošnje koje se ne nose svakodnevno pa nije neobično da se reprezentativnim mjesnim govorom smatra govor kojime su se služili stanovnici istraživanih mjesta u prošlosti.

Nije slučajno da se tu radi baš o toj kulturi i tome govoru kao obilježjima identiteta iz perspektive mještana. Naime, na razini tradicijske kulture i govora povezanoga s tom kulturom, uočljiva je razlika između lokaliteta dok ne postoji izraziti lokalni identitet kad se promatra suvremena kultura i govor mlađih mještana. Stoga tradicijska kultura i govor povezan s njome u odnosu na lokalni identitet funkcioniraju kao pojmovi osnovne razine (od eng. *basic-level terms*) kako ih opisuje kognitivna teorija (Taylor 1995: 50).

Predodžba mjesnoga govora iz perspektive mještana nije jednaka stanju na terenu, što se i očituje u prikupljenoj građi. Pri analizi je uzeto u obzir radi li se o vernakularnome govoru ili pasivnom leksiku kazivača. Razlike je bilo moguće prepoznati time što je, osim intervjuom, istraživanje vođeno i metodom sudionik-promatrač, odnosno, s mještanima se razgovaralo i izvan trajanja snimanja, a razgovori su vođeni i s mještanima koji nisu snimani. Stoga je bilo moguće razlikovati predodžbe mještana o obilježjima njihova govora od stvarnih obilježja njihova govora. Detaljnije će o ovome biti govora u poglavljima o pojedinom mjesnom govoru.

2.2. Prijelazni govori.

U dijalektologiji se geografska područja prikazuju dijalektološkim kartama. Na karte se ucrtavaju izoglose – linije koje omeđuju područja jednakih jezičnih obilježja. One se često poklapaju i s granicama drugih kulturnih obilježja (Chambers 2004: 100). S druge strane, očito je kako postoji dijalektalni kontinuum u smislu da se stanovnici susjednih mjesta uvijek međusobno razumiju i prijelazi iz dijalekta u dijalekt nisu nagli, nego postupni (Chambers 2004: 104). Iz tog razloga, kako tvrdi Trudgill, neki govori uvijek ostaju nesvrstani (Chambers 2004: 90).

Pri svome je istraživanju Trudgill otkrio kako postoje mješoviti i kompromisni govori (od eng. *mixed and fudged lects*). Mješoviti su govori oni u kojima se koriste obilježja i jednog i drugog dijalekta na čijoj se liniji dodira nalazi govor. Kompromisni govori su oni u kojima se pojavljuje obilježje koje sadrži osobine i jednog i drugog, određeni srednji oblik, ali to obilježje nije jednako niti jednome iz ta dva dijalekta u dodiru (Chambers 2004: 110). Chambers kao primjer navodi izgovor određenoga fonema za kompromisni tip prijelaznoga govora. Trudgill smatra kako će baš proučavanje točaka prijelaza omogućiti bolje razumijevanje geografske varijabilnosti (Chambers 2004: 118).

Pod utjecajem kognitivne lingvistike, i dijalekt se promatra kao misaoni konstrukt, kategorija kod koje je vidljivo da postoji centralnost, hijerarhizacija pripadnosti kategoriji, obiteljska sličnost između onoga što pripada kategoriji (Lakoff 1987: 12). Pickl razrađuje takav pristup i navodi kako postoje tipičniji predstavnici određenoga dijalekta i kako nisu svi jezični elementi jednako relevantni u određivanju pripadnosti dijalekta (Pickl 2016: 77). Nije bitno u obzir uzeti samo sličnost varijabli, nego i njihovu distribuciju (Pickl 2016: 81).

Istraživani se govori nalaze na granici posavskoga poddijalekta, ali i slavonskoga dijalekta i time predstavljaju baš prijelazne tipove govora. Pokazuju mješovita obilježja i zato je kod svakoga napomenuto kakva se obilježja mogu naći u govorima, ali i podatci o njihovoj distribuciji.

2.3. Jezična promjena i varijacije.

Svakoj jezičnoj promjeni nužno prethodi varijacija, mada svaka varijacija ne rezultira jezičnom promjenom (Mesthrie 2009: 110). Promjene mogu kretati odozgor iz dominantne strukture ili odozdol iz vernakularnoga govora obuhvaćati dominantne strukture (Mesthrie 2009: 112). Leksička difuzija (od eng. *lexical diffusion*) označava promjenu koja postupno zahvaća riječi, ne sve odjednom. Promjena riječi zahvaća eksponencijalno. U početku je promjena spora, zahvaća malen broj riječi, zatim se sve više ubrzava, a pred kraj je opet sporija (Mesthrie 2009: 113, 114). Pojavljuje se i gravitacija prema većemu centru. Veći centar ima veću moć utjecaja na promjenu (Mesthrie 2009: 115). Promjena se može promatrati u stvarnom vremenu i aktualnome vremenu (od eng. *real-time and apparent time*). Proučavanje promjene u stvarnom vremenu podrazumijeva proučavanje istih pojava na istome prostoru s istim kazivačima u različitim razdobljima. Istraživač se vraća na istraživani teren nakon deset ili petnaest godina. Proučavanje promjene u aktualnome vremenu podrazumijeva proučavanje razlika u govoru različitih dobnih skupina (Chambers 2004: 149).

Varijacije mogu postojati u istome vremenskom razdoblju. Posebna vrsta varijacija su registri i kodovi. Oni mogu biti isto, ali ne moraju. Registri se odnose na različite stilove govora i većinom su povezani uz zajednice s jednakim interesima ili uz grupu ljudi koja sudjeluje u određenim društvenim praksama unutar kulture (Duranti 2004: 23, Wardhaugh 2015: 53). Kodovi se spominju vezano uz pojam prebacivanja koda (od eng. *code-switching*). Obično se govori o prebacivanju koda u višejezičnim zajednicama gdje ono podrazumijeva da se ovisno o situaciji koristi određeni jezik. Prebacivanje koda može biti situacijsko ili metaforičko. Situacijsko je uvjetovano kontekstom, situacijom u kojoj se događa, a metaforičko sadržajem o kojemu se govori (Duranti 2004: 73, Wardhaugh 2015: 98).

Jezični elementi koji obilježavaju neki govor i variraju mogu biti indikatori, markeri ili stereotipi. Indikatori nisu društveno relevantni, markeri su relevantni, ali njihovo variranje može proći nezamijećeno. Ukoliko se skrene pažnja govorniku na marker, biva zamijećen. Stereotipi su na svjesnoj razini povezani s određenom grupom (Wardhaugh 2015: 151).

Kod pojave je varijacija ponekad moguće primijetiti očiti ili prikriveni prestiž određenih jedinica (od eng. *overt and covert prestige*). Očiti prestiž imaju jezični elementi koji se svjesno povezuju s nekom grupom, a skriveni označava situaciju kad sami govornici izjave da su skloniji jednoj varijaciji dok u govoru češće koriste drugu (Meyerhoff 2006: 37). Uz varijacije su povezane i konvergencija i divergencija. Te se pojave odnose na izbor određene varijacije u izravnoj komunikaciji. Konvergencijom se naglašavaju sličnosti govoru druge strane,

a divergencijom se naglašava različitost koja odražava odmak od druge strane u komunikaciji (Meyerhoff 2006: 72). U sociolingvistici je definiran i pojam lingvističke nesigurnosti (od eng. *lingustic insecurity*), kako ju je opisao Labov. To je pojava kod koje se kazivači ispravljaju, dolazi i do hiperkorekcije jer neku značajku vlastitoga govora ne smatraju prestižnom (Mesthrie 2009: 87).

U istraživanim su govorima očite varijacije u govoru i postoje pokazatelji jezičnih promjena. Stoga su i ti pojmovi bitni u proučavanju istraživanih govora. Očite su i promjene u aktualnome vremenu jer postoje razlike u govoru između kazivača različite dobi. Nadalje, kod nekih se kazivača mogu razlikovati različiti registri i dolazi do prebacivanja koda, ali na razini registra, i to metaforičko prebacivanje koda jer se registar mijenja ovisno o temi o kojoj se govori. Pojam stereotipa bitan je u ovome istraživanju jer ekavski se odraz jata može smatrati takvim jezičnim elementom koji se kod kazivača na svjesnoj razini povezuje sa srpskim jezikom. Baš u slučaju odraza jata, moguće je prepoznati i procese konvergencije i divergencije, ali i prestiža.

2.4. Terenski rad.

Postoje različite metode za prikupljanje dijalektološke građe. U početku su to bili upitnici o točno određenim oblicima u govoru (Chambers 2004: 15). Danas metoda prikupljanja građe ovisi o vrsti građe kakvu se želi dobiti. Glavni je problem metoda terenskoga rada paradoks promatrača. Govornici ne govore jednako u prisutnosti promatrača jer su svjesni čina kazivanja. Teorijsko promišljanje terenskoga rada bavi se nastojanjem umanjivanja utjecaja prisutnosti istraživača jer je cilj postići da se kazivač služi svojim vernakularnim govorom (Labov 1984: 29). Vernakularni je govor pojam kojim se označava govor kojim se određena osoba služi u svakodnevnim situacijama, govor koji joj je najbliži, prirodni govor određene osobe, kakav osoba koristi kad ne obraća pažnju na sam čin kazivanja (Labov 1984: 29).

U ovome se istraživanju koristila metoda sudionika-promatrača pri kojoj je utjecaj paradoksa promatrača najmanji (Labov 1984: 30) i metoda otvorenoga intervjua, te grupni intervju. Metoda sudionik-promatrač podrazumijeva obitavanje u zajednici koju se istražuje i neformalnu interakciju s pripadnicima zajednice. Ta metoda ne podrazumijeva prikupljanje građe, dakle, to je vrijeme izvan vremena snimanja. Za to je vrijeme vođena neformalna komunikacija s osobama koje nisu snimane. U jednom se slučaju nastavak razgovora nakon snimanja pokazao vrlo bitnim jer kazivač nije govorio jednako kao za vrijeme trajanja snimanja. U razgovor se uključio i član obitelji kazivača s komentarom kako kazivač nije govorio kako inače govori. Zatim se poveo razgovor o uzrocima promjene registra dotičnoga kazivača. Nakon toga je snimanje iznova započeto kako bi bili zabilježeni stavovi kazivača koji su bili uzrok da za vrijeme snimanja govori drukčije nego inače.

Intervju je jedina metoda kojom se može prikupiti relevantna količina građe (Labov 1984: 29). Tu je najveći utjecaj paradoksa promatrača, kako se pokazalo i u ovome istraživanju. S obzirom da se razgovor snima, postoji etički kodeks prema kojemu kazivač mora biti upozoren u trenutku kad ga se počinje i prestaje snimati. Također, mora biti upoznat sa svrhom prikupljanja građe (Labov 1984: 51). U ovome se istraživanju to provodilo. Ujedno, jedna je osoba tražila da se iz vjerskih razloga ne spominje njezino ime pa je i to provedeno. Snimanim je osobama objašnjeno kako neće biti iznošeno što je tko rekao, već samo način na koji je što rečeno te da sadržaj govora neće biti vezan uz osobu koja je to izrekla. Kazivači su citirani jedino na pojedinim mjestima kad su govorili o pojavama vezanima uz jezik.

Poželjno je voditi razgovor otvorenoga tipa, što znači prepustiti kazivaču da bira temu razgovora (Labov 1984: 33). Kako bi se postiglo da se kazivač služi vernakularnim govorom, istraživači potiču teme koje izazivaju snažnu emotivnu reakciju. U razgovoru o takvim tema-

ma, kazivač je fokusiran na sadržaj o kojemu govori pa hipotetski ne bi trebao razmišljati o činjenici da je sniman, odnosno ne bi trebao obraćati pažnju na sam čin kazivanja (Labov 1984: 32). U ovome se istraživanju, obzirom na nedavnu povijest, kazivače pitalo o njihovim okolnostima za vrijeme Domovinskoga rata.

U nekoliko je slučajeva vođen grupni intervju. Prednosti su ovakvoga intervjua što kazivači ulaze u interakciju jedni s drugima i veća je vjerojatnost da će se služiti svojim vernakularnim govorima (Labov 1984: 48). Kazivači su pri grupnome snimanju navodili varijacije, podsjećajući jedne druge na različite načine kako se što moglo reći. Ponekad bi potvrđivali navode sugovornika, a ponekad bi ih i ispravljali.

3. Korpus i metodologija istraživanja.

3.1. Korpus istraživanja.

Korpus istraživanja predstavljaju zvučni zapisi snimljeni u mjestima Antin, Bogdanovci, Nuštar, Svinjarevci i Tordinci.

Govori su analizirani na temelju zvučnih zapisa iz istraživanih sela. Kazivači su rođeni i živjeli u istraživanim selima cio svoj život, osim za vrijeme Domovinskoga rata. Razgovori su snimani individualno s pojedinim osobama, a ponekad ih je više snimano istodobno, metodom grupnoga intervjua. Rečeno im je kako se snimanje provodi s ciljem bilježenja i proučavanja njihovoga mjesta u doktorskome radu. Razgovori su vođeni u domovima kazivača, u njihovim naseljima. Kazivači su bili upozoreni u trenutku početka snimanja, ali i u trenutku njegova završetka.

Istraživanje je provođeno i metodom sudionik-promatrač. Razgovori su vođeni i izvan trajanja snimke, te i s drugim mještanima istraživanih naselja što je pripomoglo prepoznavanju učestalosti pojedinih pojava u govoru.

Osim građe prikupljene na terenu kako bi bila analizirana, građu predstavlja i literatura o slavonskome dijalektu te literatura iz područja sociolingvistike u čijem se teoretskom okviru nalazi ovaj rad.

3.2. Definiranje govorne zajednice.

Pripadnost je starosjedilačkoj populaciji u ovome istraživanju morala biti kriterij. Naime, jezik je kulturni konstrukt, vrlo je jak pokazatelj identiteta, kako osobe, tako i zajednice. Članstvo u govornoj zajednici uključuje lokalno znanje o načinu kako izbor govora, varijacije i diskursa predstavlja generaciju, zanimanje, ideologiju, i sl., a svijest je o tome još izraženija u zajednicama čiji su članovi svjesni društvenih i kulturnih razlika (Duranti 2004: 4). U tome pogledu, nemoguće je zanemariti saznanja iz teorije sociolingvistike i lingvističke antropologije. Govorne su razlike pokazatelji kulturnih razlika i različitih identiteta, a ujedno su i sredstvo kojime se identitet iskazuje. Iz tog je razloga potrebno definirati zajednicu kojoj govor pripada i varijacije u govoru unutar odabrane zajednice. Moguće je pristupiti geografski mjesnom govoru pa otkrivati razlike u govoru i na temelju toga detektirati razlike unutar zajednice, a s druge strane, moguće je ovdje odabranim pristupom odabrati zajednicu pa proučiti njezin govor.

Govorna je zajednica okvirno definirana tijekom preliminarnoga istraživanja, ali suradnici su na terenu potvrdili opravdanost takvoga pristupa. Pokazalo se kako svojim mjesnim govorom smatraju govor starosjedilačkoga stanovništva starije životne dobi.

Ovo je istraživanje, unatoč tome, nastojalo prikazati stvarnu sliku mjesnih govora. Nastojalo se izbjeći „lingvističku arheologiju“. Naime, od početaka bavljenja dijalektologijom, prototipni su kazivači bili muškarci, starije životne dobi, pripadali su ruralnome sjedilačkom stanovništvu. U literaturi postoji izraz NORM koji označava takve kazivače (od eng. *Non-mobile, Older, Rural, Male*). Analize govora prema njihovu kazivanju predstavljala su najstariji tip govora, a ne realno stanje jezičnih činjenica (Chamber 2004: 29,30). Mještani istraživanih mjesta imaju baš takvu predodžbu o reprezentativnome govoru svoga mjesta, ali ipak ovi prikazi nisu prikazi samo takvoga govora. Stvarno je stanje takvo da je malen broj govornika koji se još služe takvim govorom. Suradnici su prihvatili prijedlog da se jednostavno snimaju osobe iz tog mjesta, neovisno o tome kako pričaju. Jedini su uvjeti da kazivači u svim mjestima budu oba spola i da je osoba odrasla i živi u istraživanome mjestu.

Proučavanje je slavonskoga dijalekta zapravo oduvijek i bilo usmjereno na proučavanje govora šokačke populacije, mada se u definiciji slavonskoga dijalekta kaže jedino kako je to dijalekt kojime u načelu govore Hrvati (Lisac 2003a: 32). Međutim, u istraživanim naseljima žive i Hrvati doseljavani na istraživano područje iz drugih dijelova Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Oni ne baštine obilježja slavonskoga dijalekta u svojoj punini kako je to slučaj sa starosjedilačkim stanovništvom. U istraživanim će se govorima svakako obratiti pažnja i na mogući utjecaj doseljenoga stanovništva na govore u istraživanim mjestima. Govori koji obilježjima pripadaju slavonskome dijalektu ne koriste se jedino na području Slavonije, nego i

izvan granica Hrvatske (Lisac 2003b:6). On, dakle, ni nije samo geografska, niti isključivo lingvistička, već i kulturološka kategorija.

3.3. Analiza prikupljene građe.

Zvučni su zapisi snimljeni na terenu i transkribirani. Iz govora su izdvojeni primjeri na temelju kojih su prikazane jezične razine svakoga govora. Kao literatura su u ovome dijelu rada korišteni radovi iz jezikoslovlja: radovi iz dijalektologije, poglavito o slavonskome dijalektu, radovi o hrvatskome jeziku, posebno rječnici i gramatike, te radovi iz opće lingvistike.

Primarni je cilj ovoga rada opisati istraživane mjesne govore na svim razinama, predstaviti jezične jedinice koje se u njima pojavljuju i njihovu distribuciju. Cilj je opisati trenutno stanje jezičnih činjenica u istraživanim mjestima.

Uz temeljnu građu koju predstavljaju sami elementi govora, proučavane su i činjenice vezane uz izvanjezičnu stvarnost koje utječu na oblik i distribuciju jezičnih činjenica. Uvođenjem i tih podataka, vezanih uz kulturni identitet, stav govornika prema vlastitome govoru, parametre vezane uz kazivača (dob ponajprije), nastojalo se provesti i sociolingvističku analizu.

Sociolingvistička je analiza pri istraživanju podrazumijevala, kao prvo, prepoznavanje izvanjezičnih čimbenika relevantnih u odnosu na vrstu i distribuciju elemenata u govoru. Primjeri takvih čimbenika koji su se i kod ovih govora pokazali relevantni su ponajprije dob i etnička pripadnost, točnije pripadnost određenom kulturnom krugu. Osim samoga navođenja čimbenika, oni su dovedeni u vezu sa stanjem u govoru. Na primjer, varijacije jezičnih oblika dovedene su u vezu s dobi govornika ukoliko se pokazalo kako je upotreba nekog oblika povezana s određenom dobnom skupinom.

3.4. Struktura analize govora.

Mjesni su govori opisani pojedinačno, svaki za sebe. Oblik same analize prati tradiciju izučavanja slavonskoga dijalekta.

Uvod analize pojedinoga mjesnog govora započinje sociolingvistički relevatnim podatcima o naselju: geografski smještaj, broj stanovnika, etnički sastav, temeljne oznake kulturnoga identiteta. Zatim su navedeni podatci o kazivačima.

Sama jezična analiza obuhvaća analizu fonološke razine s posebnim osvrtom na naglasni sustav i odraz jata, te ostale fonološke osobitosti. Morfološka je razina predstavljena kroz opis pojava vezanih uz određenu vrstu riječi. Sintaktička i tvorbena razina predstavljene su kroz primjere koji su specifični za proučavani govor ili slavonski dijalekt u cjelini. Opis leksičke razine započinje podatkom o tome kako stanovnici izgovaraju mjesto svoga naselja i odgovarajućem ktetiku izvedenom iz imena istraživanoga naselja. Opis leksičke razine također sadržava i maleni rječnik. Na kraju opisa pojedinoga govora priložen je ogledni primjer mjesnoga govora.

Potrebno je napomenuti kako u odnosu na mjesta opisi razina nisu u potpunosti ujednačeni. Na to je utjecala činjenica da su s kazivačima vođeni razgovori otvorenoga tipa pa je ponajprije na opis leksičke razine utjecala činjenica da su kazivači sami birali teme razgovora. Na tu je razinu utjecala i kulturna slika u smislu da se u nekim naseljima manje koriste obiteljski nadimci nego u drugima pa su ponegdje navedeni, a ponegdje ne. Jezične pojave nisu proučavane ciljano pa je jednostavno analizirana građa koja je prikupljena.

Primjeri oblika u govoru u analizama su navedeni u oblicima koji su snimljeni. Zbog te je činjenice bilo potrebno ponekad se dodatno obratiti kazivačima. Na primjer, jedna je osoba spomenula riječ *kȁblovi*. Iz tog se oblika nije dalo zaključiti kako imenica glasi u nominativu i koji je naglasak na njezinome obliku u nominativu, je li u drugim oblicima riječi *l* vokalizirano u *o*, što je bilo moguće. Stoga se pri idućem odlasku na istraživanje, u mjesto u kojemu je oblik zabilježen, bilo potrebno raspitati o tome obliku.

3.5. Redoslijed analiza.

Mjesni će govori biti predstavljeni redoslijedom od istoka prema zapadu: Svinjarevci, Bogdanovci, Nuštar, Tordinci, Antin. Istraživana su mjesta povezana tradicijskim kulturnim elementima. Svinjarevci se nalaze na granici sa srijemskim kulturnim tipom. I na materijalnim kulturnim obilježjima u ovome se mjestu očituje mješavina slavonskih i srijemskih kulturnih obilježja, s time da je više slavonskoga nego srijemskoga utjecaja. Oni sami sebe smatraju dijelom Slavonije, a susjedni Berak Srijemom. Najviše kulturnih obilježja u odnosu na istraživana mjesta dijele s Bogdanovcima, u čijoj se i općini nalaze, iako danas nisu izravno prometno povezani. Bogdanovci su izravno povezani s Nuštrom i ta dva mjesta dijele znatan broj zajedničkih kulturnih obilježja, ali ne istih onih koje Bogdanovci dijele sa Svinjarevcima. Nuštar graniči s Tordincima, premda danas također nisu izravno prometno povezani. Tordinci graniče s Antinom, premda se između njih na cesti nalazi Antinska Mlaka, maleno doseljeničko naselje nastalo u dvadesetome stoljeću. Antin i Tordinci međusobno su jače povezani nego bilo koja druga dva naselja. To se očituje u kulturnim elementima, ali i međusobnoj komunikaciji. Oni imaju i zajedničku općinu i župu, što je vrlo bitno. Ostala mjesta nemaju zajedničke župe.

Pri analizi se mjesnih govora pokazalo kako u govoru Svinjarevaca ima najmanje povezanosti s posavskim poddijalektom kad se radi o naglasnome sustavu. Uz to, Svinjarevci pokazuju značajke mješovitoga prijelaznoga govora. I Bogdanovci također imaju značajke mješovitoga govora, ali je njihov naglasni sustav srodniji posavskome poddijalektu nego svinjarevački. Mjesni je govor Nuštra ranije počeo gubiti značajke posavskoga poddijalekta. Način je života u ovome mjestu već u prošlosti bio drukčiji nego u ostalima. Ipak, on je povezaniji s naglasnim sustavom posavskoga poddijalekta nego bogdanovački. Tordinci i Antin pokazuju najveći stupanj povezanosti s naglasnim sustavom posavskoga poddijalekta, a antinački govor čuva ta obilježja u najvećoj mjeri u odnosu na ostala istraživana mjesta.

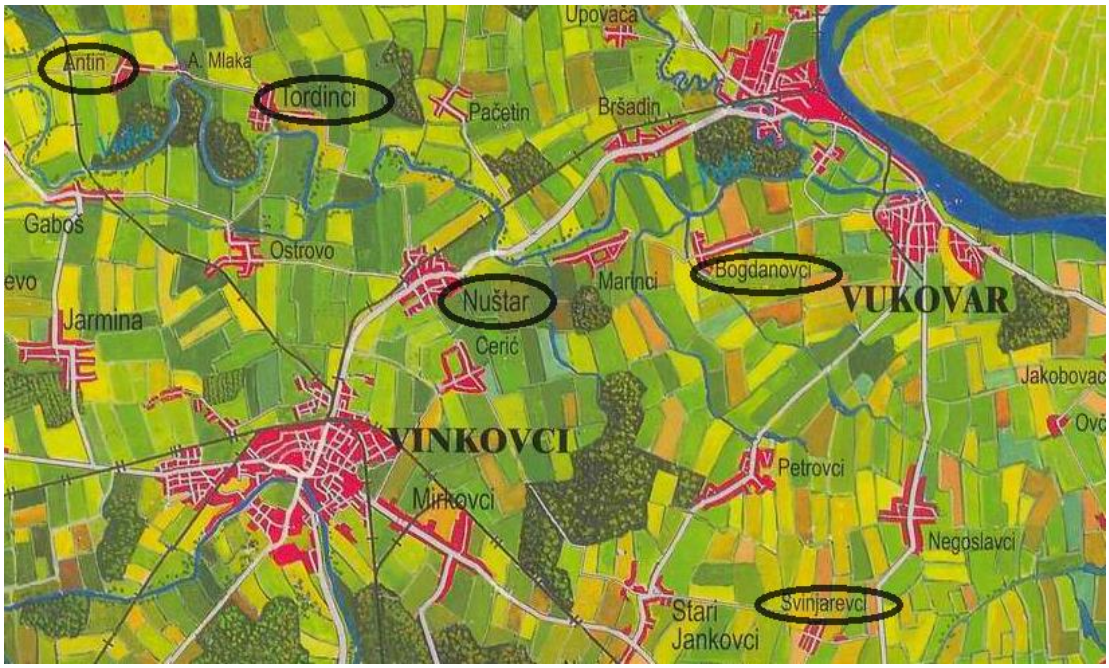

Slika 2. Karta istraživanoga područja.

4. Mjesni govor Svinjarevaca.

4.1. Uvod

Svinjárēvci su naselje u blizini Vukovara, u općini Bogdanovci. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, imaju 386 stanovnika. Prema podatcima dobivenim od kazivača, početkom 20. stoljeća značajan su udio stanovništva činili Nijemci. Nakon Drugoga svjetskog rata, zamijenilo ih je stanovništvo pravoslavne vjeroispovijesti iz drugih krajeva Hrvatske. Njihov se broj nakon doseljenja smanjivao. Od Drugoga svjetskog rata do Domovinskoga rata njih je postupno zamijenjivalo stanovništvo iz okolice Jajca u BiH, većinom iz mjesta Bešpelj. Domovinski je rat iznova izmijenio etničku sliku Svinjarevaca. Većina je stanovništva bila u progonstvu. Nakon obnove, dio se stanovnika vratio.

U Svinjarevcima je dominantna kultura uvijek bila šokačka, a i danas većinsko stanovništvo čine Hrvati Šokci. U selu djeluje KUD Dukati Svinjarevci. U društvo su ravnopravno uključeni i stanovnici doseljeni iz Bosne. I oni smatraju šokački identitet identitetom Svinjarevaca. Ovo je maleno naselje posebno po tome što je uvijek imalo etnički mješovito stanovništvo (Pavičić 1953: 81), te po tome što je na granici Slavonije i Srijema. Geografski, Svinjarevci pripadaju Slavoniji, kao i po materijalnim obilježjima tradicijske kulture.

Razgovori su u Svinjarevcima vođeni s Anicom Božić (r. 1933.), Josipom Božićem (r. 1937.), Stjepanom Božićem (r. 1946.), Antunom Brizancem (r. 1959.) i Valerijom Marijanović, r. Lar (r. 1948.). Svi su kazivači rođeni i žive u Svinjarevcima, s prekidom zbog Domovinskoga rata.

Govor Svinjarevaca nije do sada obrađen u dijalektološkoj literaturi. Nalazi se izvan granice posavskih govora (Ivšić 1913), iako Pavičić spominje da su starosjedioci u ovome mjestu „*očuvali ikavštinu, a uz nju i staru akcentuaciju u posljednjim stepenima*“ (Pavičić 1953: 85).

4.2. Fonologija.

4.2.1. *Odraz jata*. Kazivači tvrde kako je u njihovu govoru ranije prevladavala ikavica. Danas većinom koriste jekavski odraz jata, ali moguće je čuti sva tri odraza jata od svih kazivača.

Ikavski se odraz obavezno pojavljuje u glagolima prvog razreda treće vrste: *bòlit, gòrit, g `rmit, izgòrit, obòlit, polètit, razbòlit, vïdit, vïsit, vòlit, v `rtit, žèlit, žívit.* Govori se *dï, svägdi,* uz *djë, nëgdje*. Riječi *dïver, divèruša, prísno, sìkirica, trîm* zabilježene su jedino s ikavskim odrazom, a *dìcē, dïda, razùmila, smïle, tïla, tïo, vríme* su upotrijebljene samo po jedan put, uz to da su iste riječi korištene od istih kazivača češće korištene s drugim odrazima jata pa predstavljaju iznimke.

Ekavski je odraz zabilježen u riječima: *dëda (pràmdeda), dönēt (pödnēt), dvê, näprēd, óvde, pöslē, prímer, tërat, vréme* kod svih kazivača, ali su govorili i *djëda, dïda (pràmdeda), dönjēt (pödnjēt), dvïje, näprjēd, óvdje, pösljē, prímjer, vrjéme,* dok je *tërat* isključivo korišten u tom obliku pa i u drugim glagolima s istom osnovom – *dòterat, pròterat, òterat.* Osim u riječima *dëda, dvê* i *vréme,* jat se nalazi u nenaglašenom slogu. Osim u spomenutoj glagolskoj osnovi, ekavski se odrazi uvijek pojavljuju usporedo s jekavskim. Međutim, veća je vjerojatnost da će se pojaviti u nenaglašenom slogu i iza glasa r. U skladu s time, zabilježeni su još i primjeri: *crêp, izümrēt, izvréđali, nèdelja, òdbegli, pòbegli, ponèdeljak, présednika, pröcēdi, sréda, Srêm, srêmsko, súsedi, üvek, venčánje, vrédī, zámenik*. Učestalost je ekavskih odraza varirala ovisno o kazivaču. Kod svih se pojavljivao ekavski odraz u već spomenutim riječima. Kod dvije su se osobe pojavljivali jedino u tim primjerima. Kod jedne su se osobe pojavljivale u tim primjerima i u nenaglašenim slogovima i iza glasa *r*. Osim u navedenim primjerima, od dvije se osobe ekavski odraz mogao čuti i u riječima: *cêli, cvêt, lêve, ménjaju, mlëlo, sàmlet, sëćam, sëdīm, sëdne, sêno, sëtio, tëli, vènčat*. I ti su primjeri također korišteni paralelno s jekavskim odrazima od istih kazivača.

Kod svih kazivača prevladavaju jekavski oblici i postoje riječi koje su svi kazivači koristili i to jedino s jekavskim odrazom: *bjélo, djéte, ljêpo, pjësma, pjëvati*.

Potrebno je napomenuti kako bi u budućim istraživanjima bilo korisno proučiti akustička svojstva ekavskoga odraza jata u ovome govoru. Bez uređaja kojima bi se odredila njegova fonetska svojstva, nije moguće govoriti o njegovoj razlici u odnosu na uobičajeno *e*, neovisno o fonetskome okolišu, ali moguće je bilo čuti određenu, vrlo teško uhvatljivu razliku između uobičajenoga *e* i *e* kao odraza jata.

4.2.2. *Ostale fonološke osobitosti svinjarevačkoga govora.*

Vokalno l. U riječima *fàjgl, muškàtl* fonem *l* ima ulogu vokala.

Glasovi č i ć. Ne postoji razlika u izgovoru glasova *č* i *ć*. Izgovara se srednji glas *ĉ*[2]. Jedan je kazivač to čak spomenuo: *Jēl_pȁzite sȁd, rȅ_ĉu_vam prímjer, jâ č_i ć ne_rázlikujem ni_dân dànas. Jâ_to ȍpĉe ne_kúžīm.*

Glas h. Glas *h* uobičajen je u svinjarevačkom govoru, ali često izostaje. Jedna je osoba upotrijebila glas *h* u samo tri riječi: *hȍklice, kȕhinjsko* i *kȕhinja*. Svi su kazivači govorili *kȕhinja,* iako su neki spomenuli kako se ranije govorilo *kûjna.* Može se pretpostaviti kako je taj glas, kao i u ostalim slavonskim govorima ranije, izostajao jer je mnoštvo primjera u kojima izostaje i danas. Izostaje na početku riječi: *ȁmbari, ȅklane, ȍĉe, ȍĉeš, òĉu, ôda, rániti, `rpe, tȉo, tȅla, tjȅla, tjȅli, tjȅo,* u sredini: *njȉovo, naránit, svȁtili, svȁtit, ùvatit*, na kraju riječi: *kojekàkī, nȅki, njî, ȍdma, ȍkolni, práznī, rázličiti, srèbrni, strâ, švȁpski, škȍlskī, tȁki*. U sredini riječi ponekad biva zamijenjen glasom *v*: *kȕvat, mùvu, rȕva, skȕva, sûva, sûvoga, zàkuvalo*, na početku glasom *f* u *fála*. Osim osobe kod koje se glas *h* mogao čuti samo na tri mjesta, kod ostalih je *h* bilo uobičajeno na svim pozicijama u riječi: *àlkohol, dòhvati, harmònika, hȁtar, hȅktari, Hȉtler, hódat, hȍdnik, hȏtēl, Hrváti, hȓvātsko, htjȅo, krȕh, kȕhinja, mehànika, nȁših, njîh, njȉhovo, pàstuh, plàhōn, prìhvatili, rȁtnih, sahrànjuju, slȕh, stârih, strahòvito, strânih, svȁkakih, svòjih, tȁkih, tèpih, tîh, ùhvatili*.

Likvide. Veznik *jer* može se čuti i kao *jer* i kao *jel*: *A_jer_je_ȍvo svȅ ùništeno znáte bílo./ A_mî_smo ȍnda òšli tȁmo jel_smo_ìmali tû kȁo rȍdbinu*. Češći je oblik *jel*. Kazivači koji koriste *jer*, koriste i *jel* ponekad u službi uzročnoga veznika. Neki govore samo *jel*.

Vokalizacija l/o. *L* na kraju sloga u glagolskom pridjevu radnom muškoga roda u jednini redovito prelazi u *o*. Zabilježeno je: *sȅlskī,* te *posjètioca, starosjèdioca* (G.mn.), umjesto *posjetilaca, starosjedilaca*. Kod imenice *kabô, l* je vokalizirano u jednini, a množina glasi *kàblovi*.

Sibilarizacija. Sibilarizacija nije dosljedno provedena u primjerima *u vójski, u pòvōrki, sȕprugi,* ali provedena je u primjerima: *mômci, strnjáci, šiprázi, ȕšnjaci.* Zanimljivo je da su tri primjera u kojima sibilarizacija nije provedena u dativu i lokativu jednine za koje je Ivšić zabilježio kako je u njima često dolazio *–e*, umjesto *–i* (Ivšić 1913b: 13). Ti bi primjeri u takvom obliku bili: *u vojske, u povorke, supruge*. U njima ne bi bila provedena sibilarizacija,

[2] Srednje ĉ uobičajeno se u hrvatskoj dijalektologiji označava znakom nalik č i ć, s dijakritičkom oznakom na c koja je spoj ˇ i ´, međutim, takav znak ne postoji u simbolima dostupnim u programu za pisanje korištenome prigodom izrade ovoga rada, stoga je odabran znak ĉ jer svojim je oblikom blizak navedenim znakovima.

stoga su ti primjeri moguć pokazatelj kako je i u svinjarevačkom govoru na ovoj poziciji ranije bilo *–e*.

Prijeglas. Prijeglas nije dosljedno proveden u oblicima: *ĉèkiĉom, strícovog, kònjōm, pútōm, sa_cèrpiĉom*. U obliku *strícovog* nije provedena palatalizacija pa posljedično tome ni prijeglas, a zabilježeno je: *stríĉeva.* Prijeglas je proveden u primjerima: *píĉēm, pùtēm, cvjêĉem*.

Ispadanje. Vokal *i* u pravilu izostaje u riječima: *ĉëtr/ĉètri, gödna, kölko, nëkolko, tölko, vïdlo, päzte*, dakle u zanaglasnome slogu. Kao što je uobičajeno u većini slavonskih govora i većini govora drugih narječja, gubi se krajnje *–i* u infinitivu: *bït, dòbit, hránit, korìstit, kúpit, nàpravit, naránit, nòsit, òčistit, òprat, òrat, osnòvat, òtīć, pòpit, pòspremat, razùmit, smlátit, svétit, svírat, vrátit, zagùbit, zàmislit, žívit*.

Kod brojeva se često događa skraćivanje ispadanjem: *dväjst, dväjs, pedës, osamdës, devedës, četrdës*.

Ispadanje se događa i u primjerima: *ĉòek/ĉòjeka/ĉòek obaëzno, zdrä̀o, ëo, ĉäuš/ĉävuš, käe/kaže.*

Umekšavanje l i n. Glas *l* nije umekšan u riječima: *dòle, vä̀lda*, ali jest u: *dj˝eteļina, Kònāvaļa*. U primjeru: *ljêvĉe* skupina *lj* izgovara se kao *lj*, a ne *ļ*. Jednom je upotrijebljeno *ņëke*, redovito *štrânge*, gdje *n* nije palatalizirano, iako ponekad u drugim slavonskim govorima jest.

Stezanje. U primjerima: *môš, öpće* (uopće), *pòsō, svédno* došlo je do stezanja, iako u primjeru *öpće* nije zadržana duljina, čime je oblikom izjednačen s pridjevom *opće*. Stezanje se redovno događa kod glagolskoga pridjeva radnog muškoga roda u jednini: *döšo, ïmo, mórō, pomíšljō, rëko, skídō, üzo* itd.

Razjednačivanje. Zabilježeno je u riječi *òrmān/ormána* čime se izbjegava ponavljanje glasa *r*.

Kod imenice *sèrvīz*, dočetno bezvučno *s* izgovara se kao zvučno *z*, bez obzira na okolinu.

4.2.3. *Prozodija.*

Naglasni se sustav sastoji od četiri akcenta i zanaglasne dužine. Međutim, u nekoliko sati razgovora s kazivačima, u četiri je primjera kod dvojice kazivača bilo moguće čuti neoa-

kut. Isti se naglasak naziva ponekad akut (Kapović 2008), novi akut (Peraić 2005). Analiza naglasnih sustava u ovome se radu ponajviše oslanja na *Povijest hrvatske akcentuacije* Mate Kapovića i stoga je nazivlje usklađeno s onime koje se koristi u tome recentnom djelu (Kapović 2015). S obzirom da je njegova učestalost više iznimka nego pravilo, nije moguće reći da je neoakut dio naglasnoga sustava svinjarevačkoga govora. Iako, u prošlosti je, kako i Pavičić to navodi, najvjerojatnije pripadao posavskome poddijalektu slavonskoga dijalekta. Zabilježeni su primjeri neoakuta: *nĩ_dobro/nî dòbro, stãri/stâri, urãdito, vrãtu/vrâte* (3.l.mn. prezenta glagola *vratiti*). Samo je jedanput upotrijebljen, a u pravilu su kazivači koristili oblike bez neoakuta. Zanimljiv je bio komentar jedne od kazivačica kad je uspoređivala govor u Svinjarevcima s okolnim govorima: *I_önda štò_je_još, kòd_našeg gövora bílo stâroga – mî_smo víše onäko govórili, kàko_ĉu_vam rëč, òtresito. Dok_òvī rècimo tämo, b"aš ëvo, od_Vínkovaca, òni_su otézali. Òni, na_prímer kâžu, vodẽ, a_mī_käžemo vòdē. Tô_je näše stâro.* Taj bi komentar mogao biti prilog tvrdnji da nije bilo neoakuta na posljednjemu slogu, prije nego da ga nije bilo uopće, s obzirom da ga je moguće čuti, koliko god rijetko to bilo.

Ono što je posebno u prozodijskome sustavu govora u Svinjarevcima je naglasak koji je zabilježen na riječima *reĉ* i *iĉ*, ali samo kad se nalaze na kraju rečenice. Inače se izgovaraju s kratkosilaznim naglaskom. Kratkosilazni naglasak nije ujednačen – ponekad se izgovara kao tromi naglasak, a ponekad se izgovara bliže izgovoru kakav je u standardnom hrvatskom jeziku, kratko. Tromi naglasak obilježava se znakom ", tradicionalno se tako naziva „nekanonski“ izgovor naglaska¨koji se izgovara kao poludugi ili čak dugi naglasak u odnosu na „kanonski“ izgovor naglaska¨kada se on izgovara kao kratak i odsječen ton (Kapović 2015: 47). Međutim, *reĉ* i *iĉ* izgovaraju se gotovo kao dvosložne riječi – *reeĉ, iiĉ*. To je zabilježeno samo na krajevima rečenica i samo na spomenutim riječima. U literaturi nije pronađen opis naglaska koji bi odgovarao ovome. Ove se riječi produžuju na način da zvuče gotovo kao da imaju dva sloga. Prvo se čuje silazan ton, a silina je pomaknuta prema kraju.

Neuobičajen je bio i naglasak jedne osobe na glagolima: *imámo, zovémo, idémo*. Drugi su kazivači govorili: *ödemo, ïdemo, ïmamo*. A ista je osoba govorila *ïmaje*.

Dugosilazni naglasak može stajati na jednosložnim riječima: *âm, crêp, gr̃b, kljûĉ, rît, trâp, trîm, vân,* ili na početnome slogu višesložnih riječi: *cr̃kva, cvjêče, kôlci, ljêvče, ôda, ôvce, srêđeno, stâri, svînje, štrânge, Vînkovci, zîda.* Na dočetnome je slogu zabilježen u imenici *kabô*.

Kratkosilazni naglasak ponekad se izgovara kraće, a ponekad duže, kao tromi. Može stajati na jednosložnim riječima: *brät, ïć, plüg, rëč, špäjz*, na početnome slogu višesložnih riječi: *ĉöpor, ĉördaši, gödīna, gr̃lo, ïmaje, ïsprva, krätkē, küdre, mältenē, mëtito, mőžda,*

mőgli, nänovo, näpolju, nätkasliĉ, öbišo, önī, sköbimo, svüdān, Šärvīz, šïprāg, tűde, üzo, Vükovar, zävita, znäje. Na nepočetnome slogu zabilježen je na riječima: *komplëtno, otëraje*. Međutim, uobičajenije je: *dòterat, pròterat, òterat.*

Također, na nepočetnome slogu kratkosilazni je naglasak na skraćenim brojevima: *pedës, osamdës, devedës, četrdës.* Međutim, na njegovu bi mjestu inače stajao kratkouzlazni naglasak na tome mjestu, ali kako je broj skraćen, naglasak postaje kratkosilazni. Taj se naglasni tip pojavljuje u navedenom slučaju, te na imenici *paradäjz*.

Dugouzlazni naglasak može stajati na početnome slogu višesložnih riječi: *ámovi, ástāl, krénili, lójtre, nábōj, prófesor, pútōm, rúkōm, svínjče, vúkli*, ili na nepočetnome slogu višesložnih riječi: *čokoládē, dasákā, izoblíčili, kajási, okrúglo, pokázō, saónama, strnjácima, šiprázi*.

Kratkouzlazni naglasak može stajati na početnome slogu višesložnih riječi: *ànfor, dòbili, ìzrādito, jèdān, kàčara, mlàdēnci, nàjāvu, òfārbane, òstālo, òstavit, òstrāg, nàpravljeno, nàvlāčim, òrmān, pràmdedi, pròmjēnu, pòkosu, pòkušaje, prèfrigani, rùčnīk, ùdobno, zàkopča*, na nepočetnome slogu višesložnih riječi: *Aùstriju, brzòplet, izgòrit, ledìne, obòlit, počìmājla, polètit, ponèdeljak, razbòlit, sahrànjuju, staròvīrski, šalùkātori*.

Zanaglasna se dužina dobro čuva: *čokoládē, dasákā, gödīna, ìzrādito, krätkē, mältenē, mlàdēnci, nábōj, nàjāvu, počìmājla, pròmjēnu, rúkōm, staròvīrski, svüdān, šalùkātori, Šàrvīz, šïprāg*. Zanaglasna duljina kod glagolskog pridjeva radnog u pravilu se čuje na slogovima nakon dugoga sloga, dok na slogu nakon kratkoga nema zanaglasne duljine.

Sva se četiri naglaska mogu naći na slogotvornome *r*: *u_k `r̥vi, r̥ `pe, ŕpā , Sr̂ba, Sr̀bi, cr̂kva*.

Prenošenje je naglaska na prednaglasnicu zabilježeno u primjerima: *dò_njive, kòt_kuće, nà_njive, zà_njega, òd_gore, nà_mōre, sà_njima, sà_njīm, ù_Vīnkovci, isprèd_nās, ìz_Bosne, nà_ulici, ù_cr̄kvi, ù_svatova*. Međutim, prenošenje naglaska je fakultativno, kod dvoje se kazivača uopće nije pojavilo, a kod nekih je uz primjere s prenošenjem bilo i onih kod kojih je naglasak zadržao svoje izvorno mjesto: *u_škôli, u_zátvoru, u_k `rvi, iz_Svinjárevaca, u_Vínkovcima, u_sèlo, iz_Bösne, do_Oròlika, u_kölima, na_ plüg, ne_mögu, od_òtog, preko_njîva, na_njïve, u_Pètrōvci, do_Jânkōvci, iz_Vînkovci, iz_Bogdánōvci, u_Nëgoslavci, u_Bäpskoj*.

Zabilježeno je i nekoliko primjera preskakanja naglaska: *dö_drugog, köd_nās, zä_drugom, sä_zlātom, në_idem, ü_kolo, ü_pār, ü_dva rêda*.

4.3. Morfologija

4.3.1. *Imenice*.

Akuzativ množine imenice *kȍkoš* zabilježen je u dva oblika: *kȍkoše* i *kȍkoši*.

Imenica koja označava svinju u nominativu množine glasi *svínjče*, nominativ množine je *svînji* (*kȁd_su_se klȁli svînji/svînji dȉ su_bíli*), genitiv množine je *svínjā*, akuzativ množine *svînje*.

Imenice muškoga roda a-deklinacije jednosložne osnove obično se u množini produžuju množinskim umetkom *–ov* (Barić 1995: 106). Međutim, u svinjarevačkom se govoru taj umetak koristi za tvorbu množine dvosložnih imenica pa se kaže: *kólcevi, čȃušovi, pȍjasevi*. S druge strane, jedna je kazivačica koristila imenicu *strûk*: *kȍji strûk žȉta, nȅkoliko strȕki žȉta*. Dakle, množina jednosložne imenice nije tvorena umetkom, dok dvosložne jesu. Ista je osoba upotrijebila i sintagmu: *ȍsam strûka kòsē*. U primjerima: *nȅkoliko strȕki žȉta* i *ȍsam strûka kòsē* imenica *strûk* je u genitivu množine, ali ne u jednakom obliku. U Skokovom se etimološkom rječniku navodi da imenica *struk* može označavati stabljiku s korijenom (Skok 1973: 350), što bi odgovaralo načinu na koji se ovdje koristi kad se odnosi na žito, ali navodi se i u značenju „*tri struke đerdana, kandžija od tri struke = trostruk*“, što bi odgovaralo značenju u sintagmi *ȍsam strûka kòsē*. Inače se imenica *strȕka* u slavonskim govorima može čuti u ovakvom značenju pa se može pretpostaviti da se uz *strûk* koristi i *strȕka,* te da je to oblik nominativa jednine od kojega je izvedeno *strûka* u zabilježenoj sintagmi.

Imenice a-vrste koje označavaju ime naselja u množini tvore lokativ gramatičkim morfemom *–i*: *u_Pètrōvci, ù_Vīnkovci, u_Nȅgoslavci*, ali *u_Vínkovcima*, na primjer, jednako je često kao i *ù_Vīnkovci*.

4.3.2. ***Zamjenice***. Oblicima izvedenim iz pokazne zamjenica *taj* ponekad se na početku dodaje *o-* pa se može čuti: *s òtīm, òtē*.

Upitno-odnosna zamjenica *tko* u svinjarevačkome govoru glasi *kô*. Sukladno tome, neodređene zamjenice izvedene iz *tko* glase: *kô, svȁko, nȉko, nȅko*.

4.3.3. ***Pridjevi.*** Komparacija se pridjeva u pravilu odvija kao i u standardnom hrvatskom jeziku. Zabilježeni su superlativi: *nâjatraktìvniji, nâjstàriji, nâjuža, nâjvjèrniji, nâjviše,* ali iznimka su primjeri: *dȕžja, tȅžje, šȉrje, ȕžja* – gdje se komparativ (pa onda i superlativ) tvori sufiksom *–ji* tamo gdje je u standardu sufiks *–i*.

Zamjenički se pridjevi na *–akav* tvore sufiksom *–ki*: *svȁkaki* (svakakvi), *tȁki* (takvih), *tȁka* (takva), *kȁkē* (kakve), *kȁkā* (kakva), *nȉkaku* (nikakvu).

4.3.4. ***Brojevi.*** Brojevi od jedanaest do devetnaest izvedeni su od osnovnih brojeva sufiksom *–najst: jedànajst, dvánajst, trínajst,* itd.

4.3.5. ***Glagoli.*** Infinitiv gubi dočetno -*i*: *bȉt, dòbit, dôć, hránit, ȉmenovat, ìzbrisat, kúpit, korìstit, nàpravit, nàpunit, naránit, nòsit, òrat, òćistit, òprat, osnòvat, òtīć, plátit, pòpit, pòspremat, príćat, razùmit, smlátit, svírat, svétit, urúćit, vrátit, zagùbit, zàmislit, žívit*.

Treće lice množine prezenta glagola koji bi u standardnome hrvatskom jeziku glasio *početi* je *pȍčmu*.

Treće lice prezenta glagola pete vrste prvoga razreda ponekad se tvori gramatičkim morfemom *–aje*. To je iznimka, mada se takve oblike moglo čuti kod dvije osobe. Zabilježeni su primjeri: *ȉmaje, kȕkaje, némaje, pítaje, pòkušaje, tȅraje, vȅnčaje se*.

Treće lice prezenta glagola treće vrste prvog razreda *vidjeti* i *željeti*, te glagoli četvrte vrste ponekad imaju gramtički morfem *–u*: *vȉdu, žívū, nàjāvu, nàrānu, pòkosu, prȁvu se, pròmjēnu, vrãtu, zàpālu*. I nepravilni glagol *htjeti* u trećem licu prezenta može imati gramatički morfem *–du*: *ćedu*.

Glagolski pridjev radni muškog roda u jednini, tvori se sufiksom *–o*, nastalim od *–l* na kraju sloga. Međutim, ukoliko je prethodni vokal *a*, dolazi do stezanja *–ao* u -*o*: *bójō, dȍšo, dŕljō, ȉmo, ȉšo, ispríćō, mȍgo, mórō, nȁšo, òbišo, ȍsnovo, òtišo, pokázō, pomíšljō, pȍslo, prȍdo, razmíšljō, rȅko, skídō, spávō, svírō*. Ponekad, ako je ispred završnoga *o* vokal *e*, dolazi do stezanja -*eo* u -*o*, u primjeru *ȕzo*, ali je češće *ȕzeo*. Zabilježeno je i: *sjȅo, tjȅo, pȍčeo,* itd. Također, kod glagola čija osnova završava na *–i*, ono ostaje: *nòsio, plátio, prȁvio, rádio, ròdio,* itd. Dakle, općenito bi se moglo zaključiti kako se glagolski pridjev radni muškoga roda u jednini tvori jednako kao i u standardu, dodavanjem morfema *–o* na glagolsku osnovu, uz razliku da, ukoliko glagolska osnova završava na *–a*, -*ao* se steže u -*o*, osim ukoliko se radi o jednosložnoj osnovi.

Glagolski pridjev trpni tvori se u pravilu sufiksom *–t*: *ìzgubit, ìzrādito, nàpravit, nàstāniti, natòvarito, òbjāvito, òsūšito, òtvorita, pòrušito, prèkrstito, pŕžitim, ràzvlāčite, ùništitо, ùtonito, vȁdito, zàkaćit, zàkitite*.

Glagoli druge vrste s morfom *–nu* u infinitivnoj osnovi i *–n* u prezentskoj, u ovome govoru u infinitivnoj osnovi imaju *–ni*: *dȉgnio, dȉgnite, ìzginio, klȅknili, pòginio, tàknio*.

4.4. Tvorba riječi.

U govoru su zabilježeni prilozi *ùkiselo* i *ùslatko* nastali prefiksalnom tvorbom od pridjeva *kiselo* i *slatko*. Upotrebljavaju se uz imenice *tjêsto* i *kòlāĉ*.

U tvorbi toponima ističe se sufiks *–ak*: *G `rbāk, Pȁšnjak, Sȁvak*. Neuobičajeno zvuči sufiks *–iz* u toponimu *Šàrvīz*.

4.5. Sintaksa.

Za izricanje se posvojnosti često koristi posvojni genitiv: *od_brȁta sîn, od_ ȕjaka sîn*, itd.

Ivšić je u mnogo mjesnih govora zabilježio oblike koji su značenjem lokativi, ali su oblikom jednaki genitivu (Ivšić 1913: 13, 17). U Svinjarevcima, kao i u Bogdanovcima, prijedlog *u* često otvara mjesto genitivu. Govori se isključivo *u_svȁtova.*

4.6. Leksik svinjarevačkoga govora.

4.6.1. ***Uvod.*** Stanovnici Svinjarevaca zovu se Svinjárēvčani. Dijelovi sela su Svétinje, Šàrvīz, G `rbāk, Pȁšnjak, rječica Sȁvak.

Rodbinski nazivi: *báka, bràtīĉ, ĉíka* (izraz kojime se obraća očevom bratu), *dáda, djëda/dj˝eda/dïda, máma, néna* (naziv i izraz obraćanja starijoj sestri ili nešto starijoj srodnici), *nîna* (izraz kojime se obraćalo supruzi očeva brata), *pràmdjeda*/*pràmdeda* (pradjed), *pràmbáka* (prabaka), *sëstriĉna, snàja* (ženska osoba koje je udajom došla u obitelj), *strîc* (o-

čev brat), *str˝ina* (žena očevog brata), *šógor* (sestrin suprug), *šùkundjëda* (djedov ili bakin djed), *šùkunbáka* (djedova ili bakina baka), *ujak/újo* (majčin brat), *zäuva* (bratova supruga njegovoj sestri). Starijim ljudima koji nisu bili u srodstvu, obraćalo se s *ćíko*, a starijim se ženama govorilo *snáša*.

4.6.2. ***Frazemski izrazi.***

bez dvjê osamdèsēt, bèz_malo osamdèsēt (dvije godine do osamdesetoga rođendana, uskoro osamdeset godina)

da ìzvīnete (izraz kojime se upozorava na sadržaj koji se smatra neprikladnim)

lî-lâ (izraz za nešto neodređeno)

bȉti na_lèdu (biti u nesigurnoj situaciji)

òstat kòme u_kȓvi (biti posebno vezan za nešto od djetinjstva ili zbog podrijetla)

ćòpor ovácā (stado ovaca, isti se izraz koristi i u Bogdanovcima)

néma tî nòvaca (ni pod koju cijenu)

cȓn bȉo ko_Cȉgan (izraz kojime se označava tamnoputa osoba)

4.6.3. ***Rječnik*****.**

äjnfor/änfor/äjnfort, änfora, im., m.r., njem. – natkriveni ulaz u dvorište

asparádus, -a, im., m.r.- sobna biljka, Asparagus sprengeri

bjêli lük - češnjak

bòme, čestica - bogme

bräun, pridj., njem. - smeđ

ćäuš/ ćävuš, ćäuša im., m.r., tur. - muška svatovska uloga, organizator svatovskih događanja

ćöšak, ćöška, im., m.r., tur. - kut, ugao

dèbela, dèbele, im., ž.r. - naziv za orahnjaču, makovnjaču i ostale slične kolače

đübre, đübreta, im., s.r., tur. – stajski gnoj

fàjgl, fàjgla, mn. *fàjglovi*, im., m.r., njem. – vrsta cvijeta, Matthiola incana

fâlta, fâlte, im., ž.r., njem. - nabor

fàšānge, im., pl.t., njem. – naziv za običaj maskiranja u pretkorizmeno vrijeme

fòrmetlica, fòrmetlice, im., ž.r., njem. – ukras na poprsju muške tradicijske košulje

fòsna, fòsnē, im., ž.r., njem. – odeblja daska

frândža/prândža, frândže, im., ž.r. – tekstilni ukras sastavljen od resa

frižìdēr, frižidéra, im., m.r. - hladnjak

frȉško, -a, -o, pridj., njem. - svježe

fùruna, fùrune, im., ž.r., tur. – vanjska peć

gérma, gérmē, im., ž.r., njem. - kvasac

gȕba, gȕbe, im., ž.r., mađ. – prostirka od lanenoga tkanja

ȉzjutra, pril. - ujutro

jȁgnje, mn. *jȁganjci*, im., s.r. – janje, oblik za jedninu i množinu nisu jednaki, ne koristi se jaganjac, a ni jagnjad, slično primjeru pile/pilići

jèdek, jèdeka, im., m.r., tur. - uže

kabô, kàbla, kàblovi, im., m.r. – posuda s ručicom na nošenje tekućih i sipkih materijala

kàĉara, kàĉare, im., ž.r. – prostorija za vrtni alat

kàjmak, kàjmaka, im., m.r., tur. - vrhnje

kàpija, kàpije, im., ž.r. , tur. – velika ulazna vrata

kastróla, kastrólē, im., ž.r., njem. – posuda za kuhanje

kàšika, kàšike, im., ž.r., tur. - žlica

kècelja, kècelje, im., ž.r., mađ. - pregača

kȉjer, kȉjera, im., m.r., tur. – stambena zgrada odvojena od kuće

kȉrbaj, kȉrbaja, im., m.r., njem. – seosko slavlje

knédla, knédlē, im., ž.r., njem. - okruglica

kòĉanja, kòĉanje, im., ž.r. - oklasak

komplètno, -a, -o, pridj. - potpuno

krèdenac, krèdenca, im., m.r., tal. – kuhinjski ormar

kròfna, kròfnē, im., ž.r., njem. - uštipak

kȕĉa na_kljûĉ – tip kuće čiji tlocrt nalikuje slovu L

kûjna, kûjnē, im., ž.r. – kuhinja, riječ pripada pasivnome leksiku, zamijenjena je s kȕhinja

kȕkma, kȕkme, im., ž.r. - umetak za oblikovanje oglavlja udane žene

kunìca, kunìcē, im., ž.r. – ljekovita biljka

lèmōzina, lèmōzine, im., ž.r. – milodar

lójtre, im., pl.t., njem. – 1. ljestve, 2. dio zaprežnih kola, bočne stranice

màkaze, màkāza, pl.t., tur. - škare

mältenē, pril. – skoro, gotovo

mëđ, prijed. - između

mòba, mòbē, im., ž.r. – dobrovoljna ispomoć grupe ljudi pri kakvom većem poslu

mömentalno, pril. - trenutno

muškàtl, muškàtla, mn. *muškàtli*, im., m.r. – cvijet, pelargonija

nä_dan, pril. – dnevno

nadomírit, nadòmīrim, gl. - nadoknaditi

näpolju, pril. - vani

nüz, prijed. - uz

òbojak, òbōjka, im., m.r. - komad tkanine koji se nosi omotan oko lista

ödnekale, pril. - odnekud

òplečak, òplečka, im., m.r. – ženska košulja

öroz, öroza, im., m.r., tur. - pijetao

òstrāg, pril. - odostrag

paradäjz, paradàjza, im., m.r., njem. - rajčica

paškànāt, paškanáta, im., m.r. - pastrnjak

pèškīr, peškíra, im., m.r., tur. – 1. ručnik, 2. ornamentirani komad platna s posebnom namjenom

pògurit se, pògurim se, gl. – zgrbiti se

pòkupit se, pòkupim se, gl. – 1. okupiti se, sabrati se, 2. otići

pònjava, pònjave, im., ž.r. - veći komad platna od domaćega tkanja, obično od pamuka

prèfrigan, -a, -o, pridj. – dosjetljiv, snalažljiv

rángla, ránglē, im., ž.r., njem. – posuda za kuhanje

rèduša, rèduše, im., ž.r. – žena koja se brine za hranu u svom domu ili na nekom događanju

rékla, réklē, im., ž.r., njem. – muška ili ženska jakna od valjane vune

rérna, rérnē, im., ž.r., njem. - pećnica

röklja, röklje, im., ž.r., njem. - podsuknja

sarikáda, sarikádē, im., ž.r. – ledeni kvasac, amonijak za kolače

skövbit se, skövbim se, gl. – susresti se

skúte, skútā, im., pl.t. – donji dio ženske nošnje

smlátit, smlâtim, gl. - oboriti, poubijati, onesposobiti

stätive, stätiva, im., pl.t. – tkalački stan

stëpenice, im., pl.t. - ljestve

svüdan, pril. - posvuda

šalùkātor, šalùkātora, im., m.r., austr. – prozorski kapak, grilja

šámija, šámije, im., ž.r., tur. – crvena marama, svakodnevno oglavlje udanih žena

šérpa, šérpē, im., ž.r., njem. – posuda za kuhanje

šlôg, šlôga, im., m.r. – srčani udar, zabilježeno je i ìnfrakt

špäjz, špäjza, im., m.r., njem. - smočnica

špïc-námet/ špïc-náme, njem. – obiteljski nadimak

špöret, špöreta, im., m.r., njem. - štednjak

štráfna, štráfnē, im., ž.r., njem. – ukrasna traka za police

tàcna, tàcnē, im., ž.r., njem. - poslužavnik

tèpsija, tèpsije, im., ž.r., tur. - lim za pečenje

tërat, tëram, gl. – 1. goniti stado, 2. voziti

tìkaĉa, tìkaĉe, im., ž.r. – vunena papuča

tìrkīz, pril., franc. – svijetloplava boja

träĉit, träĉim, gl. – slaviti, proslavljati

trîm, tríma, im., m.r. - trijem

ùborak, ùbōrka, im., m.r. – drvena posuda za sipki materijal

ùnīĉ, ùnīđem, ùnišo (gpr), gl. - ući

ùnūtri, pril. - unutra

vämo, pril. - ovamo

vángla/vájngla, vánglē, im., ž.r., njem. – duboka metalna posuda za miješenje kruha

vân, prijed. - izvan

vàrjaĉa, vàrjaĉe, im., ž.r. - kuhača

vëškorpa, vëškorpē, im., ž.r., njem. – velika pletena korpa s dvije ručke

vizìtla, vìzitlē, im., ž.r. - ženska jakna

vjëĉito, pril. – neprekidno, stalno

zâfrig, zâfriga, im., m.r. - zaprška

zlàtara, zlàtare, im., ž.r. – svečano oglavlje udane žene

4.7. Sociolingvistička analiza.

Svinjarevački govor odgovara tipu mješovitoga prijelaznog govora. I na fonološkoj i morfološkoj razini postoje obilježja koja imaju varijetete. Mješovitost je najuočljivija kod odraza jata. S obzirom na tvrdnje kazivača, Pavičićeve navode (Pavičić 1953:85) i dosljednost pojave ikavskoga odraza jata u glagolima prvog razreda treće vrste, može se pretpostaviti da je u svinjarevačkom govoru u prošlosti mogao prevladavati ikavski odraz jata. Mada nisu čes-

ti, ikavski se odrazi podjednako pojavljuju i u dugim i kratkim slogovima pa se ne bi moglo govoriti o tome da je govor bio ikavsko-jekavski, već samo ikavski.

Što se tiče ekavskoga odraza, sami ga govornici ne smatraju dijelom svoga govora, premda ga koriste. Što se tiče distribucije ekavskoga odraza u ovisnosti o kazivaču, ne može se govoriti o dobnim razlikama. Jedna je osoba koristila ipak nešto više ekavskih oblika, a od ostalih se kazivača razlikuje po činjenici da je za vrijeme progonstva boravila u inozemstvu. Osobe koje su vrijeme progonstva provele u drugim krajevima Hrvatske nisu osjećale nesigurnost zbog svoga govora.

Sudeći i prema snimkama i prema podatcima skupljenima metodom sudionik-promatrač, ekavski je odraz slabije zastupljen kod osoba koje su bile ili jesu zaposlene u odnosu na osobe koje su privređivale radom na zemlji ili u vlastitome kućanstvu. Kazivači su posjedovali različit stupanj obrazovanja, ali on nije utjecao na distribuciju odraza koliko ta činjenica jesu li se bavili radom na vlastitome imanju ili su imali poslodavca. Zaposlene osobe različitoga stupnja obrazovanja imale su manje ekavskih odraza od ostalih. S druge strane, kod dvije osobe istoga stupnja obrazovanja, ona koja je bila zaposlena imala je manje ekavskih odraza. Također, potrebno je napomenuti kako se to odnosi samo na zaposlenje prije Domovinskoga rata. Svi su kazivači za trajanja progonstva bili zaposleni kod nekoga poslodavca, ali svejedno oni čiji posao prije rata nije bio vezan za vlastito imanje – imali su više ekavskih odraza.

Situacija s odrazima jata najsličnija je onoj u Bogdanovcima. Oba su mjesta u prošlosti bila povezana s gradom Vukovarom u većoj mjeri nego ostala istraživana mjesta. Moguće je kako je na istraživane govore utjecala gravitacija, kao sociolingvistička pojava pri kojoj veći centar ima veću moć (Mesthrie 2009: 115). To se da zaključiti baš prema činjenici da je situacija s odrazom jata vrlo slična u Bogdanovcima i Svinjarevcima.

U Svinjarevcima žive i stanovnici srpske nacionalnosti (čiji govor nije istražen), ali ispitivane osobe tvrde kako nisu bile izrazito povezane s doseljenim stanovništvom. Ujedno se doseljavalo i stanovništvo iz Bosne, a u govoru Svinjarevaca nema naznaka da je njihov govor utjecao na ovaj mjesni govor. Tijekom istraživanja, vođeni su razgovori i s osobama koje su doselile iz BiH, njihov se naglasni sustav razlikovao od naglasnoga sustava svinjarevačkoga govora. Međutim, postoji razlika između osoba koje su doselile kao odrasle i onih koji su odrasli u Svinjarevcima. Pripadnici druge skupine govorom se ne razlikuju od starosjedilačkoga stanovništva u Svinjarevcima.

U prilog činjenici kako je baš Vukovar, kao jače središte, utjecao na pojavu ekavskoga odraza jata, može se smatrati i drukčije stanje u ostalim istraživanim govorima. U njima se

odraz jata razlikuje od onoga u Bogdanovcima i Svinjarevcima. Govori u mjestima s kojima graniče istraživana naselja nisu još opisani, ali prema podatcima dostupnim s terena, jezično okruženje istraživanih govora podjednako je. Uz to, stanovnici istraživanih naselja češće su komunicirali jedni s drugima nego sa stanovnicima drugih mjesta. Svinjarevčani su uz ostala istraživana mjesta komunicirali i sa stanovnicima Starih i Novih Jankovaca, Slakovaca i Berka. Ali Bogdanovci, na primjer, graniče s istim selima kao Nuštar, ali Nuštar graniči s Vinkovcima, Bogdanovci s Vukovarom i postoji osjetna razlika u odrazu jata između ta dva govora. Bogdanovčani i Svinjarevčani su jače povezani s Vukovarom nego stanovnici ostalih naselja koji su usmjereni isključivo na Vinkovce. Ista je situacija bila i u prošlosti sudeći prema kazivanjima.

Ekavski odraz jata kazivači smatraju jezičnim obilježjem srpskoga jezika, na način koji bi sociolingvistika nazvala stereotipom (Wardhaugh 2015: 151). Stanovnici su Svinjarevaca doživjeli velika stradanja za vrijeme Domovinskoga rata. Neki od njih nisu izrazito skloni srpskoj etničkoj skupini. Nemaju svi jednak stav prema srpskome stanovništvu u Svinjarevcima i u okolici, ali većinom se svi jednako ponašaju – ne potiču međusobnu interakciju. Ti stavovi u svakom slučaju utječu i na odnos prema ekavskome odrazu jata. Može se govoriti o divergenciji u odnosu na ono što kazivači smatraju srpskim jezikom.

Osim što je govor mješovit glede odraza jata, i u naglasnome sustavu postoje usporedni različiti varijeteti. Tako se moglo čuti: *imámo, zovémo, idémo*, uz *ödemo, ïdemo, ïmamo*. Ta je pojava bila vezana uz jednu osobu. Kod dvije se osobe mogao čuti neoakut, vrlo rijetko. Obje su osobe vrlo aktivne u čuvanju tradicijske kulture, ponajviše kroz folklor. Iz tog su razloga često boravile u mjestima gdje se govori posavski poddijalekt. Ta je činjenica mogla utjecati na to da se baš kod njih čuje neoakut. Ako je on i postojao nekad u prošlosti u svinjarevačkome govoru, svakako da bi komunikacija s osobama koje ga i danas koriste pomogla njegovu očuvanju u govoru tih osoba. Varijetet predstavlja i činjenica da se ponekad koristi tromi naglasak, a ponekad kraći kratkosilazni. Razlika se između njih jasno čuje. Međutim, ne postoji neko pravilo glede njihove distribucije. Tromi naglasak nema razlikovnu ulogu u odnosu na kratkosilazni kao što ju nema ni neoakut u odnosu na ostale naglaske koji se pojavljuju u riječima na kojima je zabilježen.

Na morfološkoj razini, treće lice prezenta glagola pete vrste prvoga razreda kod dvije se osobe tvorilo gramatičkim morfemom *–aje*: *ïmaje, kükaje, némaje, pítaje, pòkušaje, tëraje, vënčaje se*. Od istih se osoba moglo čuti treće lice prezenta glagola treće vrste prvog razreda vidjeti i željeti, te glagola četvrte vrste s gramatičkim morfemom *–u*: *vïdu, žívū, nàjāvu, nàrānu, pòkosu, prävu se, pròmjēnu, vrãtu, zàpālu*.

Što se tiče registara koji su kazivači koristili, zapravo se samo za jednu osobu može ustvrditi kako je imala dva registra. Radi se o visokoškolovanoj osobi. Njezin je formalni registar bio vrlo blizak standardnome hrvatskome jeziku na fonomorfološkoj razini jer je ponekad koristila infinitive na *–ti, -ći,* te nije dolazilo do stezanja kod glagolskoga pridjeva radnog. Međutim, naglasni se sustav nije mijenjao ovisno o registru. Taj se registar blizak standardu može smatrati formalnim registrom te osobe i u svakom je slučaju taj registar vezan uz posao koji je osoba obavljala do mirovine. I njezin je govor bio obilježen mješovitošću sva tri odraza jata, ali oba su registra bila pretežno jekavska. Vernakularni je govor te osobe sadržavao određene ekavizme, a ikavski je odraz koristila jedino u glagolima prvog razreda treće vrste, te u riječima koje pripadaju pasivnome leksiku, na primjer, *trîm*.

Glede razlika među spolovima, jedino je uočljivo bilo kako su muške osobe imale nešto više arhaičnih oblika.

4.8. Zaključak.

Svinjarevci se nalaze na granici Slavonije i Srijema. Okruženi su mjestima u kojima žive stanovnici različitih etničkih manjina, a i u samim Svinjarevcima žive pripadnici različitih etničkih skupina. Iz tog razloga nije neobično što govor u ovome mjestu nije homogen. On prema svome tipu pripada mješovitome prijelaznom govoru.

Danas je taj govor novoštokavski, jekavski. Međutim, s obzirom na sve elemente koji se pojavljuju, bilo bi logično zaključiti kako je taj govor u dalekoj prošlosti pripadao posavskome poddijalektu. I danas se na mjestu akuta zadržala izrazito čujna dužina, a u vrlo se malenome broju primjera mogao čuti i neoakut. Ikavski se odraz jata održao u čitavome jednom razredu glagola, vrlo dosljedno. Pojavnost ekavskog odraza nije izrazito pravilna i cjelokupni govor ima tendenciju prema jekavskome odrazu, pogotovo u svjetlu okolnosti Domovinskoga rata. Sami govornici ne smatraju da je njihov govor ekavski i tvrde da se u mjestu ranije govorilo ikavicom.

Svakako da svinjarevački govor pripada slavonskome dijalektu, unatoč tome što je njegov naglasni sustav blizak onome standardnoga hrvatskoga jezika, jer posjeduje mnoga njegova obilježja: čest izostanak fonema *h,* stezanje *–ao* u glagolskome pridjevu radnom u *–o,* oblik infinitiva bez dočetnoga *–i,* tvorbu glagolskoga pridjeva trpnog sufiksom *–t*, te obilježja leksika, kao što je velik broj turcizama i germanizama. To su karakteristike govora svih kazivača, bez obzira na dob i stupanj školovanja.

Svinjarevački govor nije arhaičan, ali je zanimljiv iz razloga što predstavlja mješoviti tip prijelaznog oblika govora. Nalazi se na granici posavskoga poddijalekta i iločke grupe govora i očekivano je zbog dijalektalnog kontinuuma da ima mješovita obilježja.

4.9. Ogledni primjer svinjarevačkoga govora.

I_bíla_je ȍnda pàpula, jèlte. Ȍnō od_bjêloga grȁha. Tô_se dòbro, dòbro ìzgnjāvi. Níje bílo ȍnda tî mìksēra i_tô, nègo_se vàrjaĉom dòbro, vȉlicom_se tô dòbro izgnjâvi i_ȍnda_se tô t"ako n"asjecka bjêlog lȕka sȉtno, i_u_zdj"elu. I_gȍre_se fȉno pȍspe mâsti, a_sa_pàprikom. Mètne_se u_tû mâst pàprike, ȍnda_se tû gȍre tô.... Tô_je bílo, tô_je bílo dòbro jȅlo, znáte.

Ȍnda_je bíla nëka pòpara. Ȉsto, tô znâm, tô_su stâri ljûdi ìsto prävili od_krùha stâroga. Pa_ònda_se tô níje bäš, al_në_da pòpljesnevi nëgo àko_je tô säd, štà_ja znâm, pâr dánā krùh stäjao, jël. Ȍnda_se tô täko mëtne vòdē i_mâsti, a_krùh_se täko ìskida_na, na_komàdiće. Ìzreže, jël. Ìzreže, i_ònda_se tô u_tû mâst i_u_tû vȍdu, tô_se tû zàmjēša, znáte. Bílo ìsto dòbro.

5. Mjesni govor Bogdanovaca.

5.1. Uvod.

Bogdanovci su selo smješteno između Vukovara i Vinkovaca. Od Vinkovaca ih dijeli trinaest kilometara, a od Vukovara samo šest. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine broji

710 stanovnika, većinom hrvatske narodnosti. U studenom su 1991. stanovnici Bogdanovaca zajedno s hrvatskim braniteljima bili prisiljeni napustiti selo (Horvat 1998). Dakle, to je selo na čijem se prostoru nije kontinuirano živjelo. Unatoč tome, stanovnici Bogdanovaca su se vratili, sagradili su crkvu i predani su čuvanju tradicijske kulture kroz Kulturno-umjetničko društvo „Seljačka sloga“ i Udrugu „Bogdanovačka etno škrinja“. Tradicijsku kulturu svoga sela, koju čuvaju kao dio svoga identiteta, nazivaju šokačkom.

U ovome radu bit će analiziran govor mjesta Bogdanovci na temelju terenskih snimaka četvero kazivača: Marije-Mande Anokić, rođ. Šimić, 1933. godine; Sofije Ižaković, rođ. Šokac, 1932. godine; Branimira Rendulića, rođenog 1941. godine i Kate Tadijanović, rođ. Čikanović, 1942. godine. Svi su kazivači rođeni i žive u Bogdanovcima. S kazivačima su vođeni razgovori otvorenoga tipa u trajanju od sat vremena u prosjeku.

Govor Bogdanovaca nije detaljnije obrađen u dijalektološkoj literaturi. Izrijekom se spominje jedino u radu Josipa Lisca (2003b: 6) gdje ga autor svrstava među govore posavskoga tipa: „*Govor posavskoga tipa istočnije je opet prostraniji pa seže sve do Gorjana sjeverno od Đakova; na sjeveroistoku obuhvaća Bogdanovce, a na jugoistoku Račinovce na Savi*“. Glavno je obilježje posavskih govora postojanje neoakuta, što i ovo istraživanje potvrđuje. Zanimljivo je međutim da na Ivšićevoj karti Bogdanovci nisu obuhvaćeni granicom koja obuhvaća govore posavskoga tipa (Ivšić 1913). Nalaze se neposredno izvan granice koja je ucrtana kao pretpostavljena, označena je na način koji ukazuje da se ne može s potpunom sigurnošću tvrditi da je granica baš tu jer nije bilo dovoljno podataka ili nisu bili dovoljno jednoznačni. Pavičić za Bogdanovce, kao i za Svinjarevce, navodi kako su očuvali ikavštinu i staru akcentuaciju (Pavičić 1953: 85).

5.2. Fonologija.

5.2.1. ***Odraz jata.*** Na Ivšićevoj karti, Bogdanovci su u prijelaznome području. Nalaze se izvan jedne od propusnih granica kakve je Ivšić ucrtavao ondje gdje nije bilo dovoljno podataka, ili nisu bili dovoljno jednoznačni da bi se granica mogla ucrtati kao kakav zid između dvaju govora u smislu da se pojave strogo razdvajaju (Ivšić 1913). Bogdanovci imaju rubni položaj, nisu izrijekom spomenuti, osim u već navedenom citatu iz knjige Josipa Lisca.

Pri istraživanju se pokazalo kako su u ovome govoru zastupljeni sva tri moguća odraza jata:

A) ikavski:

- dugi naglašeni: *bílog, cvîta, díte, drínak, lîpo, naprĩd, prísno, prosícat, salĩva, salívalo, slîp, svĩĉe;*
- dugi nenaglašeni: *dönīt, ũvīk;*
- kratki naglašeni: *dï, dìca, dïda, divèruša, kolîvka, lïto, mïsto, nëgdi, plïva, sïcam, sïdē, sìkirama, smïlo, šùkun-dïda, tïo, tïli*;
- kratki nenaglašeni: *dožívila, pràmdida, vòlila, vòlili, žívit;*

B) ekavski:

- dugi naglašeni: *cêlo, dvê, ìscēdi, izmẽša, lêp, mẽšani, mléko, odélce, pöslē, prẽĉ, rétkōg, slêp, svêt, vrédne;*
- dugi nenaglašeni: *dönēla, dönēli, dönēt, ïznēla, kòrēn, näprēd, nëvrēme, öbadvē, në_smēm, ümrēt, üvēk;*
- kratki naglašeni: *dëda, döle, vènĉaju, sëst, sèdali, sèdī, sëdneš, sëtila, tëla, tëli, tëro;*
- kratki nenaglašeni: *deverüša, nèdelje, óvde, òbesilo, pòbegne, ponèdeljka;*

C) (i)jekavski:

- dugi: *bjêli, cjêli, cjénila, cvjêĉa, djéte, ljéka, ljêpo, mljéko, mjénjānja, razùmijēš, umjẽsi, zamjésit;*
- dugi nenaglašeni: *pösljē, ùvjēk;*
- kratki naglašeni: *djë, djèca, djètetom, djëver, óvdje, pjëvati, propovjèdnīk, sjëtim, vjërovati, vjëšalica*;
- kratki nenaglašeni: *nàmještene, pròsjeĉ, svägdje.*

Raspodjela odraza jata ovisno o dužini sloga nije pravilna, sva tri moguća odraza mogu se pojaviti neovisno o tome radi li se o dugom ili kratkom naglašenome slogu. Potrebno je naglasiti kako svi kazivači koriste sva tri odraza jata. Znakovit je odlomak:

Od_mòji svätova_je lîpo bílo, bïo_je_i ĉâuš, i djevèruše bíle, bíla_je_od Ĉüte mäma divèruša mèni. Ĉävuš kãžu što_dâr, što_prikäzīva. Tö_je ĉävuš, što_vödi svätove, nëkad täko, jël? Ĉäuš_je vodïo svätove i büde deverüša ko_sáde, në_znam sáde büde djëver, djevèruša, ja_në_znam säd kàko sáde. A_mlãdu_nu sáde vödi mäma, al_önda níje do_vjenĉánja. Ìšle_su djevèruše s_mlãdom, a_kûm_je ìšō sa_đuvègijōm, jël? Sa_đuvègijōm, a_öve mlãde od_djevèruše ïdu med_njïma. Nẽma djëvera, níje, në. U_šòkaĉki svätova níje_bio dïver, sáde jê.

Osoba je koristila *d(i/e/je)ver/uša*. Radi se o riječi koja pripada običajima. Očuvan je naziv *đuvègija* za mladoženju, očekivano je kako će nazivi za ostale svatovske uloge također biti sačuvani, i jesu: *mlãda/mlâda* – kao i danas, ženska osoba koja se udaje, *ĉäuš, ĉävuš* za muškarca koji najavljuje određeni događaj u tijeku svadbenoga dana i svojevrsni je organizator; *djevèruše* – bliske rođakinje svadbenoga para, imaju istaknuto mjesto, ali nemaju posebne dužnosti; *djëver* – bliski rođak mladoženje, dužnosti su mu različite, ovisno o lokalitetu, najčešće se mora brinuti o mladoj. Dakle, očuvane su riječi za svatovske uloge, ali nejednak je odraz jata u riječima koje imaju odraz jata u osnovi.

Ukoliko bi se gledalo samo na stroge jezične činjenice, one bi svakako izazvale zbunjenost jer ne postoji nikakva pravilnost kad se radi o raspodjeli odraza jata u istraživanome govoru. Bogdanovci dosad nisu ciljano obrađivani u dijalektologiji pa je nemoguće usporediti sadašnje stanje s prošlim kako bi se zaključilo barem o smjeru promjena jer ne može se reći ni da je određeni tip odraza češći, da prevladava. Potpuno su ujednačeni u svojoj čestotonosti.

Jedna je osoba rekla: *Nëko_je ëkāvski, nëko_je ïkāvski, nëko_je kàko sëbi ŭzo*. Kazivači tvrde da se ranije govorilo uglavnom ikavski, uvijek to potkrepljujući istim primjerima: *lîpo, bílo, mlíko,* iako oni sami govore i *ljêpo, bélo, mléko*.
Međutim, ako se i uzme u obzir pretpostavka kako su ranije „birali“ kojemu će se odrazu jata u govoru prikloniti, moguće je da se to onda ranije nastojalo dosljedno provoditi, bar na razini osobnog idioma određene individue.

Ovisno o kazivačima, raspodjela je bila takva da su dvije osobe imale najveći broj ekavskih odraza, jedna najviše ijekavskih, dok je najviše ikavskih imala kazivačica vrlo zainteresirana za očuvanje starine i običaja. Ovako je ona govorila: *Pa_jel_tô_sad níje nëšta ljêpo kad_ïma nëšta lîpo ili_säd_da kãžem eto_lîpo nëšta u_sèlu*, dakle, čak se ispravljala kako bi bila što bliža onome što je za nju bogdanovački govor. Svih je četvero kazivača upotrebljavalo sve odraze jata, i u dugim i u kratkim slogovima, naglašenim i nenaglašenim. Ovako to izgleda u brojevima po osobama, ekavski/ikavski/ijekavski u dugim naglašenim i nenaglašenim slogovima - K1:14/5/7; K2: 8/1/4; K3: 1/1/4; K4: 5/12/7, a u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima – K1: 21/10/10; K2: 4/6/4; K3: 2/4/6; K4: 4/14/5.

Činjenica je kako svi kazivači imaju vrlo osviješten pristup korištenju jezika i čini se kako je to posljedica rata. Sličnu je situaciju zabilježila Kolenić (1999: 43) prilikom istraživanja govora Ilače, dok su mještani bili u progonstvu, zabilježeno je kako je odraz jata uglavnom ikavski, ali se približava standardu, te Lukežić (1996: 221) koja je prilikom istraživanja iločke skupine govora zabilježila kako je odraz jata ondje u prošlosti bio ikavski, a zatim pre-

šao u ekavski u razdoblju prije Domovinskoga rata. Lisac navodi: „*Svakako je ipak stanje glede jata u slavonskom dijalektu donekle zagonetno, pa ga u nekim pojedinostima ne možemo objasniti ni danas*“ (2003a: 40), a rat i progonstvo dodatno su uskomešali raspodjelu tog obilježja mjesnih govora.

Ostali su vokali jednaki kao u standardnome hrvatskom jeziku.

5.2.2. ***Ostale fonološke osobitosti bogdanovačkoga govora.***

Vokalno l. U riječi *fàjgl,* fonem *l* ima ulogu vokala.

Glasovi č i ć. Ne postoji razlika u izgovoru glasova *č* i *ć*. Izgovara se srednje *ĉ,* jednako u riječima: *cvjêĉa, ĉâuš, sȉĉam, svȉĉe, vènĉaju,*

Glas h. Među fonetskim materijalom bogdanovačkoga govora izostaje glas *h*. Moguće ga je čuti u uzvicima: *aha, ha*, te u riječima koje označuju pojave modernog doba: *elektrotèhnika, hötēl, ophödnja*. Gdje bi u standardu bilo *h*, u tome govoru izostaje: *njî* (njih), *ámovi* (hamovi), *tëli* (htjeli), *örā* (oraha), *krü* (kruh), *öćeš* (hoćeš), *svöji* (svojih), *ùvatili* (uhvatili), *öma* (odmah), *tïo* (htio), *strâ* (strah), *vätali* (hvatali), *râst* (hrast), *àjde* (hajde). U slučajevima kad bi se jedan pored drugoga našla dva vokala, uslijed izostanka glasa *h*, dolazi do proteze. U pravilu se radi o glasu *v* kao protetskome (*küvano, krùvovi, küvali),* premda se kao protetski glas javlja i *j* (*snàja, grijòta*).

Prijeglas. O nepostojanju prijeglasa kao promjene svjedoče imenice: *màšćōm, Ànokićom,* gdje *o* nakon palatala nije prešlo u *e*. Dakle, isti je gramatički morfem u instrumentalu jednine imenica a-vrste muškoga roda i za palatalne i za nepalatalne osnove.

Likvide. Metateza je zabilježena u imenici „folklor“ koja glasi *fòrklōr*.

Veznik *jer* u bogdanovačkome se govoru čuje isključivo kao *jël*. Nije zabilježen nijedan primjer *jer*. *Jel_mu_ùnuk_je svëćenik i_önda_je tô kúpio./ Kô ostäne kòt_kuće taj_öpet ìzvadi krü_jel dvâ sâta ôn mõra_se pëć./ Trážili_su da_kûpe_tog svêtog Antúna jel_tô_među pȓvim kípovima štò_su uöpće nàpravili.*

Vokalizacija l/o. *L* na kraju sloga uglavnom ne prelazi u *o* u imenica i pridjeva pa se kaže: *pȅpel, dèbel, kȉsel*. *L* na kraju sloga u glagolskom pridjevu radnom muškoga roda u jednini redovito prelazi u *o*: *ĉúvō, tȅro, ȍstō, prodávō, pòmogo.*

Zabilježen je primjer imenice *stônjak,* gdje bi u standardu bilo *stolnjak*. Tu je *l* na kraju sloga vokalizirano u *o*. Imenica *stol* i u bogdanovačkom govoru glasi *stôl*.

Ukoliko vokalizaciju *l/o* promotrimo unutar širega vida slavonskoga dijalekta, pokazuje se kako je ona dosljedno provedena na kraju sloga jedino kod glagolskoga pridjeva radnog. Ponekad nije ni ondje, primjerice u mjestu Siče (Berbić Kolar, Kolenić 2014: 53). U rječniku knjige „*Sičanske riči*" mogu se pronaći imenice i pridjevi koji nemaju vokalizirano *l* na kraju sloga – *anđel, kisel, kotal* (Berbić Kolar, Kolenić 2014: 97-311).

Sibilarizacija. Sibilarizacija nije uvijek dosljedno provedena, čemu svjedoče primjeri: *u_polítiki, òdžaki*. Provedena je u primjerima: *jȁstuci, bàrjaci, drínci* (od *drínak*), *poljoprìvrednici, mômci, kȁtolici, svȅĉenici.* Međutim, zabilježeno je i *òpānce* analogijom prema *òpānci*.

Jednačenje. Ukoliko prijedlog *s* dolazi ispred palatala, ponekad se događa jednačenje po mjestu tvorbe: *Nȉ_š_čīm, š_njȉma, sȁ_š_njīm,* ali se u tom obliku upotrebljava i kad nije ispred palatala (*š_ tîm*), a čak se dogodi i dvostruka uporaba: *sȁ_š_njīm, sȁ_ š_njī* (s njih). Takvi primjeri nisu česti, premda ih je koristilo više kazivača. Jednačenje po mjestu tvorbe događa se i u primjeru *jedȁmpūt.*

Razjednačivanje. U imenici *ĉòper,* izbjegnuto je ponavljanje vokala *o* kao u *ĉopor*.

Ispadanje. U govoru se neke riječi skraćuju ispadanjem vokala, a najnestabilniji je vokal *i*: *Rȕšce (Ružice), vȉdla, ȉznō, òšli, mȉsla, kȍlko, dȍno, òšla, čȅtr, vîš, tȍlko, gȍdna, mȅn*. Prema navedenim se primjerima čini kako do ispadanja glasa dolazi kada je slog kratak i nenaglašen, najviše je takvih primjera u zanaglasnome slogu.

U govoru jedne kazivačice zabilježeno je: *àfto* (također *àftovima, aftóbus*). Ime susjednoga sela Cerića svi izgovaraju *Cèriđ.*

5.2.3. *Prozodija bogdanovačkoga govora*.

Što se tiče naglasnoga sustava, on se sastoji od pet akcenata i zanaglasnih dužina. Uz kratke i duge uzlazne i silazne naglaske, može se čuti i neoakut.

Svi kazivači koriste neoakut. Zabilježen je u jednosložnim riječima: *dõĉ, rãst* (im. hrast), *tũd, krĩž*. Kod višesložnih riječi, korišten je na prvome slogu (*cˇrkva, dõđe, drĩnak, drĩnci, kãžu, kãžem, kũpi, lãne, mlãde, mõra, nĕće, nĕma, pĩše, rãdi, stãri, svĩĉe, tũžiš, vrãte, vrãti* (3.l.j. prez. glagola *vratit*), *vrãti* (L.mn. imenice *vrãta*), *zãđe, zãtke*, u središnjem slogu: *kolonizĩran, izmẽša, iznũtri, okrũglo, ozĩdan, prerãdi, prikazĩva, prodãje, rasprãzni, salĩva, umjẽsi, zapĩsano*. Na dočetnom je slogu neoakut zabilježen jedino u primjeru *naprĩd* (uz *nàprēd*). Korištenje neoakuta je fakultativno. Ponekad se riječi koje se izgovaraju naglašene neoakutom izgovaraju s dugosilaznim ili dugouzlaznim naglaskom, a ponekad na njegovu mjestu ostaje dužina, a na slogu ispred se nalazi kratkouzlazni naglasak. Iste osobe naizmjence u istom obliku koriste *krĩž* i *krîž*, *u_cr̂kvu* i *u_cˇrkvu*, *kũpi* i *kûpi, drĩnak* i *drínak, naprĩd* i *nàprēd.* Čini se kako se neoakut najbolje čuva na glagolima, a pogotovo u trećem licu prezenta jer čak i osoba koja se trudila govoriti školovano, koristila ga je na tome obliku. I najučestaliji oblici s neoakutom su upravo glagoli u trećem licu prezenta. Jedna ga je osoba koristila samo na glagolima i samo nekoliko imenica vezanih uz tradicijsku baštinu (*tkãne, zãtke* (ukrasi na otarcima), *drĩnak/drĩnaka/drĩnci* (biljka, ali spominjana u okviru tradicijske medicine). Zanimljivo je također da je neoakut zabilježen na samo jednome ekavskom obliku (*izmẽša*) i jednome ijekavskom (*umjẽsi*), a čak četiri ikavska (*drĩnak naprĩd, salĩva, svĩĉe).*

Dugosilazni naglasak zabilježen je na jednosložnim riječima: *Bôg, dâr, dôć, dvâ, kûm, lêp, nôž, râst, slîp, slêp, stôl, strâ, svêt, žâr, sôs*, na početnome slogu višesložnih riječi: *bâšča, bjêli, Bôrovo, cêlo, cjêli, cvjêča, kâžem, Klâra, lîpo, ljêpo, pr̂vim, râdenica, sâta, svêtog*, na središnjem slogu višesložnih riječi: *Austrâlije, kolîvka, komšînice, televîzije, velečâsnog*. Kod svih se kazivača dugosilazni naglasak može naći na spomenutim mjestima. Nije zabilježena pojava toga naglaska na dočetnome slogu.

Kratkosilazni je naglasak zabilježen na jednosložnim riječima: *čëtr, čüt, dï, djë, krü, mëd, nüz, pëć, prïd, rëć, säd, sëst*. Zatim na početnim slogovima višesložnih riječi: *bäjat, büde, ĉöper, dïda, djëver, ĺkāvski, ïznēla, jëtrva, mögućan, mölovani, müstra, nëgdi, nëkad, nëšta, nëubavan, nïna, nösita, önda, öndale, östrāg, ötale, ötkale, övdale, öpet, örā, päzārim, pëlcer, pïje, plïva, pöslē, prëpisa, sïćam, sïdē, smïlo, smr̂znit, tëla, tëli, tëro, tïo, tïli, töĺko, trüljārski, ükiselo, ünūtri, üveče*, i na središnjim slogovima višesložnih riječi: *deverüša, izïskīva, jedämpūt, kisëlo, obësilo, odvr̂će, oräsima, ostäne, prikäzīva, rasäđīvam, vodïo*. Kratkosilazni naglasak nema uvijek jednaku kvantitetu. Ponekad se izgovara kao tromi naglasak ″. Ivšić je također koristio termin tromi naglasak za naglasak nešto „sporiji“ od kratkosilaznoga. Također ga je obilježavao znakom ″. Taj se naglasak izrazito čuje kod glagola *″ić*, ponekad kod glagola *r″eć*, ali i primjerima *ljűske, t″akī*. Osjetna je i razlika kod imenice

sv"ekrva, čiji je naglasak duži nego imenice *jëtrva*. Kod upotrebe toga naglaska nema razlike među kazivačima.

Dugouzlazni je naglasak zabilježen na početnim slogovima višesložnih riječi (*ámovi, bílog, bíle, cjénila, čórba, ĉúvō, díte, gláva, klúpe, krénio, krétō, kúpio, Lóvro, ljéka, mléko, mljéko, mjénjānja, mórō, néna, óvdje, óvde, príĉō, príja, prísno, rádio, rérna, rétkōg, sáde, sádit, skŕla, súsede, šógōr, vrédne, závjetovo, znádēš, žédnu, žívit*), te u središnjim slogovima višesložnih riječi (*Antúna, dožívila, dvójci, đínđa, kordunášā, odáklē, nastrádō, navézla, peškíra, poskídō, pravoslávaca, prezívō, prodávō, prosícat, salívalo, uprégnit, zamjésit, zamrziváĉu, zavŕšio*).

Kratkouzlazni naglasak zabilježen je na početnim slogovima višesložnih riječi (*àvlija, bàrjak, bògate, bòlī, čàja, dìca, djèca, djètetom, dòveo, dùkat, fàjgl, fùruna, ìdi, ìmat, ìdi, ìscēdi, ìzvadi, gànak, kàpija, kòmšije, krùvovi, màšćōm, mètilo, mèti, nàmještene, nèdelja, òbišo, òbjaši, òdžaki, ògrādit, òstavila, òtamo, pòginila, pìjac, pògača, pòkrito, pònjava, pòmogo, pòrušit, pòštīvam, pràmdida, prèveo, pròsjeĉ, pòmogo, ràzmjēnu, ròđeni, sèdali, sèdī, sìkirama, sìrće, snàja, sèstra, stèri, šòkaĉki tànjīr, vòdē, vòlila, vòlili*) i na središnjim slogovima višesložnih riječi (*divèruša, djevèruše, donèsi, đuvègija, elektrotèhnika, grijòta, jedàrēd, kupòvat, opèkmezit, propovjèdnīk, siròma, sprovòdit, srcètā, staròsvatit*). Zabilježeno je kod iste osobe *deverüša i divèruša, djevèruše.*

Zanaglasna se dužina dobro čuva (*ïdēte, izìskīva, jëdān, jünād, kràtkī, odáklē, plúćā, pöskīda, pòsvēćena, požívī, pŕvē, täkī, täkā, ùdāš, ùnūka, vänjskē, vïšānja, Vukövār*). Kao i u svinjarevačkome govoru, zanaglasna se dužina kod glagolskoga pridjeva radnog u pravilu može čuti ukoliko je prethodni slog dugi, iako se u primjeru *ïmō* čuva i nakon kratkoga sloga. Prednaglasna duljina nije zabilježena.

Slogotvorno *r* može biti nositelj svih pet naglasaka (*skŕla, odvŕće, cr̃kvu, c˜rkvu, cv ` rčī, b ` ršljan*).

Vrlo je često prenošenje naglaska na početni slog izgovorne cjeline: *ìs kuće, kòt_kuće, nà_kuću, nà_kīrbaj, nà_lulu, nà_njivu, nà sliki, prèd_kućom, ù _Bāĉkoj, ù_Bosnu, ù_ĉašu, ù_sobi, ù_svatova, ù Vīnkovce.* Premda je prenošenje češće, nije potpuno dosljedno pa je zabilježeno i: *kod küće, kraj_Büdrovci, med_njïma, na kírbaj, na krîž, u čäšu, u_sèlu, u_Pìškurevci, u_Šàptinovci, u_ Vînkovci.* Kod svih je kazivača naglasak bez iznimke prenošen na prijedlog ispred imenice *njïva,* ali u ostalim slučajevima su postojale razlike. Kod osobe koja je nastojala govoriti po bogdanovački i imala najviše ikavskih oblika, najmanje je zabilježenih prenošenja naglasaka. U ostalih je prenošenje fakultativno jer se usporedo govori

ù_ĉašu/u čäšu, od iste osobe. Druga osoba govori *ù _Bāćkoj, ù Vīnkovce,* ali i *u_Pìškurevci, kraj_Büdrovci.*

Osim prenošenja, zabilježeno je i preskakanje naglaska na prethodni slog: *nä_noge, nä_srcu, në_smēm, në_znam, ja_në_znam, ü_srcu, ü_glāvu.*

5.3.Morfologija.

5.3.1. ***Imenice***. Kod imenice *sr̈ce* pojavljuje se infiks *–t* u jednom slučaju pa je zabilježeno *srcètā* kao nominativ množine. Međutim, potrebno je spomenuti kako su *srcètā* u ovom slučaju ukrasi u obliku srca, a kad se upotrebljavao oblik *sr̈ce* onda znači organ ili metaforu za ono

do čega je kazivačima stalo (metaforično značenje – osjećaji). Tako od imenice *sr̈ce* imamo zabilježene kose padeže, pa primjerice lokativ glasi *ü_srcu, nä_srcu*. Razvidno je kako se radi o razlikovanju dvaju značenja: jedno je pluralia tantum, *srcètā,* i znači srcoliki ukrasi, a drugo je *sr̈ce* u značenju organa (mišića) koji se nalazi u prsnom košu. Tako je zabilježeno i u rječniku sičanskoga govora gdje piše da su *srceta* - srcoliki ukrasi, a *srce* je definirano kao dio *vršike* (metaforično značenje) (Berbić Kolar, Kolenić 2014: 249). Dakle, ne radi se o istome značenju riječi *sr̈ce* i *srcètā* i moguće je da to vrijedi za većinu govora slavonskoga dijalekta, što naravno treba potkrijepiti dodatnim primjerima.

Genitiv množine imenice *orah* glasi *örā*. To nije neobično s obzirom na činjenicu da fonem *h* često izostaje u slavonskome dijalektu, pa su tako ranije spomenuti takvi primjeri i u bogdanovačkome govoru. Dakle, genitiv množine bio bi *oraha*, ali bogdanovački govor ne poznaje glasa *h,* on se reducira, a dva *a* se stežu u *ā*. Na drugome je mjestu zabilježen instrumental množine *orǟsima*. Moguće je da je danas *ora* : *orasi*, prema prijašnjemu stanju kada se još čuvalo *h*.

Instrumental jednine se i kod imenica kojima osnova završava na palatal tvori gramatičkim morfemom *–om*: s_*Ànokićom*, u slučaju imenice *mast*, gramatički bi morfem bio *–jom,* jer je *màšćōm*. Gramatički morfem *–em* u tvorbi instrumentala jednine kazivači nisu nijednom koristili.

Imenice a-vrste u množini koje znače ime naselja tvore lokativ gramatičkim morfemom *–i*: *u_ Vînkovci, u_Šàptinovci, u_Pìškurevci*, ali je i *na_mȫji vrãtī*. Pojavljuju se analogijom i oblici: *kraj_Bǖdrovci, iz_Svinjárēvci, kod_Ferič̈ancī*. Dakle, i genitiv množine imenica koje znače ime naselja također se tvori gramatičkim morfemom *–i*. Zabilježeno je i da bolest može biti *u ocîju*. I Ivšić je u mnogo mjesnih govora zabilježio oblike koji su značenjem lokativi, ali oblikom su jednaki genitivu (Ivšić 1913: 13, 17).

Imena naselja Nuštar, Ivankovo, Zagreb i sl. sklanjaju se jednako kao i u standardnom hrvatskom jeziku.

5.3.2. ***Zamjenice***. Zamjenice se često u govoru skraćuju. Tako je zabilježen oblik *mën* kao dativ zamjenice *ja*: *štäj_men na_stôl; prëpisa òna mën*. Nenaglašeni oblik zamjenice *oni* u genitivu i akuzativu množine glasi *i* zbog fonološkoga obilježja, odnosno izostanka fonema *h* u ovome govoru.

Zabilježeno je i *njêve, njêva, njê (dve)* za *njihove, njihova, njih* (dvije).

5.3.3. *Pridjevi*. Komparacija pridjeva odvija se u pravilu kao i u standardnom hrvatskom jeziku. Zabilježeni su superlativi: *nâjviše, nâjbolje, nâjstàriji, nâjmanje, nâjdraže, nâjràније, nâjvàžnije.* Od standardnoga se jezika razlikuju primjeri: *nâjtëžje, nâjgorje* – gdje se komparativ (pa onda i superlativ) tvori sufiksom *–ji* tamo gdje je u standardu sufiks *–i*.

Zamjenički pridjevi na *–akav* u ovome se govoru tvore sufiksom *–ki*: *svȁkaki* (svakakvi), *tȁki* (takvih), *tȁka* (takva), *kȁkē* (kakve), *kȁkā* (kakva), *nīkaku* (nikakvu).

5.3.4. *Glagoli.* Glagoli se uglavnom koriste u aktivu, što je i inače karakteristično za hrvatski jezik: „*U hrvatskom jeziku pasiv nije tako čest kao u nekim drugim jezicima*...“ (Barić 1995: 230). Međutim, zabilježene su i pasivne konstrukcije: *mõra_se; tû_se dvâ peškíra obësilo; tô_se mëtalo na_tâj bàrjak; tô_se mètilo dvê klúpe; žâr_je nõsita; pīje_se*.

U infinitivu izostaje dočetno *i*: *stȁt, pëć, dīgnit, jëst, brȁt, žívit, skŭvat, mëtit, ùdat, rëć, uprégnit, sëst, dõnīt, čŭt, pokázat*. Infinitivna je osnova glagola *jahati – jaši*, što je vidljivo u aoristu: *òbjaši*, i glagolskom pridjevu radnom: *jȁšio*. Dakle, infinitiv toga glagola bi u ovome govoru bio *jȁšit*. Skraćena je infinitivna osnova glagola kod glagolskoga pridjeva radnog glagola otići: *õšo, õšli*. Također je skraćena i u slučaju glagola uzeti: *uz-o*, umjesto *uze-o*.

Treće lice prezenta množine ponekad se tvori gramatičkim morfemom *–u*, kako je zabilježeno u primjerima: *ràzmjēnu, dȉžū, vȉdu, vȁdu, ćeju*. Kod glagola imati zabilježeno je samo jednom: *ìmaje*, ali u pravilu je *ȉmaju*.

Zabilježeno je treće lice prezenta: *põčmu*, a od glagola znati: *znádēš*. Ta je osnova ponekad skraćena kod glagola *moći, vidjeti i htjeti* u drugom licu prezenta: *vîš, ôš, môš*. To se događa samo u često korištenim glagolima, sudeći po dostupnoj građi. Analogno je skraćivanje infinitivne osnove otići – *õšo, õšli*.

Aorist je zabilježen u upotrebi u bogdanovačkome govoru. Oblikom je jednak kao u standardnome hrvatskom jeziku, osim što u prvom licu jednine nema glasa *h*, u primjerima: *rëkō* (rekoh), i nenaglašenom obliku prvog lica jednine aorista pomoćnoga glagola biti: *bȉ* (bih). Ostali zabilježeni oblici aorista jednaki su kao i u standardu: *prëpisa* (ona), (on) *òbjaši, zȁmota_se* (on).

Upotreba imperfekta nije zabilježena.

Perfekt se ponekad upotrebljava bez nenaglašenoga oblika pomoćnoga glagola biti, oblikom je jednak glagolskome pridjevu radnom: (ja) *pëkla*, (oni) *dòšli*, (on) *bȉo*, (on) *õstō*.

Pluskvamperfekt je zabilježen u primjeru: *Òna_je bíla ìmala_i vèliki dŭkata*.

Futur prvi je jednak kao u standardnom hrvatskom jeziku, osim činjenice da se infinitiv od kojega se tvori razlikuje od standardnoga po izostanku dočetnoga –i: *sádit, trëbat, pàst, rëć, dôć, izâć, kupòvat, dönēt*.

. Futur drugi nije zabilježen.

Imperativ se tvori jednako kao u standardu, s time da se ponegdje gdje bi u standardu gramatički morfem za drugo lice jednine bio *–i*, pojavljuje nulti morfem. Isti se glagol može koristiti u oba oblika kako je vidljivo u nekima od primjera*: bäci, mèti, ïd, ìdi, donèsi, vïdi, stèri, dâj, ödi*.

Glagolski pridjev radni muškog roda u jednini, tvori se sufiksom *–o*, nastalim od *–l* na kraju sloga. Međutim, ukoliko je prethodni vokal *a*, dolazi do stezanja *–ao* u *-o*: *ïmō, išo, príčō, pëko, čúvō, tëro, östō, prodávō, pòmogo, prödo, öšo, prezívō, slüžbovo, òbišo, mórō, pristō, závjetovo, slïko, poskídō, trëbo, stöjo, nastrádō, släo, krétō*. Iznimke od stezanja su glagoli jednosložne osnove: *däo, znäo, släo*, ali je zabilježeno i *dô,* uz *däo*. Ponekad i ako je ispred završnoga *o* vokal *e*, dolazi do stezanja *eo* u *o*, u primjeru *üzo*. To je ipak iznimka jer u ostalim slučajevima dočetno *–e* glagolske osnove nije ispalo, čak se i kod iste osobe pojavljuje i *üzeo*. Zabilježeno je i: *prèveo, dòveo,* itd. Također, kod glagola čija osnova završava na *–i*, ono ostaje: *rádio, krénio, završio, ožènio*, itd. Dakle, općenito bi se moglo zaključiti kako se glagolski pridjev radni muškoga roda u jednini tvori jednako kao i u standardu, dodavanjem morfema *–o* na glagolsku osnovu, uz razliku da, ukoliko glagolska osnova završava na *–a, ao* se steže u *o*, osim ako se radi o jednosložnoj osnovi.

Glagolski pridjev trpni tvori se uglavnom gramatičkim morfemom *–t*: *òženit, zäbit, pökrito, prävita, ùrēdito, ògrādit, pòrušit, nösita, säšita*. Zabilježen je i oblik *opèrisan*. Čak i najmlađi kazivač govori *kûpito, plâtito,* ali *pòsvēćena.*

Kondicional prvi tvori se jednako kao u standardnome hrvatskom jeziku, a od njegovih se oblika razlikuje zbog razlika u oblicima od kojih se tvori. To se odnosi na prvo lice aorista pomoćnoga glagola biti, - bi, zbog izostanka glasa *h* u ovome govoru, a i zbog već spomenutih razlika u tvorbi glagolskog pridjeva radnog. Zabilježeni primjeri kondicionala prvog jesu: *bi_vòlio, vòlila_bi, bi_glëdala,* (zašto) *bi_se_jâ prëdala, mórō_bi, bi_tô znäla*.
Uz napomene o infinitivu i prezentu navedene su neke specifičnosti koje ovaj govor posjeduje glede infinitivnih i prezentskih osnova.

Glagoli druge vrste s morfom *–nu* u infinitivnoj osnovi i *–n* u prezentskoj, u ovome govoru u infinitivnoj osnovi imaju *–ni*: *ùginilo, dïgnit, skïnila, zïnio, okréniti, pòginila, krénila, smïznit*.

Glagoli šeste vrste u prezentskoj osnovi ne gube morf *–iva* (koji karakterizira infinitivnu osnovu) kako se to inače događa u standardu pa su kod ovih glagola prezentska i infinitivna osnova izjednačene. Zabilježeni su primjeri prezenta, u prvome i trećem licu jednine: *pòštīvam* (poštujem), *rasäđīvam, prikäzīva* (prikazuje), *izïskīva* (iziskuje).

5.4. Tvorba riječi.

U ovome se govoru tvore polusloženice tipa: *bäb-Màrika, snäš-Söfa, bäć-Lóvro, nïna-Klâra* čiji je prvi dio nesklonjiv i karakteristične su za slavonske govore (Kolenić 1999: 46).

5.5. Sintaksa.

Glagol pričati otvara mjesto prijedlogu *od* uz genitiv pa sintagma izgleda: pričati od + imenska riječ u genitivu, umjesto očekivanoga: pričati o + imenska riječ u dativu. Primjeri su: *A_od_čègā da_prîčamo?*(A o čemu da pričamo?)/ *Da_jâ prîčam od_mòjī svätova*. (Da ja pričam o svojim svatovima.).

Lokativ ponekad biva zamijenjen genitivom u primjerima: *Od_mòji svätova_je lîpo_bilo, bïo_je_i čäuš, i_djevèruše bíle, bíla_je od_Ćüte mäma divèruša mèni*. (U mojim svatovima je bilo lijepo, bio je i čauš, i djeveruše su bile, Ćutina mama mi je bila djeveruša.) /*Tô_se vïše pòtroši skòro Bözže več_ù svatova*. (To se potroši skoro i više, Bože, nego u svatovima.)

U_šòkački svätova níje bïo dïver, sáde jê. (U šokačkim svatovima nije bilo djevera, sada ga ima.). U standardnome bi hrvatskom to bilo: u svatovima, lokativ. Navedeni primjeri predstavljaju odstupanje od standardnoga jezika na sintaktičkoj razini, pravila za sintaksu nisu ista kao u standardnome jeziku.

U opisu rodbinskih odnosa ponekad se koristi posvojni genitiv umjesto posvojnoga pridjeva: *od_Ćüte mäma; žèna_mu.*

U suprotnim se rečenicama rabi i veznik *već* uz ostale suprotne veznike: *Tô_se vïše pòtroši skòro Bözže več_ù svatova*. (To se potroši skoro i više, Bože, nego u svatovima.)/ *Ne_övāj trüljārski već_prãvi dùkat*. (Ne ovaj truljarski nego pravi dukat.)

Zanaglasnice nemaju isto mjesto u rečenici kao u hrvatskom standardnom jeziku. Obično nenaglasnice teže biti na drugome mjestu u rečenici, nakon prve naglašene riječi (Barić i dr. 1995:595), a u bogdanovačkome je taj red puno slobodniji. Ovo su primjeri rečenica koje bi u standardu zvučale neobično iz tog razloga: *A_za_svätove nísu pògače se_pèkle./ Ti_në_mōraš se_ùdat./ Jel_mu_ùnuk_je svëćenik i_önda_je tô kúpio./ Kô ostäne kòt_kuće taj_öpet ìzvadi krü_jel dvâ sâta ôn mõra_se pëć.*

Švábe bíle vrédne i_bògate. U primjeru je vidljivo kako se sročnost provodi prema gramatičkome rodu, a ne po spolu.

5.6. Leksik bogdanovačkoga govora.

5.6.1. ***Uvod.*** Mjesto naselja izgovara se Bogdánōvci. Mještani se zovu Bogdánōvčani, a pridjev izveden od imena naselja je bogdánovački.

Rodbinski nazivi zabilježeni u Bogdanovcima jesu: *šógōr* (sestrin suprug – svak), *snàja* (snaha), *brät, sèstra, dëda* (djed), *svëkrva, jëtrva, príja* (majka osobe koja je ženidbom ili udajom došla u obitelj), *däda* (otac), *nïna* (strina), *néna* (starija rođakinja, ili sestra ili sestrična, ne tetka, već osoba iz iste generacije u obitelji).

5.6.2. ***Frazemi***.

Nè_bi mëne nïko prèveo žédnu preko vòdē. (ne bi me nitko prevario)
A_övi_tū izmíšljaju säd nëke töple vöde. (proglašavaju novošću odavno poznate stvari)
Tô_je grijòta od Böga. (nečuven grijeh)
Jöš mälo pämeti ïmam što me níje òstavila. (još sam uvijek sposobna razmišljati)
Njôj_je svë rávno, svë joj_je rávno. Di_Dünav tèčē kūd_i krénio. (svejedno joj je za sve, neće utjecati na tijek događanja)
Ïmala raćúna zvät iz_Austrâlije. (isplatilo joj se zvati iz Australije)
Kàkā vláda, täka i paráda. (posljedice su u skladu s uzrocima)
Bôg te pòmogo. (poštapalica, uzvik koji označava emotivnu reakciju obilježenu čuđenjem)
Bôrovo döšlo k sëbi. (Borovo se oporavilo)
Säd me bòlī brïga ni_za_övō ni_za_önо. (nije mi stalo do ovoga ni onoga)
To se në sme rëć . (izraz koji se odnosi na neprikladne izraze, vulgarnosti i sl.)
A štä mōš (izraz rezignacije)
Štäj mën na_stôl (što meni znači (popeti se na stol), nikakav mi problem ne predstavlja (popeti se na stol))
Dä, i_käd, da ïzvīne se, za_próljev, (frazem koji upozorava da će se reći nešto što se smatra neprikladnim)
al po prïje, käkī; (po onome od ranije, nikako; po prijašnjem, ni slučajno)
tô je bílo žìvot (to je bilo lijepo, za pamćenje)
Bïo äpāš. (bio je zločest, živahan)
Jëdnōm dúšōm díjat (biti složni)

5.6.3. ***Rječnik bogdanovačkoga govora***.

âm, âma, im., m.r. – ham, dio opreme za konja
àvlija, àvlije, im. ž.r., tur. – dvorište
bâšća, bâšće, im., ž.r., tur. - vrt

bräun, bräunsko, pridj., njem. - smeđ

ĉäuš/ ĉävuš, ĉäuša im. m.r., tur. - muška svatovska uloga, organizator svatovskih događanja

ĉöper, ĉöpera, im., m.r., mađ. – čopor, upotrebljava se u izrazu *čoper svinja*

ĉörav, -a, -o, pridj., tur. - slabovidan

ĉórba, ĉórbē, im., ž.r., tur. - juha

ĉöšak, ĉöška, im. m.r., tur. - kut, ugao

dëda, dëde, im., m.r. - djed

devèruša/divèruša/djevèruša, (deverüša), im., ž.r. - djeveruša, svatovska uloga

dígod, pril. - gdjegod, ponegdje

dvójci, dvójaca, im., m.r., pl.t. - blizanci

džàbē, pril., tur. - uzalud

džëzva, džëzve, im., ž.r., tur. - lončić za kuhanje kave

đínđa, đínđē im., ž.r., mađ. - jeftini ukras

đuvègija, đuvègije, im., m.r., tur. - mladoženja

ëklat, ëklam, gl., njem. - izrađivati čipku

fàjgl, fàjgla, mn. *fàjglovi,* im., m.r. - vrsta cvijeta, Matthiola incana

fùruna, fùrune, im., ž.r., tur. – vanjska peć

gànak, gànka, im., m.r., njem. - trijem

ìmat, ïmam, gl. - u širem značenju nego u standardu, obuhvaća značenje glagola postojati, biti, ne označava samo posjedovanje

ïstek, pril. – tek

ìzaran, -a, -o, pridj. - pohaban

jedàrēd, pril. - jedan put

kàdgod, pril. - ponekad

kàpija, kàpije, im., ž.r., tur. - ulazna vrata

kérit se, kérim se, gl. - isticati se glasnim pjevanjem i gestama pri zajedničkom veselju

mëđ, prijed. - među, između

mögućan, -ćna, ćno, pril. - imućan

mölovani, -a, -o, pridj., njem. - oslikani

müstra, müstre, im., ž.r., njem. - uzorak

nápast, nápasti, im., ž.r. - prijetnja, nevolja, opasnost, sve što osobu može povući u nešto loše

nä strān, pril. - ustranu

nèdelja, nèdelje, im., ž.r. - tjedan

nëubavan, -vna, -vno, pridj. - neuračunljiv

nïna, nïne, im., ž.r. - strina

néna, nénē, im., ž.r. - nešto starija rođakinja

nüz, prijed. - uz, do

ödžak, ödžaka, im., m.r., tur. - dimnjak

opèkmezit se, opèkmezim se, gl. - ožalostiti se, rascmoljiti se

ormãn, ormánā, im., m.r. - ormar

öndale, pril. - odande

östrāg, prijed. - odostraga

ötale, pril. - odatle

òtamo, pril. - od tamo, odande

ótkačen, -a, -o, pridj. - neuobičajenoga ponašanja

ötkale, pril. - odakle

övdale, pril. - odavde

pazárit, päzārim, gl., tur. - trgovati

pëlcer, pëlcera, im., m.r., njem. - presadnica

pèškīr, peškíra, im., m.r., tur. – 1. ručnik, 2. ornamentirani komad platna s posebnom namjenom

pìjac, pijàca im., m.r. - tržnica

pïnter, pïntera, im., m.r., njem. - bačvar

pògača ükiselo - naziv za orahnjaču, makovnjaču i ostale slične kolače

pònjava, pònjave, im., ž.r. - veći komad platna od domaćega tkanja, obično od pamuka

ponjávac, ponjávca, im., m.r. - manji komad tekstila domaće izrade, obično tkan od vune

präma, prijed. - prema

prëd tō, pril. - uoči toga, prije toga

prömaja, prömaje, im., ž.r. - propuh

prïd, prijed. - pred, ispred

râdenica, râdenice, im., ž.r. - marljiva ženska osoba

rérna, rérnē, im., ž.r., njem. - pećnica

sáde, pril. - sad

sìrće, sìrćeta, im., s.r., tur. - ocat

skŕlat, skŕlam, gl. - smlaviti, nadvladati, o bolesti

snàja, snàjē, im., ž.r. - snaha

sôs, sôsa, im., m.r., franc. - umak

sprovòdit se, spròvodim se, gl. - zabavljati se

staròsvatit, staròsvatim, gl. - obavljati uloga staroga svata

sȕpa, sȕpe, im., ž.r., njem. - juha

svêt, svêta, im., m.r. - ljudi

šljȍknit, šljȍknem, gl. - udariti, oboriti, o zdravstvenoj tegobi

šnäjderica, im., ž.r., njem. - krojačica

šógōr, šógōra, im., m.r., mađ. - sestrin suprug

špȍret, špȍreta, im., m.r., njem. - štednjak

tànjīr, tanjíra, im., m.r.- tanjur

tèpsija, tèpsije, im., ž.r., tur. - lim za pečenje

túdē, pril. - tu

ȕnūtri, prijed. - unutra

ȕveče, pril. - uvečer

vëšmašīna, vëšmašīne, im., ž.r., njem. - perilica rublja

zamàndrake, zamàndrāka, im., ž.r., pl.t. – tričarije

5.7. Sociolingvistička analiza.

Kao i svinjarevački govor, bogdanovački predstavlja mješoviti tip prijelaznoga govora. Već je napomenuto u poglavlju o svinjarevačkome govoru kako su ta dva naselja u

prošlosti bila snažno povezana s gradom Vukovarom. I ovdje se pojavljuju sva tri odraza jata. Međutim, kod osoba ispitivanih u Bogdanovcima, nije bilo naznake o predodžbi ekavskoga odraza jata kao stereotipnoga obilježja srpskoga jezika, za razliku od stava u Svinjarevcima. Ondje su kazivači to sami spominjali, bez da su upitani o tome. Ovdje su u razgovoru o njihovu mjesnome govoru kazivači u pravilu odmah napominjali kako je njihov govor bio ikavski. Jedna se osoba i ispravljala dok je govorila, nastojeći koristiti ikavske odraze.

Bogdanovački je govor sličan svinjarevačkome po činjenici da se pojavljuju sva tri odraza jata. Međutim, u Svinjarevcima je distribucija različitih odraza jata bila nešto pravilnija u odnosu na kazivače i svi su koristili iste odraze na istim riječima. U Bogdanovcima to nije slučaj. Nije moguće prepoznati pravilnost u odnosu na distribuciju odraza niti ovisno o riječima, a niti ovisno o kazivačima. Razlog je tomu što je ovdje bilo najteže doći do vernakularnoga govora svih kazivača i nije sigurno je li taj cilj uopće dostignut.

Kroz razgovor s njima izvan trajanja snimke i kroz razgovor s osobama koje nisu snimane, moglo se zaključiti kako je to posljedica njihova boravka u progonstvu. Čini se kako bi bilo opravdano reći da kod svih osoba postoji lingvistička nesigurnost. Labov ju je definirao kao pojavu kod koje ispitanici ispravljaju vlastiti govor jer mu ne pripisuju prestiž (Mesthrie 2009: 87).

Sigurno je kako osobe ispitivane u okviru ovoga istraživanja posjeduju svijest o vlastitome korištenju jezika. Najupečatljiviji je bio primjer osobe koja je tijekom snimanja sat vremena govorila vrlo polagano i zastajkivala, promišljala što će reći. Po završetku snimanja, član je njezine obitelji, prisutan za vrijeme snimanja, komentirao kako se ta osoba inače ne izražava kao tijekom snimanja, primijetivši kako se spomenuta osoba u velikoj mjeri trudila govoriti „fino“ tijekom snimanja. Na upit zašto je to tako, obje su osobe ispričale kako su tijekom progonstva bile opominjane zbog načina izražavanja, mlađi članovi obitelji ispravljali bi ih po dolasku iz škole. Govorili bi im što je pravilno, a što ne. I sama je osoba rekla kako zbog njih govori kako govori i dodala je, govoreći o raznim boravištima za progonstva: *Zätō käžem da_nè_mogu jâ, dok_sam_žíva, jëš_ĉu süpe ī_néĉu ìmati súsede ve(ĉ)_ĉu_ìmati kòmšije.* Osoba je time ustvrdila kako je promijenila svoj način izražavanja, ali postoje granice do kojih u toj promjeni ide. Njezino pomno biranje riječi nije rezultiralo manjim brojem ekavskih odraza jata, što bi bilo donekle očekivano. Kod ove je osobe broj ekavskih odraza u dugim slogovima bio znatno veći nego broj ikavskih i ijekavskih odraza, dok je u kratkim slogovima raspodjela bila podjednaka.

Može se govoriti o lingvističkoj nesigurnosti i kod osobe koja se ispravljala i nastojala govoriti kako se govorilo u Bogdanovcima, što je značilo da je nastojala koristiti ikavske od-

raze. Kod te je osobe i zabilježeno najviše ikavskih odraza. Treća je osoba koristila malo e-kavski, malo ikavski i jekavski odraz na istim riječima, unutar iste rečenice. I snimane osobe i još neki mještani s kojima je metodom sudionik-promatrač, izvan vremena snimanja, razgovarano o okolnostima govora u progonstvu, složili su se oko toga kako su u to vrijeme doživjeli neugodna iskustva zbog načina na koji su govorili. Svi su boravili u drugim krajevima Hrvatske, ali i u drugim mjestima u Slavoniji za vrijeme trajanja okupacije njihova mjesta. Progonstvo je podiglo njihovu svijest o uporabi vlastitoga dijalekta.

Pojava lingvističke nesigurnosti obilježava bogdanovački govor u tolikoj mjeri da je gotovo sigurno kako govor zabilježen na snimkama nije vernakularni govor snimanih osoba. Dosljedna je u bogdanovačkome govoru nesigurnost, ali unatoč tome, moguće je ustvrditi, na temelju usporedbe s jezičnim obilježjima ostalih govora, kako nesigurnost utječe na distribuciju jezičnih obilježja, ali ne i na njihov oblik.

I bogdanovački se govor nalazi na granici posavskoga poddijalekta i slavonskoga dijalekta pa nije neobično što postoje mješovita obilježja. Prema vrsti i obliku jezičnih obilježja koja se pojavljuju u ovome govoru, nema odstupanja od dijalektalnoga kontinuuma. Nema jezičnih obilježja koja se ne pojavljuju u svinjarevačkome ili nuštarskom govoru.

U odnosu na svinjarevački govor, bogdanovački se razlikuje svojim naglasnim sustavom jer je puno češća pojava neoakuta. U oba je govora zabilježen tromi naglasak uz kratkosilazni. Prenošenje naglaska dosljednije je i češće u bogdanovačkome govoru, zabilježeno je kod svih kazivača, dok u svinjarevačkome govoru to nije bio slučaj. U bogdanovačkome govoru s riječi *njȉva* naglasak obavezno prelazi na prednaglasnicu dok se u Svinjarevcima može čuti *na_njȉve.*

5.8. Zaključak.

Bogdanovački, kao i svinjarevački govor, predstavlja mješoviti tip prijelaznoga govora. U vrijeme prikupljanja građe za ovaj rad, pokazalo se kako postoji lingvistička nesigurnost koja obilježava upotrebu govora u ovome mjestu. Ona utječe na distribuciju, ali ne i na vrstu jezi-

čnih obilježja govora što je moguće ustvrditi činjenicom kako se u bogdanovačkome govoru pojavljuju isti oblici kao u susjednim govorima.

U odnosu na svinjarevački govor, naglasni sustav bogdanovačkoga govora bliži je posavskome poddijalektu. Upotreba neoakuta sasvim je uobičajena, mada se pojavljuje paralelno s drugim naglascima. I bogdanovački govor nedvojbeno pripada slavonskome dijalektu jer posjeduje mnoga njegova obilježja: čest izostanak fonema *h*, stezanje *–ao* u glagolskome pridjevu radnom u *–o*, oblik infinitiva bez dočetnoga *–i*, tvorbu glagolskoga pridjeva trpnog sufiksom *–t*, velik broj germanizama i turcizama u leksiku.

5.9. Ogledni primjer bogdanovačkoga govora.

Bȕde ĉètr pêt sviráĉā i_jȍš devèruše, dȁ. Šȍkaĉki, al_àftovima, nèma kôla, jël? Jèd'no kȁd_smo kȍlima, kȁd_sam jâ, nȅ_znam kȍje_to gȍdne bílo – kȁd_smo mî staròsvatili. Tô_sam nâjbolje vòl'la, jâoj... Kònji ȍni lîpi, a_ámovi, a_kȍla narédili, tô ponjȁve, tô ponjávci, tô

jàstuci, šlingâni, mà! Staròsvatili, tô_je drȕgi kûm, sàd kâžu, jèl, a_prȉje_se rèklo šòkaćki stâri svȁt. Kûm pa_stàri svȁt, i_tô_se sjȅćam kàd_sam_se jâ ȕdala kàko_je kúma dȍnela grânu. Nȅkad_se grána kumòvskā tȁko sa_ćètiri, ònda_se túde mètne màrama prjêko, svilèna. Ili_nȅko, matrìjal nȅki, a_staròsvacka_je sa_trî. Trî staròsvacka, a_kumòvskā sa_ćètiri, pa_ònda_se kókice pa_srcéta pa_oglédalo pa_ònda jèl dâr mètnu gȍre. Dȁ, pa_prȉje, prȉje_su svȁtovi šòkaćki, mȉslīm, svȉ_su bíli sva.., nȅma vȅze jel_šòkaćki, jel_svȁtovi_su svȉ bíli, kàko_da kâžem, vȅseli i_bògati za_sáde. Sȁd_je pȕno nȍvaca dȍbiješ i_štȁ, al_tô níje tô.

6. Mjesni govor Nuštra.

6.1. Uvod.

Nȕštar je općinsko središte smješteno između Vinkovaca i Vukovara. Samo naselje Nuštar broji 3665 stanovnika prema popisu stanovništva iz 2011. godine. Stanovništvo je većinom hrvatske nacionalnosti. Starosjedilačko stanovništvo čine Šokci. Tradicijsku kulturu mjesta predstavlja HSKPD „Seljačka sloga“ Nuštar. Na svakodnevnicu je života u Nuštru znatno utjecala činjenica da su bili vlastelinsko središte. Grofovska je obitelj Khuen de Belassi sve do Drugog svjetskog rata aktivno sudjelovala u životu stanovnika ovoga mjesta, čega se stariji stanovnici živo sjećaju.

Za vrijeme Domovinskoga rata, Nuštar se nalazio na samoj bojišnici. Nije bio okupiran, ali većina je stanovništva bila iseljena od jeseni 1991. godine do proljeća 1992. Neprijateljska je vojska ušla iz smjera Vukovara do centra Nuštra. Materijalna je šteta bila velika, iako je taj napad trajao jedva jedan dan.

Kazivači iz Nuštra, prema čijemu će kazivanju biti analiziran govor Nuštra, su: Marija Marošević, (1929.), Ana Šuća, r. Ivankovac (1934.), Anica Pokršćanski, r. Šarić (1946.) i Nikola Šuća (1976.).

6.2. Fonologija.

6.2.1. ***Odraz jata.*** Prema tvrdnjama kazivača, govor je u Nuštru u prošlosti bio ikavski. I Pavičić navodi kako se u Nuštru zadržala ikavica i starija akcentuacija (Pavičić 1953: 85). U

nuštarskom je govoru moguće čuti sva tri odraza jata. Jedan je osoba primijetila nedosljednost i komentirala: *Mî jèsmo îkavci, al_në_kāžemo drínak. Mî kâžemo drénak.*

Ikavski su se odrazi mogli čuti isključivo u dvije vrste primjera. Jedna su vrsta prilog gdje i prilozi u kojima se nalazi : *dȉ, nȉgdi, svȕgdi*. Svi su kazivači koristili ove oblike i rjeđe je bilo *djë*, ali *óvdje* je u pravilu je bilo s jekavskim odrazom (nijednom nije bilo rečeno *óvdi*). Druga vrsta primjera u kojima se pojavljuje ikavski odraz jata su glagoli prvoga razreda treće vrste: *gòrila, izgòrilo, lètili, prožívila, sm `rdilo, vïdit, vòlila, vòlili, vïdili, vïdit, žívili*. Ti se glagoli pojavljuju isključivo s ikavskim odrazom. Kod glagola htjeti, glagolski pridjev radni bio je *tjëo, tïo i htïo*, ovisno o kazivaču. Ikavski su odrazi zabilježeni i u nekoliko riječi vezanih uz narodnu nošnju: *cvïtove, râsplit, rîtka, vínac*.

Kad se radi o ekavskome odrazu jata, jedna osoba nije imala niti jedan takav primjer, a kod ostalih se ekavski odraz pojavljuje u riječi *drénak* i u glagolima s korijenom *nes* i alomorfom *nije*. Od osobe koja nije imala ekavskih odraza moglo se čuti: *ödnjeo*, a inače: *dönela, döneo, dönēt, ïznela, ödnela, pöneli*. Ostali primjeri u kojima se pojavljivao ekavski odraz su: *dvê, naprēd, nèdeljom, ponèdēljkom, pösle, pöslepōdne, pövrēdi, prímer, üvēk, ùvrēdi, vréme*. Oblici *nèdeljom, ponèdēljkom* zabilježeni su jedino u ekavskom obliku, a ostali se koriste i u jekavskom: *dvïje, dvjê, od_ naprijéda, pöslije, prímjer, vrijêđam, üvjek*.

Najveći je broj primjera kod svih kazivača bio jekavskoga odraza jata. Neki su od primjera: *bjêlu, cvjètiče, djë, djéte, djevèruša, dvïje, dvjê, htjëla, kòljena, ljêpo, mjësta, mjêšano, mjèšavinu, mljéko, mljët, nasjéče, nasjéku, nasljédili, ödnjeo, óvdje, pjëvamo, podjēli, pòdjēlim, pòsjetit, pöslje, prímjer, pröpovjēd, sjëčam, sjèdila, svjëtla, svjêtlī, tjëla, tjëli, tjëšila, umrjēt, ùtjeco, üvjek, vjëruje, vrjêđam, zàmjēsim, zdjëli*.

U svakome je slučaju nuštarski govor većinom danas jekavski. Zadržan je ikavski odraz vrlo pravilno u glagolima prvoga razreda treće vrste, te nekim riječima povezanim s tradicijom. Iako, zanimljivo je da riječ *djevèruša* koja pripada običajima, nijednom nije spomenuta s ikavskim odrazom. Riječi koje se pojavljuju s ekavskim odrazom, redovito se pojavljuju i u susjednim govorima pa bi se moglo govoriti o svojevrsnim zajedničkim ekavizmima.

Ekavizmi su uobičajena pojava u govorima posavskoga poddijalekta bez obzira radi li se o ikavskome ili ikavsko-jekavskome govoru sudeći prema primjerima u Ivšića (1913a: 162, 169). Usporedbom s njegovim primjerima, očito je kako je veća vjerojatnost da će se pojaviti u nenaglašenome slogu i iza fonema r. Takva je tendencija primjećena u svinjarevačkome govoru, a preklapa se i s nekim primjerima koje Ivšić navodi kao ekavizme (1913a: 162, 169).

Prema navedenim primjerima i usporedbom s Ivšićevim primjerima, moglo bi se s prilično sigurnošću reći kako nuštarski govor u prošlosti nije bio ikavski nego ikavsko-jekavski.

Naime, svi primjeri ikavskoga odraza jata koje su kazivači naveli, većinom su na dugim slogovima. Ivšić navodi za ikavsko-jekavske govore kako su se u njima ikavski odrazi često nalazili na glagolima prvoga razreda treće vrste (Ivšić 1913a: 165), stoga bi i ta činjenica išla u prilog toj pretpostavci. U tome pogledu, ne bi bilo neobično što se riječ *djevèruša* nije spominjala s ikavskim odrazom jer ukoliko je taj govor bio ikavsko-jekavski, ona ni ne bi imala ikavski odraz jata.

Jedine riječi koja ne bi išle u prilog toj pretpostavci su *drénak i cvïtovi. Drénak* bi bilo moguće eliminirati time što se ekavski odraz pojavljuje iza glasa r. U vezi s time, nije nebitna ni varijacija prefiksa pri- u *prèšít*. I tu varijaciju Ivšić navodi kao prisutnu u ikavsko-jekavskim govorima (Ivšić 1913a: 167). *Cvïtovi,* upotrijebljeni kao dio pasivnoga leksika osobe koja je navela ovaj oblik, u svojstvu ukrasa za djevojačko oglavlje, mogao bi biti izveden analogijom prema nominativu *cvît,* što bi bilo logično s obzirom na uvjerenje kazivača kako je njihov govor u prošlosti bio ikavski.

6.2.2. *Ostale fonološke osobitosti nuštarskoga govora.*

Vokalno l. U riječi *muškàtl* fonem *l* ima ulogu vokala.

Glasovi *č i ć*. Ne postoji razlika u izgovoru glasova *č i ć*. Izgovaraju se kao srednje *ĉ* pa jednako zvuče fonemi u riječima: *bâšĉa, ĉúvat, kŭĉa, trëĉi.*

Glas *h*. Fonem *h* uobičajen je u nuštarskome govoru, svi su ga kazivači koristili. Neki su primjeri: *dȟĉem, hâjd, hâlva, hëklane, hlâd, htjëla, ìspūhana, njîh, sahranjĩvani, strahòte, sûhog, ùhvatit*. Pojavljuje se u svim pozicijama u riječi. Međutim, često ispada na kraju riječi pa se može čuti: *i (ih), nâjteži, njî, ödma, strâ, šìroki, tî, trëĉi, vëliki*. Nešto rjeđe ispada na početku riječi: *öĉe, öĉeš, tïo tjëla, tjëli*, i to samo u slučaju glagola htjeti, mada se on pojavljuje i s *h.* U dvama primjerima, *h* je zamijenjeno s *f* i *v*: *plafóna, iskuvávala*.

Likvide. Glas r se u uzročnome vezniku *jer* češće čuje kao *l - jel: jël_sam ïmala sèstru/Jël kòd_nās_se nösi/ di_su_bíli gròfovi stänovi jël tû_je bïo gröf/güske smo_ïmali jër ïmala_je nâs žënski*.

Vokalizacija l/o. L na kraju sloga u glagolskom pridjevu radnom muškoga roda u jednini redovito prelazi u *o: dõšo, ïmo, išo, ìzašo, kázō, mögo, ucjenjívō, ùtjeco, víkō, vjënĉo*. Nije vokalizirano u primjeru: *polnóĉku*. Imenica *stolnjak* glasi *stôljnjak* u ovome govoru.

Sibilarizacija. Sibilarizacija nije provedena u primjeru *u vójski*, ali se inače dosljedno provodi, kako se vidi u primjerima: *jàstuci, mômci, pletènici, slȉci*. Zabilježeno je i *mômce*, gdje je sibilarizirana osnova ostala, mada k nije ispred i.

Jotacija. Jotirano je *s* u primjeru: *nämirišali*. Glagol je izveden od imenice *miris*. U hrvatskome se jeziku glagoli od imenica tvore sufiksima *–a/ova/ira/i* (Barić 1995: 376). Po tome bi glagol u infinitivu trebao glasiti *mirisati*. Glagol pripada drugome razredu pete vrste i u prezentu ima jotiranu osnovu. Analogijom je infinitivna osnova izjednačena s prezentskom i stoga je jotirana. Ne dolazi do jotacije cijeloga skupa *ht* u obliku *dȉhćem*, jotirano je samo *t*.

Prijeglas. Prijeglas nije dosljedno proveden u primjeru: *sa ùčiteljom*, ali to je izoliran primjer, i ista osoba je odmah koristila i oblik u kojemu je prijeglas proveden: *sa kònjem*. Zabilježeno je i *bàgrami*.

Ispadanje. Vokal *i* izostaje u zanaglasnome slogu u riječima: *gödne, kölko, mën, mȉsla, nëkolko, tölko, vèlkā, vȉdla, vȉdte, vòlla*. Kod količinskih priloga je pravilo da se izgovaraju bez *i*, a ostali primjeri se mogu čuti, od istih kazivača i s *i*: *gödine, vëliko, vȉdili, vòlili*. Dvojako se koristi i imenica: *kćérka/ćérka*, od istih kazivača. U govoru ponekad ispadaju dočetni vokali: *ët, onäk, nȉš, sëb, täk*. Izostaje i dočetno *i* kod glagola u infinitivu: *bȉt, ćúvat, dôć, dozvòlit, d `ržat, lȉć, izbacívat, kàšljat, kúpit, mëtit, nâć, opterećívat, plésat, pogòdit, pòjest, prekoráćit, próbat, rádit, ràsplitat, stät, stȉć, tkät, udávat, umrjẽt, vêst*.

Umekšavanje glasa l. Glas *l* nije umekšan u riječima *välda* i *dölе*. U pravilu se te dvije riječi pojavljuju u tom obliku, iako se moglo rjeđe čuti i *dölje*. Umekšano *l* zabilježeno je u primjerima: *stôljnjak, maljùšna, meljáva*.

Stezanje. Stezanje je zabilježeno u primjeru: *svédno*, te redovito u glagolskome pridjevu radnom muškoga roda u jednini: *dȍšo, ȉmo, lȁšo, ìzašo, kázō, mȍgo, mórō, näbrojo, nàviko, ötišo, prëšo, prodávō, provózō, rëko, ucjenjívō, ùtjeco, víkō, vjënčo*.

6.2.3. Prozodija. U nuštarskome se govoru može čuti neoakut. Međutim, samo je kod jedne osobe neoakut imao stabilno mjesto u naglasnome sustavu i korišten je učestalo na svim pozicijama i na jednosložnim riječima: *cȓkve, dõđeš, jã, jẽ, kalamãć, Njẽmaca, oblãći, poslãže,*

podjẽli, rãdimo, rãsla, sahranjĩvani, stãrog, stãrom, umrjẽt. Ista je osoba koristila kratkosilazni naglasak gdje su ostali koristili kratkouzlazni, na primjer, u riječima *kȁvu, jȁstuke*. Također, jedino je kod te osobe bilo moguće čuti dugosilazni naglasak na nepočetnome slogu u riječi *televîzija*, te kratkosilazni na središnjemu slogu u riječima: *četȉri, ovȁmo, za_prȁvo, vinȏgrad*, mada je to upotrebljavano usporedno s *vìnograd*. Ostali su kazivači vrlo rijetko u govoru koristili neoakut, ali je to bilo kad bi govorili o tradicijskim predmetima ili kad bi prepričavali neku anegdotu iz prošlosti i pri tome nekog citirali: *berzĩn, c˜rkve, rĩtka*. Može se zaključiti kako taj naglasak danas nije dio naglasnoga sustava u Nuštru jer čak ga ni sve osobe starije životne dobi nisu koristile.

Kao i u svinjarevačkome govoru, i tu se pojavio svojevrstan produženi kratkosilazni naglasak na glagolu *ić*. Zabilježen je dva puta, oba puta na kraju rečenice.

Mada se neoakut javlja u ovome govoru, čini se kako on pripada pasivnome leksiku i vrlo rijetko govoru starijih mještana, čak ne ni svih pripadnika starije generacije. Naglasni sustav nuštarskoga govora se stoga sastoji od četiri akcenta i zanaglasnih duljina.

Dugouzlazni se naglasak može naći na početnome ili slogu u sredini riječi: *gorénja, izbacívat, kontésa, kríva, kulenóvā, obúkli, pántlika, prála, prodávō, provózō, prožívila, šnajderáju, vínac, žívili*. Na dočetnome slogu nije zabilježen.

Ni kratkouzlazni naglasak nije zabilježen na dočetnome slogu, već samo na prvome i srednjem slogu: *bronhìtis, cvjètiče, dèzēn, djevèruša, ìmali, gòrila, h `rpice, izgòrilo, lètili, kàlamito, kòljena, navelìko, nèdeljom, nèzgodno, ponèdēljkom, zìmūs, sm `rdilo, vòlila, vòlili*.

Dugosilazni se naglasak može naći na jednosložnim riječima: *dân, kûm, rîs, vêst, vûl*, kao i kratkosilazni naglasak: *djȅ, ȉč, lȕk, mljȅt, pȕc, stȉč, tkȁt, vȅš*. Oba su se naglaska mogla čuti isključivo na početnome slogu višesložnih riječi: *bjêlu, fâlte, frândžama, hâlva, krâdom, ljêpo, mjêšano, râdenica, râsplit, sîvnica, sûhog, brȇdo, cvȉtove, dȁda, dȋma, dvȉje, krȁdomice, mjȅsta, pȏklon, pȏslepōdne, pȏvrēdi, stȁnica, stȋmo, vȉdili, vȉdit*. Iznimka je složenica *starosvȁtica*, te brojevi u kojima se skraćivanjem kratkosilazni naglasak nađe na kraju riječi *četrdȅs pêt, četrdȅs dȅvēte, pedȅz dvê, devedȅs trî, devedȅz drȕge, devedȅz drȕge*.

Na slogotvornome *r* mogu se naći sva četiri naglaska i zanaglasna dužina: *brȇdo, cȓkva, dȓlog, dȋma, h `rpice, stȋmo, sm `rdilo, t `rpat, pòm˜rt*.

Zanaglasne se dužine čuvaju: *dèzēn, gàrnīr, guvèrīrano, ȉdēm, pàtūljaka, ogòvāramo, pèrjānka, pȏslepōdne, pȏvrēdi, zìmūs*.

Prenošenje naglaska na prednaglasnicu vrlo je rijetko. Jedino u primjerima: *ù_škōlu, kòd_kuće* se moglo čuti. Puno su češći primjeri kad se to ne događa: *u_Vînkovcima, u_sv"atove, kraj_škóle, nà_čeg, kȕća do kȕće, na_brȇdu, do_kȕće, ne_drma, iz_Bȍsne, na_ȕlici, po_njȅga.*

6.3. Morfologija

6.3.1. Imenice. Nominativ množine imenice *svinja* glasi *svînji* (*svînji dȉ_su bíli/ kad_su_se_svînji klȁli*). Akuzativ množine je *svînje* (*ĉúvat svînje*). I imenica *Švabo/Švaba* zabilježena je s gramatičkim morfemom *–i* u nominativu množine: *u_tȍm djélu_su bíli Švábi/ ôn_je ȉšo sa_Švábima ù_škōlu*, iako je ista osoba govorila i: *sȁmo Švábe*.

Prezime Pokršćànskī u deklinaciji dobiva infiks *–ov* pa su zabilježena dva oblika genitiva množine: *dvíje kȕće Pokršćànskōva, krâj Pokršćànskōvi.*

Imenica *skúta* (suknja/podsuknja) po obliku je pluralia tantum. U primjeru: *Tô_su skúta kòja_su do_kòljena*, radi se o jednome predmetu, ali po gramatičkome broju imenica je u množini. U primjeru: *Móraju bȉt dvója dônja skúta*, radi se o više nego jednome predmetu. Odgovara definiciji imenica pluralia tantum jer je matematički brojiva, ali gramatički ima samo množinu (Peti 2005: 135). Međutim, pojavljuje se i u obliku *skúte*: *Bíle_su skúte vézene./Tô_su čȁk_i svàki dân nòsile tȁke skúte*, gdje se radi o množini kao gramatičkome broju, a radi se o više predmeta. Dvije su osobe koristile i jedan i drugi oblik.

Imenice a-vrste u množini koje znače ime naselja vrlo rijetko imaju genitiv jednak nominativu, zabilježena su samo dva primjera: *iz_Tôrdinci, iz_Äpševci*, čak i osobe od kojih su se mogli čuti ti primjeri, govorile su: *iz_Svinjárevaca, iz_Stâri Jánkovaca*.

6.3.2. *Zamjenice*. Upitno-odnosna zamjenica *tko* u nuštarskome govoru glasi *kô*. Sukladno tome, neodređene zamjenice izvedene iz *tko* glase: *kô, svȁko, nȉko, nëko*.

Akuzativ množine osobne zamjenice *oni* zabilježen je kod jedne osobe u obliku *njê*: *u_njê_se berẽ, ne_mògu glëdat u_njê*.

6.3.3. *Pridjevi*. Zamjenički pridjevi na *–akav* u ovome govoru se tvore sufiksom *–ki*: *svȁkaki* (svakakvi), *tȁki* (takvih), *tȁka* (takva), *kȁkē* (kakve), *kȁkā* (kakva), *nȉkaku* (nikakvu), *kojekàkō* (kojekakvo). Ali moglo se čuti i *nëkakvim*.

6.3.4. *Brojevi*. Brojevi od jedanaest do devetnaest izvedeni su od osnovnih brojeva sufiksom *–nejst*: *četȉnējst, jedȁnējst, pëtnējst*. Broj dvadeset je *dvȁjst, dvȁjst ösam, dvajstôsme,* s tim da dočetno *–t* može izostati, a nakon toga može uslijediti jednačenje po zvučnosti, ovisno o okolišu: *dvȁjz dëvētog*, skupina *–st* može u potpunosti izostati: *dvajsëdam*. Navedeni oblici brojeva su uobičajeni, samo je dva puta rečeno: *dvádeset, dvádeset tȉsuća*.

Brojevi od trideset do stotinu u pravilu gube *–et,* mada ne mijenjaju mjesto niti vrstu naglaska. Jednom se moglo čuti *šezdësēt i trî*, a inače je bilo: *četrdës pêt, četrdës dëvēte, pedëz dvê, devedës trî, devedëz drüge, devedëz drüge*.

6.3.5. *Glagoli*. Infinitiv u pravilu gubi dočetno *i*: *bȉt, čúvat, dôć, dozvòlit, d `ržat, lȉć, izbacívat, kàšljat, kúpit, mëtit, nâć, opterećívat, plésat, pogòdit, pòjest, prekorâćit, próbat,*

rádit, ràsplitat, stät, stïć, tkät, udávat, umrjẽt, vêst, ali iznimno se pojavljuje dočetno *i*: *ĉïstiti, mëtiti*.

Treće lice prezenta čiji bi infinitiv u standardnome hrvatskom jeziku bio *početi*, glasi: *pöĉmu*.

Glagol *htjeti* u trećem licu prezenta može imati gramatički morfem *–eju*, i u naglašenom i nenaglašenom obliku: *öĉeju, ĉeju*.

Glagolski pridjev radni muškog roda u jednini tvori se sufiksom *–o*, nastalim od *–l* na kraju sloga. Međutim, ukoliko je prethodni vokal *a*, dolazi do stezanja *–ao* u *–o*: *döšo, ïmo, ïšo, ìzašo, kázō, mögo, mórō, näbrojo, nàviko, ötišo, prëšo, prodávō, provózō, rëko, ucjenjívō, ùtjeco, víkō, vjëncô*. Iznimno se ne steže: *ïmao*.

Glagolski pridjev trpni tvoren sufiksom *–t* rijetko se može čuti: *cïknitu, ìzgorito, kàlamito*. U pravilu se tvori sufiksima *–n/-en/-jen*: *donešèna, ìzgoreno, kïštena, òbnovljeno, ògrāđeni, òštećena, ràšćišćeno, ràzdvojeni, röđena, srüšena, üdano*.

Glagoli druge vrste s morfom *–nu* u infinitivnoj osnovi i *–n* u prezentskoj, u ovome govoru u infinitivnoj osnovi imaju *–ni*: *cïknitu, ìzginilo, krénila, pòkisnit, prèkinit, skïnila, spoménila, víknio*.

Perfekt ponekad dolazi bez pomoćnoga glagola *biti*, na primjer: *na_gráni üvijek bïo póklon*. Međutim, za izricanje učestalih radnji u prošlom vremenu, ponekad se koristi konstrukcija sastavljena od glagolskog pridjeva radnog glagola *htjeti* i infinitiva ili glagola u prezentu: *tjëlo nasjéćē, tïla ödem, htjëli rëć, htjëli_su zabádat*. Te su konstrukcije korištene kad bi se govorilo o radnjama u prošlosti, vezanima uz običaje, ali *tïla ödem* je korišteno u govoru o Tordincima i Antinu. Te bi se konstrukcije mogle smatrati dijelom pasivnoga registra u Nuštru i utjecajem govora okolnih naselja, ne i reprezentativnom odlikom nuštarskoga govora. Samo su kod jedne osobe zabilježeni navedeni primjeri i ona je spomenula kako je rodbinski povezana s Antinom i Tordincima pa se to može smatrati utjecajem komunikacije s mještanima ta dva mjesta.

6.4. Tvorba riječi.

U nuštarskome se govoru tvore polusloženice predmetcima: *bać-, snaš-, bab-, čika-, nena-, nina- seka-* na koje se dodaje ime. Oni nemaju vlastiti naglasak i kratki su. Mogu doći u kombinaciji: *snaš-Êvica, čika-Lûkina*, a može biti i *snaš-Sëka*. Postoje paralelni rodbinski nazivi i nazivi obraćanja, ali razlikuju se od tih predmetaka naglaskom, oblikom, ali ponajviše

činjenicom da se prvi dio polusloženice ne sklanja. Razlike između značenja predmetaka i imenica od kojih su nastali, bit će potanje obrazloženi u dijelu o leksiku.

Usporedo se s predmetkom *pri-* pojavljuje i *pre-* u glagolu *prȅšit, prešívat, prȉšit,* u istome značenju od različitih osoba.

6.5. Sintaksa.

Sročnost se ponekad provodi prema gramatičkome rodu, ponekad prema spolu. Ovi su primjeri od iste osobe: *Ȍvo tû_su bíli njègove slûge/slûge kȍje_su bíle blízu gròfu*.

Ići u procesiji u ovome govoru je: *ȉšli_smo procèsijom*.

Ponekad se umjesto lokativa koristi akuzativ uz prijedlog *u*, kako bi se označilo vremensko razdoblje: *tô_se obláčilo sämo u_Àdvent i_u_Kòrizmu*. U standardnome hrvatskom jeziku, i akuzativ i lokativ s prijedlogom *u* mogu označavati vrijeme (Silić 2007: 227, 233), ali akuzativni izrazi vezani su za kretanje i graničnu direktivnost (dostizanje cilja), a lokativni za statičnost, zadržavanje u postojećim okvirima (Silić 2007: 224). U skladu s time, ovdje bi primjereniji bio lokativ uz prijedlog *u*, jer se radi o vremenskome okviru.

Kako bi se objasnili rodbinski odnosi, često se koristi posvojni genitiv imenice umjesto odgovarajućih pridjeva: *od_tëtke kčêr mèni, sëstrična od_ujaka*. Kad se kaže *sëstrična od_ujaka,* podrazumijeva se da je to osobi sestrična po ujaku, ujakova kći, a ne ujakova sestrična.

Za nabrajanje se koristi izraz *ëm: ëm kühat, ëm_su znäle*.

6.6. Leksik nuštarskoga govora.

6.6.1. ***Uvod.*** Stanovnik Nuštra zove se Nuštárac, stanovnica Nùštārka, pridjev izveden od imena naselja glasi nuštàrskī. Dijelovi sela su: Čàraparski krâj, Bŕdo, Mlàčuge, Grofòvskī krâj, Zvèrinjak, Lîčki krâj, Pícīn dôl.

Neki su od obiteljskih nadimaka poznati otkako stariji kazivači pamte, ali još se uvijek stvaraju novi. Redovito se koriste nadimci uz imena osoba, pa su iz snimaka izdvojeni i neki uzgred spomenuti, uz one izravno navedene tijekom razgovora o nadimcima. Iz tog su razloga navedeni u obliku u kojemu su spomenuti: *Bacî-Ïve Vìsokog, Bacî-Ïve Krivòvratog, Bëtinovi, Bénčeva, Brícini, Bünderovi, Dèbelovi, Dónina, Gäbrini, Ìliškovi, Kölarova, Märkini, Pulínovi, Piljáševi, Redárovi, Sälerovi, Séndičevi, Šárčeva, Šêfovi, Šímini, Šïmkini, Šümarovi, Zvonárovi*. Neki se od nadimaka koriste za iste obitelji. Uz to, postoje i nadimci paralelni navedenima. Nije ih poželjno koristiti pred članovima obitelji na koju se odnose, mada su i njima poznati. Među takvima su: *Balerìnkini, Benzínovi, Médini, Sùnđerovi, Žváljini*.

Rodbinski nazivi su *báčo, bäča* za brata. Ukoliko je bio mlađi, ponekad bi ga zvali *bäjica*. Sestra je od milja bila *séka*, ali postojao je i pridjevak *sëka*, kao izraz obraćanja osobi koja nije sestra osobi koja joj se obraća. I *sëka* i *báčo* mogli su postati nadimci pa postoji *snaš-Sëka*, ili *čika-Báčo*. Starijoj se sestri ponekad obraćalo s *néna*. Roditelji su *däda, täta, mäma*. Stric i strina su *číko i nîna*. Osim što je bila izraz obraćanja starijoj ženskoj osobi, *snáša* je bio i naziv za osobu koja stupa u brak, mladu.

6.6.2. *Frazemi*.

Jâ tô nìkom ne_nàbījam (nikome ne namećem)
nìko níje vòdio račúna (nitko se nije brinuo)
nàsječ koláče (narezati kolače)
àjmo rëč (recimo)
lùpi_ću (reći ću otprilike)
pod_mùs (obavezno)
bílo vrâg za_čúvat, čvŕsta kô vrâg (u velikoj mjeri – bilo je jako teško za čuvati, jako čvrsta)
sprëmit_se u_nòšnju (odjenuti nošnju, ali ne samo odjevne predmete nego postići cjelokupan izgled, oglavljem, obućom, nakitom i sl.)
nòsit_se šòkački (svakodnevno odijevati tradicijsko ruho)
skìnit_se (prestati svakodnevno nositi tradicijsko ruho)

6.6.3. *Rječnik*.

bâšča, bâšče, im., ž.r., tur. - vrt
baščíca, baščícē, im., ž.r., tur. – cvjetnjak u dvorištu
bjêli lük - češnjak
bumbàričica, bumbàričice, im., ž.r., mađ. – pribadača s okruglim završetkom na tupom kraju
cïgovano, -a, -o, pridj., njem. - nabrano

cïrkus, cïrkusa, im., m.r. – metež, nered

còkli, còkla, còklovi, im., m.r., njem. – donji, izbočeni dio kuće, obično različite boje od ostatka

ĉäuš, ĉäuša im., m.r., tur. - muška svatovska uloga, organizator svatovskih događanja

ĉöšak, ĉöška, im., m.r., tur. - kut, ugao

delìvara, delìvare, im., ž.r. – sorta grožđa

dèzēn, dezéna, im., m.r., franc. – uzorak na tkanini

divánit, dìvānim, gl., tur. – pričati

döjdola, döjdole, im., ž.r. – običaj vezan uz duže razdoblje bez kiše

dŕlog, dŕloga, im., m.r. – nered, hrpa porazbacanih predmeta

drúga, drúgē, im., ž.r. - prijateljica

dünja, dünje, im., ž.r. – veliki pernati pokrivač

fâlta, fâlte, im., ž.r., njem. - nabor

fârba, fârbe, im., ž.r., njem. – boja

förmetla, förmetle, im., ž.r., njem. - ukras na poprsju muške tradicijske košulje

frândža, frândže, im., ž.r. – tekstilni ukras sastavljen od resa

fïtalj, fïtalja, im., m.r., njem. – četvrt, petnaest minuta, ali i malen komad nečega

gàrnīr, garníra, im., m.r. – plisirani ukras obično na donjem dijelu suknje ili pregača

hotéla, hotélē, im., ž.r. – sorta grožđa

kalamãĉ, kalamáĉa, im., m.r. – sorta grožđa

kȉjer, kȉjera, im., m.r., tur. – stambena zgrada odvojena od kuće

kòĉanja, kòĉanje, im., ž.r. - oklasak

komùšat/komùšām (kukuruze)/ šüškat/ šüškam (kukuruze) – čistiti kukuruzni klip

kórpa, kórpē, im., ž.r. – korpa, ali i naziv za običaj darivanja potrepština za svatovske kolače

màrijica, màrijice, im., ž.r. – cvijet, drugi naziv za muškàtl, pelargonija

meljáva, meljávē, im., ž.r. - mljevenje

mètat, mëĉem, gl. - stavljati

mòba, mòbē, im., ž.r. – susjedska ili rodbinska ispomoć u poslu

mölovan, -a,-o, pridj., njem. - oslikan

mömentalno, pril. - trenutno

muškàtl, muškàtla, mn. *muškàtli*, im., m.r. – cvijet, pelargonija

nàsjeĉ, nasjéĉēm, gl. – narezati (o kolačima)

nümero, nümera, im., s.r. – zemljište

od_naprjéda, pril. - sprijeda

òfārban, -a,-o, pridj., njem. - obojan

öndak, pril. - onda

òpšling, òpšlinga, im., m.r., njem. - rub izrađen tehnikom šlinganja

òstrāg, pril. - odostrag

päkovat, päkujem, gl. - pakirati

pántlika, pántlike, im., ž.r., njem. - vrpca

pèrjānka, pèrjānke, im., ž.r. – pokrivač punjen perjem (uz naziv *përina*)

pèškīr, pëškīra, im., m.r., tur. – 1. ručnik, 2. ornamentirani komad platna s posebnom namjenom

pendžerášit, pendžèrāšim, gl., tur. – doći nepozvan na kakvo slavlje

pírit, pírīm, gl. - puhati

pòjata, pòjate, im., ž.r. – gospodarska zgrada

pòm¯rt, pòmrem, gl. - poumirati

prëd, pril. – uoči, uz akuzativ imenice koja slijedi, *prëd tô*

prèšít, prèšíjem, gl. - prišiti

pröljetos, pril. – prošloga proljeća

srâčunat, -a,-o, pridj. – pomiren s nečime, spreman na nešto

pûc, pûca, im., m.r. – našiveni ukras na kragni

pudárit, pùdārim, gl. – čuvati vinograd nakon što grožđe dozrije

rädenica, rädenice, im., ž.r. – vrlo vrijedna žena

rîs, rîsa, im., m.r., mađ. – naknada isplaćivana radnicima u žetvi

röba, röbe, im., ž.r. - tkanina

röklja, röklje, im., ž.r., njem. – gornja podsuknja, nabrana uz donji rub

säler, sälera, im., m.r., njem. - užar

sekírat se, sèkīram se, gl. - živcirati se

sîvnica, sîvnice, im., ž.r. – ukrašeni montažni objekt povodom Tijelovske procesije

skúte, skútā, im., pl.t. – tradicijska suknja ili podsuknja

spädat, spädam, gl. - pripadati

starosvätica, starosvätice, im., ž.r. – ženska osoba uz staroga svata (kuma mladoj na svadbi)

sütra dân, pril. – sutra

svàgdānji, -a,-o, pridj. – svakodnevni, uobičajen u upotrebi

šâtra, šâtre, im., ž.r., tur. – štand na sajmu, kirbaju

šèfovat, šèfujem, gl., franc. – zapovijedati, naređivati, voditi glavnu riječ

šläpa, šläpe, im., ž.r., njem. - papuča

šlogírat, šlògīram, gl. – doživjeti srčani udar

šnäjder, šnäjdera, im., m.r., njem. - krojač

šnajdèrāj, šnajderája, im., m.r., njem. – krojačka radionica

šträjfna, šträjfnē, im., ž.r., njem. – ukrasna traka uz vanjski rub police

t `rpat se, t `rpām se, gl. – nametati se

vàrjaĉa, vàrjaĉe, im., ž.r. - kuhača

vášar, vášara, im., m.r., mađ. - sajam

väška, väške, im., ž.r. - uš

vëš, vèša, im., m.r., njem. - rublje

vëškorpa, vëškorpe, im., ž.r., njem. – velika pletena korpa s dvije manje ručke

vrȉ, prijed. - povrh

vûl, vúla, im., m.r., njem. – svileni ukrasni konac

závoj, závoja, im., ž.r. – oglavlje za udanu ženu, uz *šámiju*

zìmūs, pril. – prošle zime

žàloban, -na,-no, žalòvit, -a, -o, pridj. – korotan, odlika stvari nošenih za žalovanja

6.7. Sociolingvistička analiza.

Nuštar je znatno veći od ostalih istraživanih mjesta. Nalazi se u neposrednoj blizini Vinkovaca, a do Drugoga svjetskog rata život je u Nuštru bio pod znatnim utjecajem grofovske obitelji koja je tu živjela. Još u to doba, materijalne su prilike Nuštaraca bile, zahvaljujući

grofovskoj obitelji, bolje nego u okolnim mjestima. Nuštarke su mogle kupovati skuplje stvari i stanovnici su ih drugih naselja zvali Grofice.

Takve okolnosti nisu rezultirale samo kupovinom materijalnih pokazatelja određenoga statusa, nego i činjenicom da se stanovnici Nuštra nisu bavili isključivo poljoprivredom, već su se školovali i zapošljavali u gradovima. U razgovoru sa ženskim osobama starije životne dobi, bilo je očito kako postoje razlike između njih i ženskih osoba iste dobi iz drugih istraživanih mjesta. Naime, ženske osobe rođene u vremenu prije Drugoga svjetskog rata, u pravilu nisu ostajale kod kuće, nego su se školovale i zapošljavale. Čini se, prema dostupnim saznanjima, kako je to u Nuštru bilo pravilo, dok je drugdje bilo bliže iznimci u to doba.

Nuštar se ne može smatrati tipičnim slavonskim selom. Osim što je rano napušten tradicijski način života, Nuštar je i naseljen različitim etničkim skupinama jer je grofovska obitelj dovodila pripadnike različitih etničkih skupina kako bi radili za njih. Do Drugoga je svjetskog rata u Nuštru djelovala i njemačka škola koju su pohađali i pripadnici grofovske obitelji. Broj Nijemaca se smanjio nakon Drugoga svjetskog rata, ali ostale su obitelji različitih etničkih pripadnosti, a u Nuštar su pristigli i doseljenici iz drugih krajeva Hrvatske.

Starosjedioci su Šokci. Kao i u drugim istraživanim mjestima, kulturom svoga mjesta Nuštarci smatraju šokačku tradicijsku kulturu. S obzirom na velik broj stanovnika, ta tvrdnja se ovdje iznosi s određenom ogradom, to je kultura koju većina stanovnika smatra onom koja predstavlja identitet njihova mjesta. Šokačka je kultura ona koja se predstavlja kroz rad HSKPD „Seljačka sloga“ Nuštar. Uz to, svetkovine u Nuštru, tijelovska procesija, na primjer, održava se na tradicionalno šokački način. Obilježavanje crkvenoga goda i sve što je vezano za tradiciju, vezano je za šokačku tradiciju. U mjestu s toliko stanovnika različitog etničkog podrijetla, možda ne osjećaju svi to jednako svojim, ali to je ono što u cjelini obilježava Nuštar.

Navedene su činjenice bitne za prikaz stanja jezičnih činjenica u Nuštru. Već je spomenuto u poglavlju o govornoj zajednici kako je u Nuštru bio najveći problem pronaći kazivače. Unatoč razgovoru s nekoliko mogućih posrednika i njihovoj spremnosti da pomognu u istraživanju, vladalo je opće mišljenje kako nema osobe koja govori pravim nuštarskim govorom. Takvome je mišljenju pripomogla činjenica da su prilikom stvaranja scenskoga prikaza na temu iz tradicijskoga života morali učiti taj govor. Nuštarka, profesorica hrvatskoga jezika, sudjelovala je u stvaranju tog scenskog prikaza i na njezin je prijedlog uspostavljena komunikacija s osobom čiji se naglasni sustav razlikuje od naglasnih sustava koje koriste ostali kazivači.

Spomenuta je osoba starije životne dobi i ženskoga spola. Iako se školovala i planirala ići na studij, udala se u Nuštar i nije išla raditi. Međutim, opet se ne može govoriti o osobi koja je život provela u okolnostima nalik onima kakve su bile kod istih osoba u drugim naseljima jer je ona, na primjer, provela mjesec dana u Argentini. Ta činjenica nije utjecala na njezin govor, ali također ukazuje na to da se život u Nuštru uvelike razlikovao od života u drugim mjestima.

Razlika je od ostalih mjesta i u tome što Nuštar nije bio okupiran za vrijeme Domovinskoga rata. Stanovnici su bili prisiljeni otići na neko vrijeme u progonstvo i materijalna su razaranja u Nuštru bila vrlo velika, ali većinom su mještani izbivali oko pola godine dok su stanovnici drugih iseljenih mjesta u progonstvu proveli najmanje po sedam godina.

Nuštarski govor u najmanjoj mjeri čuva arhaičnost, kad se usporedi s ostalim istraživanim mjestima. Moguće je sa sigurnošću reći kako je to posljedica drukčijega načina života u Nuštru. U prilog tome govori činjenica kako su dvije najstarije kazivačice imale potpuno različit naglasni sustav. Osoba koja nije bila zaposlena zadržala je neoakut i kratkosilazne naglaske na nepočetnome slogu riječi dok je kazivačica, od koje ju dijeli samo nekoliko godina dobne razlike, bila zaposlena i nije očuvala ni približno sličan naglasni sustav.

Za razliku od govora u Bogdanovcima i Svinjarevcima, nuštarski govor po svojim osobinama nije prijelaznoga tipa. Taj je govor izrazito jekavski. I kod najstarije kazivačice je to slučaj. I ona je ikavske odraze rabila na glagolima prvoga razreda treće vrste i u malenome broju primjera vezanih uz tradiciju, kao i ostali.

U Nuštru nije bilo primjera lingvističke nesigurnosti kao u Bogdanovcima. Kazivači su govorili jednako svo vrijeme, i za vrijeme trajanja snimanja i izvan toga vremena. Okolnosti su bile takve da su intervjuirane po dvije osobe u trajanju od dva sata u prosjeku. Pri snimanju je bila prisutna i osoba koja je posredovala. Kako Labov navodi, pri grupnome razgovoru, umanjuje se paradoks promatrača jer su kazivači usmjereni i jedni na druge, a ne samo na činjenicu da su snimani, a uz to je manja vjerojatnost kako će pred poznatim osobama govoriti drukčije nego što inače govore (Labov 1984: 48). To se pokazalo točnim u ovome slučaju.

Jedna je osoba imala dva registra. Kad je govorila o ratnim okolnostima u Nuštru, od nje se mogao čuti neoakut, što inače nije bio slučaj. Ujedno, u razgovoru o toj temi, infinitiv je dosljedno bio bez dočetnoga *–i,* dolazilo je do stezanja u muškome rodu glagolskoga pridjeva radnog, te je koristila i oblik *svînji*. S druge strane, kad je govorila o događajima vezanim za svoj posao, infinitiv je završavao na *–ti, -ći*, i nije dolazilo do stezanja u muškome rodu glagolskoga pridjeva radnog. S obzirom da se radi o prebacivanju koda, odnosno prom-

jeni registra ovisno o sadržaju, to odgovara metaforičkome prebacivanju koda kako se ono definira u sociolingvističkoj literaturi (Wardhaugh 2015: 98).

6.8. Zaključak.

Nuštarski govor pokazuje veću homogenost nego govori u Bogdanovcima i u Svinjarevcima. Razlike postoje, ali tu se radi o generacijskoj različitosti. Očito je da je Nuštar u prošlosti bio dio posavskoga poddijalekta, s obzirom i na prisutnost neoakuta u govoru osobe starije životne dobi. Ikavica se dosljedno održala u određenim glagolima, te u pasivnom leksiku govornika. Sasvim je vjerojatno da je ovaj govor bio ikavski. Prema primjerima, čak bi

vjerojatnija bila pretpostavka da je govor bio ikavsko-jekavski. U njemu se nalazi nešto ekavizama, ali u relativno malenome broju. Ne pojavljuju se isključivo na nekim riječima, iste se riječi koriste i s jekavskim odrazom jata. Kod jedne osobe nije zabilježena nijedna riječ s ekavskim odrazom jata.

Nuštarski govor zadržava karakteristike slavonskih govora kao što su oblik infinitiva, stezanje *–ao* u *–o* na kraju glagolskog pridjeva radnog u muškom rodu, posebni predmetci u tvorbi riječi, velik broj germanizama i ponekoga turcizma u leksiku i slično. Međutim, vrlo je malen broj glagolskih pridjeva trpnih tvorenih sufiksom *–t/-ta/-to*. Fonem *h* je dio fonetskoga inventara nuštarskoga govora, ali ipak ponekad izostaje u svih kazivača.

Nedvojbeno je da je ovaj govor slavonski, te da je nekada pripadao posavskome poddijalektu, ali također je činjenica da je u velikoj mjeri izgubio na brojnosti obilježja slavonskoga dijalekta. Neka su očuvana u vrlo malenome broju primjera.

6.9. Ogledni primjer nuštarskoga govora.

Nȅ_znam, nȅmam pójma, tȁmo_se nȅšta pokvárilo. I_òna_je dȍnela tô kȕĉi i_òna_ĉe tô òprat. Tô_se níje dálo prȁt, nȅ_znam jâ štaj_òna mȅtala i_tô_je ȉzgrizlo. I_sȁd_je tâj òltārnik mȁnji. Al_ôn_je bȉo pȕno vȅĉi. Ôn_je tȍlko vȉsio svȕd òkolo. Tô_je bȉo pȕno vȅĉi. Dȁ, al_övi òstāli_su kípovi, pa_kȍlko_je tô vȅĉ gȍdina, jâ nȅ_znam. Tô_je pȕno gȍdina. Ȍnda sȁd pȍslje_su dáli òno nàšlīngati. Ȍnda sȁd preko_ljȅta tô bȕde. Ȍnda_kad bȕde Ȁdvent, ȍnda,

ònda_se pòslje mètnu tî. Ồnda_se tî. Ồnda_se sàd tî, ònda_se sàd tô mètne. Èto! I_jã sàd još_ùvjek, još_ùvjek jã tâj oltârnik pèrem, jã, i_pẽglam.

7. Mjesni govor Tordinaca

7.1. Uvod.

Tordinci su smješteni sjeverno od Vinkovaca, na udaljenosti od petnaestak kilometara, od Vukovara na istočnoj strani cestom ih razdvaja 25 kilometara, a od Osijeka na sjeveroza-

padu nešto manje od 35 kilometara. Stanovništvo je većinski hrvatske nacionalnosti. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, Tordinci su brojali 739 stanovnika.

Vjerske ustanove u Tordincima su Rimokatolička župa Presvetog Trojstva, Protestantska reformirana crkvena općina Tordinci i Crkva Božja u Republici Hrvatskoj - Crkvena općina Antin/Tordinci. Pripadnici prve među stanovništvom se nazivaju katolici, druge kalvini, a treće dùhōvni. Treća zajednica, Crkva Božja, povezana je uz pentekostni pokret, njezinih je pripadnika najmanje u ovome naselju. Ujedno je to i najmlađa vjerska zajednica. Katolici su prisutni otkako su Tordinci spomenuti 1269. godine, a kalvinska je zajednica osnovana u 16. stoljeću dok je naselje bilo pod turskom vlašću. Kalvini su u Tordincima Hrvati dok su ostali kalvini na okolnome području većinom Mađari. Kroz povijest je broj katolika i kalvina bio podjednak (Božić Bogović 2009: 236, 237). Nije neobično da članovi iste obitelji pripadaju različitim vjerskim zajednicama. Uobičajeno je bilo i sklapanje brakova između kalvina i katolika u prošlosti. Iz tih razloga, osim kulturnih aktivnosti vezanih uz vjerski kalendar, nema razlika u kulturi stanovništva, pa ni u govoru među pripadnicima različitih vjerskih zajednica.

Tordinci su u Domovinskome ratu bili okupirani od 25. listopada 1991. (Penava 2006: 609). Stanovništvo se počelo vraćati nakon 1998. godine. Život se u Tordincima nastavio. Nositelj kulturnih aktivnosti je KUD „Zrinski“. Svake se godine u njihovoj organizaciji održava smotra folklora „Listaj, lipo stara“ i revijalni izbor djevojaka u narodnoj nošnji „Šokačka kraljica“.

Kazivači tordinačkog govora za potrebe ovoga rada su: Davor Adžić (1967.), Ana Mrđa, rođ. Adžić (1937.), Manica Vidinović, rođ. Lovrić (1966.) i Tomislav Vidinović (1971.).

Ivšić ne spominje Tordince u radu *Današnji posavski govor*, ali je to mjesto zajedno s Antinom i Nuštrom zaokruženo kao mjesto koje pripada posavskim govorima. Ta su mjesta svojevrstan otok nepovezan s ostalim naseljima u kojima se govori posavskim poddijalektom na njegovoj karti (Ivšić 1913b: 139,140). Pavičić navodi kako je u Tordincima od starine i-kavski govor i kako se upotrebljava stara akcentuacija (Pavičić 1953: 105,117). Lisac kaže kako idiom Tordinaca pripada slavonskome govornom tipu (Lisac 2003a: 31). O Tordincima i Antinu pisao je Stjepan Sekereš, ali nije pisao o cjelokupnome govoru, nego je ciljano obradio toponimiju i antroponimiju (Sekereš 1966).

7.2. Fonologija.

7.2.1. ***Odraz jata***. U tordinačkome se govoru pojavljuju tri odraza jata – ikavski, ekavski i jekavski, ali postoje međugeneracijske razlike glede učestalosti odraza. Razlika je vrlo izražena. Kod starije kazivačice podjednak je broj sva tri odraza i koristi ih paralelno, na primjer, *pripovídat, pripovédat; djéte/díte; ménjali/mjénjō,* itd. Zanimljivo je da i u određenim sintag-

mama odraz nije ujednačen pa je govorila *slîpo crévo*. Takvi su se primjeri mogli čuti od starije kazivačice.

Ikavski: *bòlilo, crnilo, dȉ, dȉda/dída, díte, dȉver, divèruša, dönili, grȋh, ȉspovid, ȉznili, namȉsti, nedȉljom/nèdiljom, nëgdi, obòlila, pripovídalo, razbòlila, slîpo, smȉo, smȉlo, tȉla, ulètila, ùspili, vȉdila, vinčâni, zavòlile, zdȉlu, žívila*. Pojavljuje se i hiperikavizacija u riječima: *ȉsprid, nâjpriči, prìšli*.

Ekavski odrazi mogli su se čuti u riječima: *crévo, čòvek, de"vojačko, dönеli, dònēt, dvê, ispovédali, ìznēt, ȉznela, kolénā, ménjali, mésit, nàprēd, oblẽpito, ödneli, odséčē, óvde, pëšice, pomẽšano, ponèdeljak, pösle, pòterale, pripovédat, rétko, smẽša, sréda, u_srêdu, starèšina, svéću, tëli, tëra, üvek, vènčat, vrédī, vréme, zvèzdice* (G.j.).

Jekavski su zabilježeni na riječima*: bjelìna, čòvjek, djèca, djéte, djèvōjka, ȉspovjed, izbljédio, mjëseca, mjénjō, nasjékū, nàvjēste, òbjesi, òbješen, ocjédit, òsjetila, pjësme, pjëvamo, pöslje, pôvjest, rjêči, sávjest, sjëdnemo, snjêg, svjéću, svjëtlo, üvjek, vjénac, vjènčat, vjëru, vjêsti, zabjélio.*

U mlađih je kazivača raspodjela bila drukčija. Najrjeđe su se pojavljivali ekavski odrazi jata. Oni su bili ograničeni na ekavizme kakvi se mogu čuti i u drugim analiziranim govorima. To su: *dönela, dvê, ìsterat, izùmrēt, pònēt, pòdnēt*. U odnosu na *dvê*, uobičajenije je *dvȉje/dvjê*. Ikavski su se odrazi u mlađih kazivača pojavljivali u glagola prvoga razreda treće vrste: *prežívila, razùmili, vòlili, vòlit, vȉdit, vȉsit*, zatim u *dȉ, nëgdi*, i paralelni ikavski i jekavski odrazi mogli su se čuti na riječima: *smȉla, üticaja, ütican* (utjecajan).

Od svih se kazivača mogao čuti isti podatak koji se slaže s Pavičićevom tvrdnjom kako je u Tordincima govor bio ikavski. Izvorno je govor bio ikavski, što se slaže s dosljednošću ikavskoga odraza u cijeloj jednoj glagolskoj vrsti, dok se ekavski odraz ne pojavljuje pravilno. Međutim, prema podatcima dobivenih od kazivača, specifično je što se ovdje nastojalo svjesno u određenom trenutku usvojiti ekavski govor, i u početku je ekavski odraz bio i spolno uvjetovan. Svjesna težnja da se usvoji ekavica nema točnoga datuma nastanka, mada on nije mogao dugo trajati. Po svoj prilici je taj proces ekavizacije započeo nekad između dva svjetska rata, ali se i nastavio nakon Drugog svjetskog rata. Obuhvatio je generaciju muškaraca rođenih početkom dvadesetoga stoljeća, oni su započeli proces. Još se uvijek ta spolna razlika očitovala u doba Drugog svjetskog rata sudeći prema navodima najstarije kazivačice koja je u to doba bila djevojčica i bivala je opominjana što govori kao *muškära*. S druge strane, i mlađi se kazivači sjećaju čiste ikavice svojih prabaki i pradjedova koji su poživjeli i do sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetoga stoljeća. Oni su govorili čistom ikavicom, bar

prema tvrdnjama kazivača i nisu s odobravanjem gledali na pojavu ekavice u govoru svog mjesta.

Mlađi su kazivači već od djetinjstva primjećivali nekonzistentnost govora generacije čija se mladost odvijala u međuraću: *E_säd, báka mòja, köja_je dvajzdrùgo bíla, òna_je sidĩm, díte, a_znäla rëć lêpo*. Od mađih se kazivača moglo čuti dosta primjera dosljedne ikavizacije koja je karakterizirala najstariju vrstu govora koje se sjećaju. Na primjer, govorilo se *vrìla vòda* (vrela voda), *rizanci, nïšta_sam bölesna*, u značenju „nešto sam bolesna“. Međutim, pripadnici mlađe generacije imaju jekavski odraz, osim u navedenim primjerima.

Ovo su isječci govora koji slikovito pokazuju tu spolnu razliku koja je kroz određeni period obilježavala upotrebu ekavskoga odraza jata.

Kòd_nās_se ïsto divánila íkavica. Príčalo_se, pripovídalo. Pripovídalo_se ìkavicom. Al_su_muškàrci pîvi prìšli na_èkavicu i_önda kad_sam_jâ nëšto të la täko käžem, pa_èkavicom, önda möja báka të la rëć „Ü muškäro jèdna!“. Zàtō_što käo muškárci_su príčali, jël, pîvi prèšli.

I_önda_je övaj, käže, mî_se ïgramo pod_stolïcom pa_öčemo göspodski pa_kâžemo – „Jöj_što_je lêpo. Käže, a_báka mòja käže, ta_ĉü, ko_müški divãni. Lîpo_se kãže“.

Môj pràdida köji_je bïo ösamsto devedëz dèvēto gòdīšte mëne pòsjedne i_käže – „Slüšaj, ti_möraš znät kàko_se prĩĉa. Prävilno_je lîpo, bîlo díte iz_lîpe, bîle zdïle jïde lîpa, bîla mlíka. Säd_se köd_nās pöčelo lêpo, bêlo déte, al_to_nĩ näše. A_möžeš i_lijêpo bijêlo dijéte, jer_tô ïsto näše, al_to_nĩ šokäčki“.

7.2.2. *Ostale fonološke osobitosti tordinačkoga govora.*

Glasovi č i ć. Ne postoji razlika u izgovoru glasova *č* i *ć*. Ime obližnjega sela Cerića svi izgovaraju *Cèriđ*.

Glas h. Glas *h* danas pripada fonetskome inventaru tordinačkoga govora, ali često izostaje ili biva zamijenjen drugim glasovima. Pojavljuje se u kod svih kazivača, primjeri su: *grĩh, hàljinu, harmòniku, höklica, hráni, hrástovi, krüh, kühinja, njìhovu, ödmah, plèhnati, prìhvatila, sahrãnjen, slüh, tïho, zahvãlim*. Izostaje kod svih kazivača u primjerima: *öče, öčete, kòžu, krü, mòji, nàrãni, njïova, õda, ödma/öma, rën, sarãnit, strâ, svätili, šòkaĉki, tjëla, ùvati*. I od

mlađih se kazivača moglo čuti *öma* za *odmah*, mada se koristi i *ödma/ödmah*. Razlika je između starije kazivačice i mlađih u tome što se kod njih rječe *h* zamjenjuje drugim glasovima. Samo se jednom od njih moglo čuti: *küva*, dok je starija kazivačica imala i primjere: *fála, krüva, kûjni, küva, küvam, küvari, mávali, nafãli, òtkuvala, rüvo, snàja*.

Likvide. Veznik *jer* može se čuti i kao *jer* i kao *jel*: *jer_je_tô bílo möderno/ jer_övi_se nëki cüde*; i kao *jel*: *jel_mî_smo dòbri/ jel_bi_ùbili njëga/ jel_tû_je još_jâko pücalo*. U riječi koja uobičajeno glasi *garnir*, ovdje je *gàlnīr*, a *flanel* je *flànēr*.

Šćakavizam. Zabilježen je u primjeru *popũšćamo*.

Skupine *jt, jd*. U današnjemu su govoru skupine *jt, jd* zamijenjene s *ć* i *đ*. Međutim, čuli su se od najstarije kazivačice primjeri: *dôjde, "it, nàīde, nâjt, òtīt*. Dakle, zabilježeni su primjeri u kojima infinitiv završava na *–t*, a u prezentu se čuva *–jd*, ali govori se u pravilu: *ić, doć, dođe*. I starija kazivačica koristi i te oblike.

Vokalizacija l/o. *L* na kraju sloga u glagolskome pridjevu radnom muškoga roda u jednini redovito prelazi u *o: dõšo, glëdo, ïmo, ïšo, mögo, napísō*. Pojavljuje se na kraju riječi: *odòzdōl*, govori se *stôljnjak*, i *kotôv/ kòtōv/ kòtō/ kòtlovi, kabôv/ kàbōv /kàbō/ käblić/ kàbla/ kàblovi*.

Sibilarizacija. Sibilarizacija nije provedena u primjerima: *djèvōjki, na_nögi, ùnuki*. Radi se o dativu i lokativu jednine za koje je Ivšić zabilježio kako je u njima često dolazilo *–e*, umjesto *–i*. Osim u tim primjerima, ni u množinskim oblicima *táški* (jelo), *u òplećkima*, sibilarizacija nije provedena. Svi su primjeri zabilježeni u govoru starije kazivačice, dok se inače ova glasovna promjena dosljedno provodi, a i spomenuta je kazivačica imala oblike: *mômci, otârci,* pa i *otârce*.

Prijeglas. U instrumentalu jednine, u pravilu se ranije uobičajeno pojavljivao gramatički morfem *–em* pa se govorilo *kajmäkem, bicïklem, mäkem*. Najstarija je kazivačica upotrijebila izraz *pöslim dânem*, ali također i *ćámcōm*.

Ispadanje. Vokal *i* u pravilu izostaje u riječima: *bjëšte, ćètri, ćètrsto, döno, gödna, kölko, kolkõgod, mïsla, pöno, tölko, vïdla,* dakle u zanaglasnome slogu, neovisno o kazivaču. Kao

što je uobičajeno u većini slavonskih govora, gubi se krajnje *–i* u infinitivu: *bȉt, čȕt, dȁt, dòbit, dònēt, dozvòlit, ȉć, ìgrat, krȁst, odrédit, òprat, òstavit, ožènit, pȅć, pogòdit, pòvūć, prêć, prepòznat, prèsvūć, príćat, prôć, rȅć, skídat, spásit, ùdat, vjènčat, zabòravit, zaštítit.* Takav je oblik infinitiva uobičajen kod svih kazivača.

Kod brojeva se često događa skraćivanje ispadanjem: *devedespéte, devedȅzdèvēte, dvajspêtog, dvànājst, dvánēstog, jedànājs, osamdȅst, osàmnēs, osàmnējst, pètnēs, sedàmnējst, trieščètiri, triesȅdam, trȉst.* Ispada i *–e* na kraju brojnih pridjeva: *trôj, ȍbadvoj*.

Ispadaju i vokali zanaglasnica koje se pripajaju riječi s kojom se izgovaraju: *bȕdetel* (budete li), *daj* (da je), *jestel* (jeste li), *jesul* (jesu li), *kakos* (kako si), *ocêl* (hoće li), *štaj* (što je), *štas* (što si), *štoj* (što je), *toj* (to je). Ta pojava nije zabilježena u prethodno analiziranim govorima, a prisutna je i kod mlađih kazivača. Oblici su većinom nenaglašeni.

Umekšavanje l. Glas *l* umekšan je u riječima: *djȅteļine, meļávu*, mada se može čuti i od *djȅteline*, te *dȍle, vȁlda*.

Stezanje. Većinom se pojavljuje kod glagolskoga pridjeva radnog muškoga roda u jednini: *ćȅko, dȉgo, diplomírō, dȍšo, glȅdo, ȉmo, ȉšo, mȍgo, napísō, nȁšo, òstō, písō, pítō, pòbjego, prȅšo, príčō, rȅko, slȕšo, trȅbo, ȕdo, zadúvō, zapísō, zȁtrpo.* Stezanje ao>o događa se i u imenici kotao pa ona glasi *kòtō, kàbō* od kabao. Također, pridjev *utjecajan* glasi *ȕtican*.

Skupina *–ae* u brojevima od jedanaest do devetnaest steže se u *–aj* ili u *–e/ej*: *dvànājst, dvánēstog, jedànājs, osàmnēs, osàmnējst, pètnēs, sedàmnējst.*

Razjednačivanje. Zabilježeno je u riječi *òrmān, gàlnīr* (vrsta ornamenta na odjeći), *flànēr* (vrsta tkanine, flanel), a i u slučaju mn>vn: *gûvna, stávnilo*. S druge strane, vokali se izjednačuju pa je uobičajeno: *kàlamit*, a može se čuti i: *mȅdecinska, mȅtera*, uz *mȅdicinska, mȅtara*.

Jednačenje po mjestu tvorbe. Zabilježeno je u primjeru: *šnjôm*.

7.2.3. *Prozodija*. Neoakut se kod najstarije kazivačice, kao dio njezina vernakularnoga govora, mogao čuti na jednosložnim riječima (*grȋh, strȋc, tūd*), na početnome slogu višesložnih riječi (*krȋla, skrãjnji, smẽša*), na nepočetnome slogu višesložnih riječi (*darȋva, dodirȋvamo, navˇrnita, oblẽpito, pokazȋvaju, sarãnit, svẽzane, zahvãlim*) i na dočetnome slogu (*šinȋk*). Kod nje nema puno primjera akuta na dočetnome slogu, ali primjeri iz pasivnoga leksika

mlađih kazivača to potvrđuju (*rigõl).* Čuvanje akuta varira u njezinu govoru jer se usporedno pojavljuje *navješćívaju/pokazĩvaju, potpìsīvam/dodirĩvamo.* Na mjestu neoakuta na nepočetnome slogu višesložnih riječi danas se nalazi zanaglasna dužina, a na prethodnome slogu kratkouzlazni naglasak. Na jednosložnim riječima zamijenjen je dugosilaznim naglaskom (*strĩc/strîc*).

Kod svih se kazivača mogao čuti kratkosilazni naglasak na jednosložnim riječima (*krȕ/ krȕ, slȕh, dȁt*), na početnome slogu višesložnih riječi (*dȍneli, ȉspovijed, kȕva, kȕvam, kȕvari, mjȅseca, pjȅsme, pjȅvamo, pȍslje, sjȅdnemo, svjȅtlo, ȕvjek*). Najstarija kazivačica govorila je i *ȉzašla.* U njezinu govoru kratkosilazni se naglasak mogao čuti i na nepočetnim slogovima višesložnih riječi (*potȅrat, mladožȅnjino, u nedȉlju*). I tu je u njezinu govoru bilo varijacija: *u nedȉlju/nèdilja.* Mlađi kazivači su na nepočetnim slogovima višesložnih riječi kratkosilazni naglasak koristili jedino kao dio pasivnoga leksika (*stolȉca*). Na posljednjemu slogu kratkosilazni se naglasak nalazi u riječi *paradȁjz,* kao i u drugim istraživanim govorima gdje se ta riječ pojavila u razgovoru.

Dugosilazni se naglasak kod svih kazivača može čuti na jednosložnim riječima (*dvê, prôć, snjêg),* na početnome slogu višesložnih riječi (*pôvjest, rjêći, slîpo, vjêsti).* Od najstarije se kazivačice mogao čuti i na nepočetnim slogovima višesložnih riječi (*poćimâjla*). Mlađi i danas imaju takav naglasak u riječi *kolȅba* (objekt u vinogradu), koja se značenjem razlikuje od *kòliba* (objekt na gumnu). Kod najstarije kazivačice čuju se oblici *bîlo/ gûvno/znâte,* gdje je kod mlađih *bílo/gúvno/znáte.* Na dočetnome je slogu zabilježen na riječima *kabôv/kabô* i *kotôv*.

Uzlazni se naglasci ne mogu čuti na jednosložnim riječima, te na dočetnim slogovima višesložnih riječi. I dugi i kratki uzlazni naglasak, dakle, koriste se na početnim i nepočetnim slogovima višesložnih riječi. Najstarija kazivačica, kako je vidljivo po primjerima *bîlo/znâte* i *ȉzašla,* ponekad koristi na mjestima uzlaznih silazne naglaske.

Zanimljivo je da su na rodbinskim nazivima obraćanja postojali dvostruki naglasci (*ćîko/ćȉka/ćîka, dáda/dȁda, dȉda/dída, mâjka/mȁjka, máma/mȁma).* Takvo je stanje trajalo jedno vrijeme prema podatcima dobivenima od kazivača, ali danas se u pravilu na tome mjestu koristi isključivo kratkosilazni naglasak.

7.3. Morfologija.

7.3.1. ***Imenice.*** Kad označava srcoliki ukras, imenica *srce* u deklinaciji dobiva umetak *–t*: *srcèta*.

Imenica *mlada*, kad označava žensku osobu koja stupa u brak, ne deklinira se po pridjevskoj, već imeničkoj deklinaciji: *ali_se_mlâdi svézala pántlika*.

Imenica *fratar* u množini glasi *frȁtrovi*.

Genitiv je množine zabilježen s nultim morfemom jedino u najstarije kazivačice u primjerima: *nakon_gȍdin dánā dobívala nȍvac, ïmali_su osàmnēs krâv.* Ista je kazivačica imala i gramatički morfem *–i* u genitivu množine imenice vrata: *iza_vrãti, od_vrãti*.

Imena naselja koja su oblikom pluralia tantum u genitivu, akuzativu i lokativu ponekad su oblikom jednaka nominativu, a ponekad se dekliniraju. Ta pojava nije dosljedna. Isti kazivači koriste i oblike jednake nominativu i deklinirane oblike, za ista naselja: *iz_Andrijášēvci, pokraj_Lùdvīnaca, iz_Rókōvci, iz_Stâri Pêrkovci, iz_Tôrdinci, o_Tôrdincima, preko_Tôrdinci, (ȕdana) u_Tôrdinci/ (ȕdana) u_Tôrdince, iz_Vînkovci, iz_Vînkovaca*.

Lokativ jednine imenica ženskoga roda e-vrste danas ima gramatički morfem *–i*: *u_škôli, u_bâšći, u_sȍbi*. Međutim, ranije je tu gramatički morfem bio *–e*: *u_bâšće, u_kûjne, na_njïve, u_Pètrovaćke mláke, u_sȍbe*. U prilog bi tome išlo neprovođenje sibilarizacija u primjerima: *djèvōjki, na_nȍgi, ùnuki*, s time da se ta činjenica odnosi i na dativ spomenutih imenica jer je oblikom jednak lokativu. Ti bi primjeri sa starijim oblikom gramatičkoga morfema glasili *djèvōjke, na_nȍge, ùnuke* pa u njima ne bi bilo ni razloga za sibilarizaciju. Gramatički se morfem promijenio, ali nije provedena sibilarizacija nakon toga.

Lokativ množine imenica a-vrste ponekad ima gramatički morfem *–a*, umjesto *–ima*. Tako se govori: *u_vinográdā, u_Bäščina* (od toponima Bäščine koji se odnosi na dio njiva u blizini sela).

Instrumental jednine imenica a-vrste imao je gramatički morfem *–em*, kao u primjerima: *kajmäkem, bicïklem, mäkem.* Danas je tu gramatički morfem *–om* u pravilu. Jedino je najstarija kazivačica upotrijebila izraz *pȍslim dânem* (radnim danom) gdje je takav oblik bio dio njezina trenutnoga idioma. Zamjena toga gramatičkog morfema toliko je dosljedna da je ista kazivačica govorila i *ĉámcōm.*

7.3.2. ***Zamjenice***. Oblicima izvedenim iz pokazne zamjenica taj ponekad se na početku dodaje *o-* pa se može čuti: *oto*.

Upitno-odnosna zamjenica *tko* u ovome govoru glasi *kô*. Sukladno tome, neodređene zamjenice izvedene iz *tko* glase: *kô, svȁko, nïko, nëko*.

7.3.3. ***Pridjevi.*** Pridjevi čija osnova završava na *–r* često komparativ tvore gramatičkim morfemom *–ji*, kao u primjerima: *šïrje, gȍrje*.

Posvojni pridjev izveden od imenice *guska* zabilježen je u obliku: *gȕšće*.

Zamjenički pridjevi na *–akav* u ovome govoru tvore se sufiksom *–ki*: *kàkū, kàkī, tȁka, nȅkaku, nȉkaku*, ali može se čuti i: *kàkvā, nȅkakvu, tȁkva*. Zanimljivo je da se kv>k događa i u glagolu: *zàkaĉili*.

7.3.4. *Brojevi.* Skupina *–ae* u brojevima od jedanaest do devetnaest steže se u *–aj* ili u *–e*: *dvànājst, dvánēstog, jedànājs, osàmnēs, osàmnējst, pètnēs, sedàmnējst.*

Brojni pridjevi u pravilu se koriste bez dočetnoga *-e*: *trôj, ȍbadvoj.*

7.3.5. *Glagoli.* Infinitiv gubi dočetno *i*: *bȉt, čȕt, dȁt, dòbit, dònēt, dozvòlit, ȉć, ìgrat, krȁst, odrédit, òprat, òstavit, ožènit, pȅć, pogòdit, pòvūć, prêć, prepòznat, prèsvūć, príĉat, prôć, rȅć, skídat, spásit, ùdat, vjènĉat, zabòravit, zaštítit.*

Glagoli se prvoga razreda treće vrste obavezno kod svih kazivača izgovaraju s ikavskim odrazom jata: *obòlila, prežívila, razbòlila, razùmili, šútila, ulètila, vȉdila, vȉdit, vȉsit, vòlili, vòlit, zavòlile, žívila*.

Glagoli druge vrste s morfom *–nu* u infinitivnoj osnovi i *–n* u prezentskoj, u ovome govoru u infinitivnoj osnovi imaju *–ni*: *dȉgnit, ìstrunio, krénio, okrénio, pòginio, potprẽgnita, skȉnila, skrénio, skrénit, víknio*, mnogo su rjeđi primjeri s *–nu* u infinitivnoj osnovi: *ìzginulo, òkrēnuta*.

Glagoli šeste vrste u pravilu imaju jednaku prezentsku i infinitivnu osnovu: *dodirĩvamo, navješćívaju, pokazĩvaju, potpìsīvam, preskakívaju*, ali upotrijebljeno je i *kòmānduje*, gdje prezentska osnova ima morf *–u*, a infinitivna bi osnova pretpostavljeno imala morf *–ova* (komandovat). Međutim, moguće je kako su infinitivna i prezentska osnova glagola šeste vrste izjednačene jedino ako je morf u infinitivnoj osnovi *–iva*. Jedino su takvi primjeri zabilježeni. Moguće je da se izjednačivanje ne događa kod svih glagola šeste vrste s obzirom da se ne događa u primjeru *kòmānduje*.

Prezentska osnova glagola početi je u starije kazivačice *počm-*: *pȍĉmu, pȍĉmem,* ali zabilježeno je i *pòĉima.* Prema tome bi infinitiv ovoga glagola bio *pòĉimat*. Od mlađih se kazivača čulo: *pȍĉne*.

Glagol *pretrčati* može se čuti kao *pretŕkat*, sudeći prema zabilježenom glagolskome pridjevu radnom u množini: *pretŕkali*. Zabilježeno je i *t `rĉē,* na temelju čega bi se dalo zaključiti kako infinitivna osnova nije palatalizirana, dok prezentska jest.

Glagol *spavati* u trećem licu množine prezenta u prošlosti je glasio *spãvu*.

Nenaglašeni oblik glagola *htjeti* u trećem licu množine prezenta može se čuti kao: *ĉeju*. Tako je na jednom mjestu futur I. glagola *ići* zvučao *ȉćeju* od *ȉć ĉeju.*

Glagol *moći* u prvom licu prezenta danas glasi *mògu*. Međutim, postoje kolebanja kod starije kazivačice u upotrebi toga glagola. Većinom su njegovi drugi oblici korišteni uz negaciju pa će se ovdje navoditi takvi primjeri zbog bilježenja naglasaka. Mlađi su kazivači upotrebljavali pasivni leksik i pri tome se taj oblik pojavljivao kao *ne_môg*. Starija je kazivačica u negaciji koristila *ne_mòžem i ne_mògu*. Češći je bio drugi oblik. Međutim, jedini put kad je upotrijebila oblik bez negacije, bilo je to *mòrem*: *sad_u_pétak vèć mòrem màsnice da_se_mêse*.

Glagolski pridjev trpni tvori se sufiksom *–t* češće kod starije kazivačice, a mlađi u pravilu govore *zàvita,* kad se govori o tradicijskome oglavlju. Koliko god da je taj tvorbeni morfem najčešći u govoru starije kazivačice u primjerima kao što su: *nàpravita, òkitito, potprẽgnita, prävita, rãdita, sarãnit, sävita, sprëmita, srüšita, ùplašit,* već se kod nje pojavljuju paralelno i drugi sufiksi: *srüšen, òštećen, ìzrāđena, sahrãnjen, izrüšene*. Dakle, i *srüšita* i *srüšen, izrüšene,* na primjer.

Perfekt se tvori od nenaglašenog oblika pomoćnoga glagola biti i glagolskog pridjeva radnog: *to_je_nëko iz_Antína bïo*, ali ponekad je oblikom izjednačen glagolskome pridjevu radnom jer prezent glagola *biti* izostaje: *to_bïo od_mòje präbake bràt, iz_Prîvlake bílo.*

U tordinačkome se govoru često koristi i poseban glagolski oblik za prošlost. Označava prošlu radnju koja se učestalo odvijala. Sastoji se od perfekta glagola *htjeti* i prezenta ili infinitiva glagola. Može se tvoriti i od svršenih i nesvršenih glagola. Od starije se kazivačice moglo čuti mnoštvo primjera: *önda_smo tëli sjëdnemo; dïda_je tëo nàĉupa; tëlo_se donèsēš u_šiníku; tïla napèćē; tû_smo tëli ïsto pjëvamo; tô_smo tëli pjëvamo; mî_smo tëli rëć; kad_je_tëo prîĉa; önda_sam tëla ïdem; tô_je tjëlo büde; pa_jèsu tëli obúkū; i_önda kad_je_bîlo tëlo i_poslepódne svĩra; tôrbu_je tëo nösi; koláće tëlo mëtne_se; jâ_sam tëla küvam; jâ_sam tëla prävim; ali_se_tëo mëtne; tô_su tële ràdosne nöse; jöš_se tëli kökoše kölju; tëlo_se dôć; znâte da_sam_tïla nöge_me bòlē; štä_je jöš tëlo bït; većìnōm tëlo büde.*

Glagol *htjeti* je ovdje oznaka za prošlost, ne označava htijenje ili želju, ili nekakvo nastojanje, već bi značenjem bilo bliže glagolu običavati. Kazivačica je tako s namjerom izražavanja htijenja, želje u prošlosti, upotrijebila konstrukciju: *jâ vòlila_sam znät*, u značenju – željela sam znati, htjela sam znati. Dakle, tu nije upotrijebila ja sam tila/tela/tjela znati. Isti pomak u značenju mogao se prepoznati i kod mlađih kazivača u primjerima: *kòd_nās_su tjële jägodo, nêno; kàko_se njïma tjëlo*. U ovome se slučaju ne radi o složenoj konstrukciji, ali značenje glagola bliže je glagolu *običavati* nego *htjeti*. Tako je *kòd_nās_su tjële jägodo, nêno* – kod nas su običavale govoriti jagodo, neno, a *kàko_se njïma tjëlo* – bilo je pitanje – kako se njima obraćalo, ili običavalo obraćati.

Takve su konstrukcije i češće u Antinu nego u Tordincima. Osim ovdje, u analiziranim mjestima moglo ih se čuti još u Nuštru na nekoliko mjesta od jedne kazivačice: *uvijek tjelo nasječe, tila odem, ja tila odem, tjela izađem*. Tu se radi samo o glagolskom pridjevu radnom i prezentu glagola. Međutim, kazivačica inače nije koristila te konstrukcije, a spomenula ih je citirajući rodbinu i poznanike iz Tordinaca i Antina. Takve su konstrukcije prisutne jedino u govorima tih dvaju naselja na istraživanome području.

Iste su glagolske konstrukcije s jednakim značenjem zabilježene u podravskim govorima. U Marijancima su zabilježeni primjeri gdje je konstrukcija složena od glagola htjeti i prezenta ili infinitiva glagola (Mance 2014: 62), dok su u Črnkovcima, Gatu i Brođancima zabilježeni primjeri kojima je drugi dio konstrukcije isključivo u infinitivu (Mance 2014: 35, 85, 111).

7.4. Tvorba riječi.

Prefiks *po-* u tvorbi glagola u ovome govoru češće ima distributivno značenje nego finitivno. Tako glagol *popuštati* nije nesvršeni oblik glagola *popustiti* nego znači redom se puštati – *mî_se sämo popüšćamo* (iz kola). U istome se značenju pojavljuje i u glagolima *poùmirat, pòsjedat*.

Zabilježen je i primjer *zdîlka*, gdje je vidljivo kako su se umanjenice imenica ženskoga roda mogle tvoriti sufiksom *–ka*.

Također, zabilježen je i hipokoristik *bakùnica*, uz *bäkica*.

Blagdani posvećeni svetcima tvore se sufiksom *– inje*: *Marīnje/Màrīnje*.

U Tordincima se pojavljuju i uobičajeni slavonski oblici polusloženica pa se govori: *bać-Ïva, čič-Ilïja, bab-Jéla, snaš-Mára, snaš-Pôlka, svak-Páva*. I *baka* se ponekad pojavljuje kao prefiks jer se ne deklinira i nema vlastiti naglasak: *mòju baka-Fîlku*, a ne: moju baku Filku.

7.5. Sintaksa.

Kod niječnih rečenica postoji određeni red riječi, a nenaglašeni oblik pomoćnoga glagola *biti* rastavlja se tako da niječna čestica dolazi na početku i naglašena je. Uz nju se obično veže zanaglasnica, u primjerima su to zamjenice u dativu i povratna zamjenica, i tek zatim slijedi nenaglašeni oblik pomoćnoga glagola *biti*, a može i izostati pa *ni* nosi značenje *nije* i biva naglašeno: *ní_mu_je, fála Bögu, ništa/ ní_se tô svèčano prälo/ ní_mu_je mäma dála/ ní_se bäš u_bjelìni vjènčala/ ní_mi_je mòguće ïć/ ní_se smïlo.*

Rodbinska povezanost uobičajeno se izražava posvojnim genitivom, a ne posvojnom zamjenicom izvedenom od rodbinskoga naziva: *njêne sèstrē kćêr, od_mòje mäme dïda*. Dakle, nije mamin dida, ili sestrina kći, nego sestre kći, od mame dida.

Genitiv se pojavljuje i u rečenici *Ìmala_sam krìžīća rãdito* (izvezeno križićima).

Predikatno ime u rečenici: *òna_je cürom trúdna,* u instrumentalu je.

7.6. Leksik.

7.6.1. *Uvod.* Pridjevi od imena mjesta *tôrdinaćki*, stanovnici *Tôrdinćani*.

Dijelovi sela: *Fök, Pùzder, Srẽm/Srjẽm, Šïškovci, Šùmođ, Žäbnjak*.

Obiteljski nadimci: *Adžinapéjini, Ädžini, Batukänovi, Bïbakovi, Bóšćeva, Did-Illjini, Düsina, Đûrđevi, Đürkovi, Josebárini, Kòšutovi/Košütovi, Kükini, Külenovi, Läjćeva, Lílini, Lovrićânoševi, Mântova, Mânetova, Matänovi, Sökolovi, Šümarovi, Trülićevi, Vèliki Ädžini*.

Svi su navedeni obiteljski nadimci zabilježeni i kod Sekereša (Sekereš 1966: 462,463), ali od vremena kad ih je on zabilježio, u vrlo malenoj mjeri su se promijenili njihovi naglasci. On piše *Šümārovi,* danas se ne čuje duljina na drugome slogu, a *Kòšutovi/Košütovi* je u njegovu radu obilježeno jedino kratkosilaznim naglaskom na drugome slogu (Sekereš 1966: 463). Naglasak se u odnosu na njegov razlikuje i na toponimu *Pùzder,* on ga je zabilježio kao *Púzdēr* (Sekereš 1966: 463). Naglasci su na ostalim toponomima koji su se zadržali jednaki kao u Sekereša.

Rodbinski nazivi: *äpa/dáda/däda/òtac, báka/mâjka/mäjka* (baka), *brät/báĉa, bràtīĉ* (stričev/tetkin ili ujakov sin), *ĉíko/ĉïka/ĉíka/strĩc/strîc* (očev brat), *dïda/dída* (djed), *dïver* (suprugov brat), *jëtrva* (supruga suprugova brata), *máma/mäma* (V. *mämo*), *snàja* (snaha), *strïna/strîna/nîna* (supruga očeva brata), *svája* (suprugina sestra), *sväk/sváĉo* (sestrin suprug), *šógor/fâš* (suprug suprugine sestre), *tëta/téta* (V. têto), *tétak/teĉa* (suprug očeve ili majčine sestre), *üjak/üja/úja* (majčin brat), *zäova* (suprugova sestra), *zët* (kćerin suprug).

Žene su u međusobnom obraćanju koristile posebne nazive, osim *drúga, drûgo*. Bili su to svojevrsni nadimci i koristili su se međusobno. Dakle, dvije bi žene jedna drugu jednako zvale i imale su različite nazive za različite osobe, nisu koristile jednaki naziv za više osoba. Primjeri: *jägodo, mèdena, ljübice*. Evo primjera za jednu osobu: *ïmala_je jägodicu, ïmala_je jägodu, ïmala_je žâlfiju, ïmala_je i_šljïvicu.*

Muške su osobe odmila bile: *gölube, mïloše.*

7.6.2. ***Fraze, specifični izrazi***.

pöslim dânem (radnim danom)

dëru se iza svéga gïla (viču na sav glas)

dï bi od sramòtē (ne bih mogla jer bi me bilo sram)

Svi_trôj_su bîli do zädnjega tũd (svi troje su do posljednjega trenutka/do kraja bili tu)

bäba ko_navˇrnita, prîĉa_li prîĉa (izraz za pričljivu osobu)

Jèsēnski štênci i pröletna mlãda. (izreka koja označava nešto što se radi u krivo vrijeme)

zlö nâjt sviráĉe (teško je, problem je)

Tëra svë üred. (kontrolira svime, sve organizira, dovodi u red)

Pa tô neb ni näša k `rmaĉa pòjela. (izraz za neukusnu hranu)

pöšto_bi jâ rádila (koliko bih trebala biti plaćena da bih radila)

Nïšta sam bölesna. (Bolesna sam.)

Njïma je öpet krîvo (njima se to ne sviđa, uvrijeđeni su)

döšlo do glâvē (shvaćeno)

ĉöeĉe bözji (poštapalica)

Ïdem ïč. - Ta otīć ĉeš. (izraz pri odlasku)

Ta (poštapalica)

Môram "it mâli vân il vëliki vân./ Ïdem näpolje. (izrazi za obavljanje nužde)

Stëškalo mi se. (postalo mi je loše, postalo mi je zlo)

7.6.3. *Rječnik.*

ämper, ämpera, im., m.r., njem. – limena posuda s ručkom za tekućine i sipke materijale

änfort, änforta, im., m.r., njem. – natkriveni ulaz u dvorište

bâšĉa, bâšĉe, im., ž.r., tur. - vrt

bëdem, bëdema, im., m.r., tur. - ograda

bïrcuz, bïrcuza, im., m.r., njem. - gostiona

ĉäuš, ĉäuša, im., m.r., tur. - muška svatovska uloga, organizator svatovskih događanja

ĉöšak, ĉöška, im., m.r., tur. - kut, ugao

ĉùprija, ĉùprije, im., ž.r., tur. - most

delìvara, delìvare, im., ž.r. – sorta bijeloga grožđa

divánit, dìvānim, gl., tur. – pričati

dïmat, dïmam, gl. - tresti

drúga, drúgē, im., ž.r. - prijateljica

dúda, dúdē, im., ž.r. – cijev kroz koju prolazi dim

džàbē, pril., tur. – uzalud, besplatno

džìgirica, džìgirice, im., ž.r., tur. - jetrica

fälit, fälim, gl. - nedostajati

frljáknit, f `rljāknim, gl. - odbaciti

frösluk, frösluka, im., m.r. - prsluk

gàlnīr, galníra, im., m.r. – plisirani ukras obično na donjem dijelu suknje ili pregača

glístra, glístrē, im., ž.r. - gujavica

glòkna, glòknē, im., ž.r., njem. – alat za struganje svinjskih dlaka

gnjëst, gnjètēm, gl. - pritiskati

gnjízdo, gnjízda, im., s.r. - gnijezdo

gûvno/gúvno, gúvna, im., s.r. – mjesto u polju gdje se ranije vršilo žito

höklica, höklice, im., ž.r., njem. – stolica bez naslona

ìgrat, ïgram, gl. - plesati

ïspreka, pril. - preko puta

ïzajutra, pril. - ujutro

jájce, jájceta, im., s.r. - jaje

jedàred, pril. - jedan put

kàdgod, pril. - nekad

kabôv/kàbōv/kàbō, kàbla, mn. *kàblovi*, im., m.r. - posuda s ručkom za tekućine i sipke materijale

kàndžija, kàndžije, im., ž.r., tur. - bič

kàpija, kàpije, im., ž.r., tur. – velika ulazna vrata

kastróla, kastrólē, im., ž.r., njem. – posuda za kuhanje

kàšika, kàšike, im., ž.r., tur. - žlica

kaürma, kaürmē, im., ž.r., tur. – jelo od iznutrica

kècelja, kècelje, im., ž.r.,mađ. - pregača

kêr, kêra, mn. *kërovi*, im., m.r. - pas

kïka, kïke, im., ž.r. – kosa

kòliba, kòlibe, im., ž.r. – objekt na guvnu

kolëba, kolëbe, im., ž.r. – objekt u vinogradu

krîla, krîlā, im., ž.r., pl.t. - podsuknja

krõšnje, krõšnji, im., s.r., pl.t. – oruđe za nošenje slame

kûjna, kûjnē, im., ž.r. – kuhinja

lùćēnje, lùćēnja, im., s.r. - hladetina

mältenē, pril. – skoro, gotovo

nänovo, pril. – opet, iznova

näpolak, pril. – napola, nedovršeno

nàtūć, natúćēm, gl. - nabiti

nàvūć, navúćēm, gl. - obuti

nõn-stõp, pril. - neprekidno

òćoravit, òćoravim, gl., tur. - oslijepjeti

õdanle, pril. - odande

okàglija, okàglije, im., ž.r. – razvijač tijesta

õtale, pril. - otuda

òtkuvat, òtkuvam, gl. – iskuhati rublje

õtoman, õtomana, im., m.r., tur. – ležaj bez naslona

pantepüla/pantapüla, pantepüle, im., ž.r. – pletena obuća

paradàjz, paradàjza, im., m.r., njem. - rajčica

pȉšice, pȉšimice, pril. - pješice

pȁtos, pȁtosa, im., m.r. - parket

plàtōn, platóna, im., m.r. - prikolica

plèhnati, -a, -o, pridj., njem. - limeni

poĉimâjla, poĉimâjle, im., ž.r. – djevojka koja je započinjala pjesmu u crkvi

polovãnji, polãnji, -a, -o, pridj. - srednji

potȅrat se, potȅram se, gl. – posvađati se

rájlika, râjlike, im., ž.r., njem. – posuda za kuhanje

rèduša, rèduše, im., ž.r. – žena koja se brine za hranu u svom domu ili na nekom događanju

rigõl, rigóla, im., m.r., franc. – odvod u staji

skrãjnji, -a, -o, pridj. - rubni

stolȉca, stolȉce, im., ž.r. – stol, dio pasivnog leksika

strȉja, strȉje, im., ž.r. - streha

sȕpa, sȕpe, im., ž.r. - juha

svagdȁnji, -a,-o, pridj. – svakodnevni, uobičajen, običan

šȁmlica, šȁmlice, im., ž.r., njem. – maleni, niski stolčić

šérpa, šérpē, im., ž.r., njem. – posuda za kuhanje

šinȋk/šìnīk, šiníka, im., m.r., tur. – posuda za sipki materijal

šîrom, pril. - posvuda

šnȁjder, šnȁjdera, im., m.r., njem. - krojač

špȁjz, špȁjza, im., m.r., njem. - smočnica

švalèrat, švalèrām, gl., franc. – činiti preljub

trȅfit, trȅfim, gl., njem. - pogoditi

tùđīn, tuđína, im., m.r. - stranac

zadúvat, zàdūvam, gl. – zamesti snijegom

zaklȅnit, zàklenim, gl. - zaključati

zàklīpat, zàklīpam, gl. - zaključavati

zavađâjla, zavađâjle, im., ž.r. – druga počimajla, v. *poĉimâjla*

žȉvad, žȉvadi, im., ž.r., zbir. – perad

7.7. Sociolingvistička analiza.

Govor starije kazivačice vrlo je sličan antinačkome. Govornici ta dva govora smatraju kako su oni vrlo slični, poneki ih smatraju jednakima, osim što antinački bolje čuva prijašnje stanje. To se pokazalo točnim kroz ovo istraživanje.

Govor Tordinaca pokazuje promjenu u aktualnome vremenu, odnosno razlikuje se govor između različitih generacija (Chambers 2004: 149). Današnji je govor novoštokavski,

iako i mlađi kazivači, premda vrlo rijetko, koriste neoakut. Koriste ga na riječima iz pasivnog leksika, te na obiteljskim nadimcima. Obiteljski se nadimci još uvijek koriste.

Zanimljiva je situacija s odrazom jata u Tordincima. Tijekom prošloga stoljeća odraz jata je bio spolno obilježen u Tordincima. Muški stanovnici su svjesno odlučili koristiti ekavski odraz jata dok su žene u to vrijeme još uvijek govorile ikavicom. Svi su kazivači neovisno jedni o drugima govorili o toj pojavi. Svi se slažu oko te činjenice. Može se pretpostaviti kako je ekavski odraz jata u ono vrijeme imao očiti prestiž. Prema navodima kazivača, sve službene osobe u mjestu, osim svećenika, govorile su ekavicom. Danas nije moguće pretpostaviti koliko je ekavizacija uznapredovala. Međutim, činjenica da je još uvijek vrlo snažan ikavski element, ide u prilog tome da nije u potpunosti zahvatila ni govor te muške generacije. Promjena je započela u govoru muških stanovnika, prihvatila je tu mješavinu i iduća generacija, sudeći prema govoru starije kazivačice. Mlađi kazivači govore isključivo jekavicom.

Govor Tordinaca bolje je očuvao starije stanje naglasnoga sustava od govora prethodno analiziranih mjesta. To se ne odnosi na očuvanost neoakuta, nego na učestalije čuvanje kratkosilaznoga naglaska na nepočetnim slogovima višesložnih riječi, te na tendenciju da se koriste silazni umjesto uzlaznih naglasaka. Mlađi kazivači imaju novoštokavski naglasni sustav, ali jako dobro poznaju i stariji naglasni sustav, što govori u prilog činjenici kako je on obilježavao govor generacije neposredno prije njih. Ne bi se moglo reći da to vrijedi za govor Bogdanovaca ili Nuštra, a pogotovo ne za govor Svinjarevaca.

7.8. Zaključak.

Govor Tordinaca danas je novoštokavski jekavski. Neoakut u govoru mlađe generacije nema razlikovnu ulogu, pripada pasivnome leksiku.

Moglo bi se reći kako i govor Tordinaca pokazuje određene osobine prijelaznoga govora, ali je on prijelazan u smislu da se u njemu odvija promjena u aktualnome vremenu. To se odnosi na naglasni sustav jer se pojavljuju varijacije na toj jezičnoj razini. Varira ovisno

o dobi kazivača, ali govor mlađe generacije je konzistentan. Govor starije kazivačice svjedoči o određenim unutarnjim varijacijama u naglasnome sustavu.

Zanimljiva je u ovome govoru promjena koja se dogodila u prvoj polovici prošloga stoljeća, po svemu sudeći, između dvaju svjetskih ratova. Muški stanovnici odlučili su koristiti ekavski odraz jata. Postojao je period u kojemu je to obilježje bilo obilježje muškoga govora, sudeći prema dosljednim tvrdnjama kazivača.

Tordinački govor nedvojbeno pripada slavonskome dijalektu i posavskome poddijalektu. Obilježja posavskoga poddijalekta, kad se govori o naglasnome sustavu prvenstveno, gube se, ali i ostala obilježja slavonskoga dijalekta – glas *h* samo djelomično izostaje, glagolsko pridjev trpni na *–t* nije čest. S druge strane, infinitiv dosljedno gubi dočetno *–i*, redovno dolazi do stezanja *–ao* u *–o* kod glagolskoga pridjeva radnog, koriste se polusloženice tipične za slavonski dijalekt, velik je broj turcizama i germanizama u leksiku.

U odnosu na ostale istraživane govore, tordinački je najsličniji antinačkome govoru. U odnosu na ostale, snažno ih obilježava posebna glagolska konstrukcija koja označava prošlo vrijeme složena od perfekta glagola *biti* i prezenta ili infinitiva glagola, te skupine *jt, jd*. Iste ih osobine povezuju i s podravskim govorima slavonskoga dijalekta. Naime, već je spomenuto kako se ista glagolska konstrukcija pojavljuje u nekim istraženim podravskim govorima, a u tim govorima također glagol *ići* glasi *iti*, a doći *dojti* (Mance 2014). U tome smislu, tordinački i antinački govori mogli bi se smatrati prijelaznima jer imaju mješovita obilježja. Međutim, ta dva govora ne graniče izravno s podravskim poddijalektom slavonskoga dijalekta. Prema podatcima o prostiranju podravskoga dijalekta (Lisac 2003a: 31), najbliža naselja s podravskim govorima od Antina i Tordinaca su udaljena najmanje 40 kilometara. Također, između ta dva naselja i naselja u kojima se koriste podravski govori, mnogo je drugih naselja.

Govori Antina i Tordinaca međusobno su najsrodniji u odnosu na istraživane govore, a zajedno pokazuju najveći stupanj razlike od ostalih jer imaju osobine koje se u drugim govorima ne pojavljuju.

7.9. Ogledni primjer tordinačkoga govora.

Ỳma tȍga kòd_nās ȍbiĉaja kolkógod ȍĉete. Rècimo, kòd_nās kad_je_Bòžiĉ, na_Bòžiĉ_se níje... Ìšli_smo_se váljat po_slàmi. I_na_Bàdnjak. Ìšli_smo nëgdi na_dìvān i_na_slàmu_se váljali. Na_Bòžiĉ níje svíralo, tô_je svêti dân. Na_Bòžiĉ, dà. U_kȕĉi_se unèsē brème slàme da_jèdva prõđe_kroz, òvāj. Pa_znȁju ònō da_se_ùtr̄lja pa_ỳdemo. Ìmala jâ drúgu, òna_se ȕdala u_Bogdànōvce. Jôj, pa_utŕljali_nam slàmu, slàbo ỳmamo slàme. Ỳdemo mî u_ponjávcu donẽt, u_k`rpari, u_ĉemũ. Ỳdemo naĉùpat jošslàme, donẽt, znâte. Ȍnda_smo tèli sjȅdnemo, dòle svȉ, posjèdamo tȁko na_slàmu, znâte. I_kàko_smo bîle u_sȕknjama, i_ȅto_sad, môm ci_su bíli u_hlȁĉama. I_ònda, òvaj, tȁko pòsjedamo dòle na_slàmu. I_sàd svẽžemo màramicu onȁko

na_gùlu i_sàmo òvō râdimo. A_jèdno sjèdī u_u_kòlu, u_sredìni, u_kòlu i_ònda – Ȅ, kod_tȅbe_je. Mìšaka se_ìgramo, kao_mìša da_trâžimo. A_tâ màramica bùde svẽzana i_ònda tàko svȅ jèdno do_drùgo, dodirĩvamo_se rùkama. Àli, kad_òvaj mèni bȉže st`rpā u_rûku, i-li_jâ, jâ óvde iz_jèdnē rúkē u_drùgu òpet dòdām, àli_da nè_vidi.

8. Mjesni govor Antina.

8.1. Uvod.

Antin je naselje u općini Tordinci, Vukovarsko-srijemska županija. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine broji 731 stanovnika. Preko malenoga naselja Mlaka Antinska povezani su sa svojim općinskim i župnim sjedištem, Tordincima. Na suprotnoj su strani povezani s Markušicom i cestom Osijek-Vinkovci. S Vinkovcima i Osijekom, Antin je povezan željezničkom prugom.

Stanovništvo Antina većinom čine Hrvati katolici. Kao i u Tordincima, prisutni su i pripadnici drugih kršćanskih vjera, kalvini i duhovni. U mjestu djeluje KUD „Lela i Vladimir Matanović“. Antinčani su vrlo aktivni u čuvanju svoje tradicijske kulture i povijesti. U mjestu se svake godine održava vrlo posjećen izbor narodnih nošnji „Zimsko spremanje“. Uz to, mještanin Antun Flinčec objavio je i dvije knjige o Antinu (Flinčec 2014, Flinčec 2016).

Antin je u Domovinskome ratu okupiran 30. rujna 1991. (Penava 2006: 608). U Antinu je nakon tog dana ostalo devedeset i dvoje ljudi. Znatno manji broj ih je dočekao povratak sumještana. Nakon procesa mirne reintegracije, stanovnici su se većinom vratili u Antin.

Određeni broj stanovnika ostao je 1991. u Antinu, među njima i kazivačica u ovome istraživanju Marija Šavanjika, rođ. Vidaković (rođ. 1933.). Antin je ipak napustila 1995. i vratila se s ostalim sumještanima. Najstarija je kazivačica (rođ. 1926.) zamolila da se njezino ime ne spominje iz vjerskih razloga. S njom je razgovor sniman nasamo, a ostali su bili u parovima. Ostali su kazivači bili Bartol Vidaković s obitelji (rođ.1944.), Antun Flinčec (rođ. 1968.).

Ivšić je, u svome radu *Današnji posavski govor*, Antin na karti označio kao mjesto koje pripada posavskim govorima (Ivšić 1913b: 139,140). Pavičić za Antin kaže kako je tu od starine ikavski govor i kako se upotrebljava stara akcentuacija (Pavičić 1953: 105,117). Lisac navodi kako idiom Antina pripada slavonskome govornom tipu (Lisac 2003a: 31). Antroponimiju i toponimiju Antina proučavao je Stjepan Sekereš (Sekereš 1966).

8.2. Fonologija.

8.2.1. ***Odraz jata.*** U antinačkome se govoru mogu čuti sva tri odraza jata – ikavski, ekavski i jekavski. Kao što je jedna kazivačica komentirala: *jã üvek kãžem mlíko*. Međutim, ekavski odrazi *dönela, kolëno, öbadve, Ösek, otërali, ővde, pönela, pösle, protërani, primétila*, nisu mnogobrojni. Pojavljuju se iste riječi koje ekavski odraz često imaju i u drugim istraživanim selima, pa i u Nuštru, gdje ih je bilo najmanje. Od jedne se osobe moglo čuti nekoliko ekavskih riječi koje nisu u toj grupi ekavizama. Osoba koja je bila snimana u istoj prilici, reagirala je na takve izraze i nazivala ih tordinačkim utjecajem.

Bilo je i jekavskih odraza: *crjêp, crjẽva, dönjela, izmjërit, Ösjek, ozljẽdi, pjësme, pjëvaju, pöslje, prőlječa, pröpovjed, sjëme, vjénac, vjenčäju.* I najstarije su ih kazivačice koristile, ali usporedno s ikavskim i ekavskim odrazima, npr. *pöslje/ pösle, pïvaju/pjëvaju.* Zanimljivo je da je glagol *pjevati* zabilježen u svim istraživanim mjestima i svugdje ima jedino jekavski odraz. Jedino se u Antinu pojavljuje i ikavski oblik.

Antinački govor jako dobro čuva ikavicu i vrlo je dosljedno provođena: *bižânja, cîlu, cipala, crîp, cvît, ĉlínak, čövik, dï, dicẽ, díte, diverüša, dvî, dvîsto, kolîvka, lîpiti, lîpo, mîšam, namîšĉali, nedïlje, njîkolko, ösićaja, pïvaju, pïšice, prïd, priglídala, prîko, pripísala, prisvûč, pritũkli, pröličа, sïčam, sïtit, smïla, svîta, tîsto, trïba, trîm, üvik, vïditi, vinčäju, vinčávalo, vïtar, vríme, žívila, vínac.*

Jedino najmlađi kazivač govori jekavski. Svi ostali su isključivo ikavci, uz vrlo rijetke primjere drugih oblika. Znakovita je anegdota o ženi koja se udala u Antin i našla se u neprilici kad joj je suprug rekao: *Sïdi pa_jïdi*. Njoj je to zvučalo kao *Sïdi pa_ïdi* i nije bila sigurna kako to izvesti, sjesti pa otići. Uistinu, antinački govor se i danas može smatrati izrazito ikavskim. Prema mišljenju kazivača, a i prema primjeru najmlađega kazivača, mlađe generacije ne govore ikavicom. Međutim, osobe koje su snimane, imaju vrlo konzistentan govor. Za razliku od drugih istraživanih mjesta u kojima već osobe rođene između dvaju svjetskih ratova ne koriste dosljedno neki od odraza jata, ovdje čak i osobe rođene pred kraj ili odmah nakon Drugoga svjetskog rata govore ikavicom.

Idiom određene osobe mijenja se kroz čitav život. Neka su obilježja uvjetovana samom dobi ispitanika, a ne obilježjima govora. Prema istraživanjima, utjecaj dobi ispitanika, odnosno proces usvajanja vlastitoga idioma, trebao bi završiti oko dvadesete godine (Chambers 2004: 152). Sudeći prema distribuciji jezičnih činjenica u odnosu na kazivače, da se zaključiti kako je ovaj govor čuvao dosljednu ikavicu, a i naglasni sustav sve do Domovinskoga rata. To je razlika u odnosu na Nuštar i na Tordince gdje je odraz jata već ranije ušao u promjenu. Također, prilikom jednoga od snimanja, razgovoru se pridružila jedna osoba, upoznata s činjenicom da je snimana. Spomenula je kako njezina obitelj ne pripada starosjediocima u Antinu. I ona i osoba koja je u Antin došla sklapanjem braka u mladosti, koristile su ikavicu, u većoj ili manjoj mjeri, neoakute, i ostala obilježja ovdje predstavljena.

8.2.2. *Ostale fonološke osobitosti antinačkoga govora*.

Glasovi č i ć. Ne postoji razlika u izgovoru glasova *č* i *ć*. Izgovorom se ova dva glasa približavaju srednjem obliku *ĉ*.

Glas h. Glas *h* često izostaje: *ëklala, Èrcegovci, grä, naódala, njî, öčeš, ódat, ödma, plejäna, sarãnit, uväti, üveta*. Ponekad je zamijenjen glasovima *f* ili *v*: *fála, küvaš, rüvo*. Pojavljuje se u nekim riječima: *hotẽl, kühano, mehàniĉar, plahõn, prihvätila, šärlah*.

Šćakavizam. Pojavljuje se u primjerima*: namîšćali, püšćali, püšćo* (namještali, pustili, pustio).

Skupine jt, jd. Skupina *jd* ostaje često nepromijenjena, a skupina *jt* gubi *j*: *dőjde, ît, îti, iz"ajdu, prőjdu*, ali zabilježeno je i *dõđe, prõđe*. Naglasak na glagolima sa skupinama s *jd, jt* nešto je kraći nego na alternantama tih glagola sa zamijenjenim skupinama. Moguće je kako se ti glagoli možda javljaju i s neoakutom, ondje gdje su ovdje obilježeni tromim naglaskom. Ali izgovor koji je zabilježen na prikupljenoj građi kraći je od neoakuta, tonski ne odgovara dugosilaznome naglasku, a produljen je u odnosu na kratkosilazni naglasak. Iz tog je razloga obilježen kao tromi naglasak.

Vokalizacija l/o. *L* na kraju sloga u glagolskom pridjevu radnom muškoga roda u jednini redovito prelazi u *o*. Zanimljivo je da imenica *posao*, analogno imenicama *kabôv/kotôv* zabilježenima u Tordincima glasi *posôv*.

Sibilarizacija. Sibilarizacija je provedena u primjeru: *mômci*. Zabilježeno je *otârke* i *otârce*, nalik primjerima u drugim govorima. Zabilježeno je: *u zâdrugi*. U antinačkome govoru, dativ i lokativ u starijih osoba nemaju gramatički morfem *–i*, pa imenice koje u drugim govorima nisu sibilarizirane, ovdje ni ne mogu biti sibilarizirane. Pojavljuju se u oblicima: *u vójske, djevôjke*, i slično. Taj oblik spomenutih padeža zapravo može poslužiti kao objašnjenje neprovođenja sibilarizacije u drugim govorima gdje je to zabilježeno jer se svi takvi primjeri odnose na imenice koje su u dativu ili lokativu.

Prijeglas. U prethodno analiziranim govorima bilo je primjera u kojima nije dolazilo do prijeglasa u instrumentalu jednine imenica a-vrste muškoga roda: *ĉèkiĉom, strícovog, kònjōm, pútōm, sa_cèrpiĉom, màšćōm, Ànokićom, sa ùĉiteljom, ĉámcōm*. U antinačkome je govoru gramatički morfem za instrumental jednine imenica a-vrste muškoga roda *–em*. Međutim, pojavljuje se i *–om*, ali nakon palatala - u primjeru *sa cërpiĉom*. U standardnome hrvatskom jeziku, ukoliko je u prethodnome slogu *e*, može doći do disimilacije (Marković 2013: 93), ali tu to nije slučaj. To je pojava koju bi svakako bilo zanimljivo bolje proučiti.

Ispadanje. Vokal *i* u pravilu izostaje u riječima *kölko, vïdla*. Izostaje i u broju četiri na dva načina, može biti *ĉètri*, ali u frazi zabilježenoj kod više sugovornika je *trî ĉètir*.

Ispada *v* u glagolu svrbjeti - *srbĩ mi* (svrbi me), *srbïlo*.

U infinitivu izostaje dočetno *–i*: *crkávat, čúvat, dòvest, jávit, krepávat, malterïsat, pòmoć, pùstit, rãdit, sačúvat, zaposlït, zídat, žívit*.

Brojevi se skraćuju ispadanjem: *devedëzdrügа, devedëstrëću, dvajščetv˜rto, dvajšēsto, četrdešēste*.

Zabilježeno je spajanje zanaglasnice s riječi uz koju se veže uz ispadanje vokala iz zanaglasnice: *bil* (bi li), *daj* (da je), *štaj* (šta je). Ista se pojava javlja i u Tordincima. Naglasak ovisi o kontekstu.

Umekšavanje l i n. U primjeru *njïkolko* pojavljuje se umekšano *n*, a *l* je umekšano u primjeru *djëteljinu*. Čestica valjda u ovome govoru glasi *välа*.

Stezanje. Steže se ao>o u muškome rodu jednine glagolskoga pridjeva radnog: *dõšo, ïmo, mögo, ostô, ötišo, pítõ, pröguto, rëko, znô*. Zabilježeno je i *pöno*, iako se tu ne radi o stezanju *–ao*, nego *–io* ili *-eo*.

Jednačenje po mjestu tvorbe. Događa se u primjerima: *jedämput, sa šnjîm, šnjïma, šnjõm*.

Razjednačivanje. Zabilježeno je mn>vn na imenici: *gúvnu*.

8.2.3. *Prozodija*. Mjesni govor Antina ima najarhaičniji naglasni sustav od svih istraživanih mjesta.

Neoakut se vrlo dosljedno čuva. Iznimka je najmlađi kazivač. Ostali su ga koristili na jednosložnim riječima: *jã, mĩ, nõž*. Zatim, na početnome slogu višesložnih riječi: *c˜rkvu, dõđem, krĩlo, mãlo, nēma, tũđemu, vrãti, vũkli*; na središnjim slogovima višesložnih riječi: *istrēsa, kalvĩnke, pedesēte, poslũžim, zavēže*; i na dočetnome slogu višesložnih riječi: *jesãm, kanãl, krompĩr, papĩr, sestrẽ, navũć, sadẽ, tanjũr, većinõm, Vukovãr*.

Dugosilazni naglasak ima drukčiju distribuciju nego u ostalim istraživanim govorima. Nalazi se na jednosložnim riječima: *crjêp, cvît, dân, kĉêr, ît, trî, trôj, znô*, na početnome slogu višesložnih riječi: *bîlo, mômci, zâdrugi*, na središnjim slogovima višesložnih riječi: *djevôjke*,

jedâmput, te na posljednjem slogu višesložnih riječi: *jedân, posôv, tavân, ostô ne_môg*. Taj je naglasak puno češći na svim pozicijama nego u bilo kojemu drugom govoru.

Jednako vrijedi i za kratkosilazni naglasak. Na jednosložnim riječima: *dȉ, rȁt, svȅ*. Potrebno je napomenuti kako je najstarija kazivačica imala sklonost produžavanju jednosložnih riječi pa je *sad, dok – sadȇ, dȍka, tũde*. Na početnome slogu višesložnih riječi, kratkosilazni je naglasak zabilježen u primjerima: *blȉzanci, mȍgo, rȅko, sȕmbul, svȅkrva, šȁrlah, ȕmišlo*. Čak je i najmlađi kazivač koristio kratkosilazni naglasak u primjerima *žȁšo, prȍguto*. U drugim bi istraživanim govorima tu bio kratkouzlazni naglasak. Kratkosilazni se naglasak čuva i na središnjim i dočetnim slogovima višesložnih riječi i naglasnih cjelina: *avlȉja, bodljikȁvi, brojȉla, doselȉli, drukčȉja, kod kȕće, kojekȕd, kupatȉlo, med_njȉma, ne mȍžem, ne vȍli, pogȉnio, poklonȉla, policȉja, protȅrani, rodȉtelji, s rukȁma, Švabȉce, uvȁte, volȉla*. Kratkosilazni naglasak može biti i na prvome slogu naglasne cjeline kao rezultat preskakanja naglaska: *ȕ_zimu, ȕ_daske*.

Uzlazni se naglasci pojavljuju, ali s obzirom da tu nije došlo do pomicanja naglasaka, a ponekad i kad se ono dogodilo – na prethodnome su slogu opet silazni naglasci, oni su rjeđi nego u drugim govorima. To pogotovo vrijedi za kratkouzlazni naglasak.

8.3. Morfologija.

8.3.1. ***Imenice***. Imenica *kȍkoš* u nominativu množine glasi *kȍkoše*, genitiv množine *kokóšā*. Pojavljuje se i u obliku *kȍkoška*.

Imenica *ȕvo* (uho) u deklinaciji dobiva umetak *–t*: *iza ȕveta*.

Genitiv imenica koje označavaju ime naselja oblikom je jednak nominativu: *iz Vînkovci, iz Rȅtkovci, iz Bogdànōvci*, kao i lokativ: *u Tôrdinci, u Svinjàrēvci*.

Dativ i lokativ jednine imenica ženskoga roda e-vrste imaju gramatički morfem *–e*: *u_Njemȁčke, u_Rjéke, u_kȁtoličke cˇrkve, u_Kȍpanice, u_strogȍće, u_Vâlpovačke Satnȉce,*

(fála Bögu i) držäve, u_Markušïce, pòmoć mäme, u_võjske, u_kolîvke, u_glãve, u_C˘rne bäre, po_nénē möjē, pod_ĉärdakem. Međutim, najstarija je kazivačica govorila i *u övoj ülici*.

Dativ množine zbirne imenice *ümućad* i imenice *dïca* zabilježen je s gramatičkim morfemom *–ma*: *unućádma, dïcama*.

Lokativ množine imenice *selo* glasi: *sêla (u drugi sêla)*, imenice *svatovi*: *po svätova*, imenice *novine: u növina*, imenice *marama*: *u marâma*, imenice *kïrbaj*: *po kirbajévā*.

Instrumental jednine imenica muškoga roda a-vrste ima gramatički morfem *–em*: *autôbusem, pekmëzem, otârkem, sa_träktorem, sa_zlâtem, pétkēm, sa_držlêm* (s drškom), osim iza osnove koja završava na palatal, u tom je slučaju *–om*: *sa cërpiĉom*.

8.3.2. *Zamjenice.* Upitno-odnosna zamjenica *tko* u ovome govoru glasi *kõ.* Sukladno tome, neodređene zamjenice izvedene iz tko glase: *kõ, sväko, nïko, nëko*.

Posvojna zamjenica *njihove, njihova* zabilježena je kao *njêve, njêva*.

Pokazne zamjenice koje počinju na *o*, ovdje ga nemaju: *nöme, nämo, vämo, väko, vê, näko, nöga*. Ali, to je *otô, otöga*.

Zamjenica *ja* također ima gramatički morfem *–e* u dativu jednine: *k_mëne*, te zamjenica *ona* u dativu i lokativu jednine: *na_njê (njoj), on_njê kãže,* a i zamjenica *oni* u dativu *(dönjela) njê* (donijela njima).

Instrumental jednine zamjenica *taj* i *onaj* također ima gramatički morfem *–em*: *s têm* (tim), *sa onêm* (onim), a instrumental zamjenice *ti* ima gramatički morfem *–e*: *(ko) sa tëbe* (kao s tobom).

8.3.3. *Pridjevi*. Zamjenički pridjevi na *–akav* u ovome se govoru tvore sufiksom *–ki*: *kakĩ, nïkaki, nïkake, täki*.

8.3.4. *Glagoli*. Infinitiv gubi dočetno *–i*: *crkávat, čúvat, dòvest, jávit, krepávat, malterïsat, pòmoć, pùstit, rãdit, sačúvat, zaposlït, zídat, žívit.* Ponekad se iznimno čuje i dočetno *–i* u infinitivu.

Glagoli druge vrste s morfom *–nu* u infinitivnoj osnovi i *–n* u prezentskoj, u ovome govoru u infinitivnoj osnovi imaju *–ni*: *krénila, pogïnio*.

Glagoli šeste vrste i u ovome govoru imaju jednaku prezentsku i infinitivnu osnovu: *prikazĩva, prikazĩvaju*. Kod mlađega kazivača se pojavljuje *ìzmoluje*. Analogijom s ovim glagolima tvore se nesvršeni od svršenih glagola: *dolažávali, vinčávalo, imávala,* (prema dolaziti, vjenčati, imati) premda ne pripadaju istoj glagolskoj vrsti.

Nenaglašeni oblik glagola htjeti u trećem licu množine prezenta može se čuti kao: *ćeju*, a u skladu s time i *nẽćeju*.

Prezentske osnove glagola *imat* i *prodat* su *imád-* i *prodád-: imádē, prodádē*.

Glagol *spȁst* (pasti) ima prezentsku osnovu *span-*: *spȁnem*.

Glagol *rȅć* ima prezentsku osnovu *rȅkn-*: *rȅknem*.

Glagol *mòć*, u prvom licu prezenta najčešće se može čuti u obliku *môg/ne_môg*, ali zabilježeno je i *ne_mòžem*.

Glagolski pridjev trpni često se tvori sufiksom *–t*, ali postoje usporedni oblici i s drugim sufiksima: *rànit/rànjen, naprȁvita, ožȅnit, pòkrite, porȕšita, prȁvito, sarãnit/sahrãnjen, zaròbit*.

Kao i u Tordincima, u Antinu se često koristi konstrukcija koja označa učestalu radnju u prošlosti, sastavljena od perfekta glagola htjeti i prezenta ili infinitiva glagola. Brojni su primjeri kod svih kazivača, a čak i osobe koje su doselile u Antin koriste ovu konstrukciju. Neki su od primjera: *tȉle_su rȅć, mĩ_smo tȉli rȅć, kad_su_tȉle dolàziti, kad_je_kȁkā príredba tȉla bȕde, onda_je_õn tȉo rȅć, kad_se_tȉla potũžim, tȉo ònda rȅć, tȉlo_se prȁvi i_slãže, tȉli sidẽ, tâj_je tȁko tȉo_nam príćat, tȉo_dõđe, pȕno pût_sam tȉla spȁnem, tô_se tȉlo kãže, tȁko tȉlo bȕde, òni-su tȉli dȍjdu, kad_se_tȉlo v˜rši, po_dvî_su tȉli dovèdū, jã_sam tȉo pȍpijem*.

8.4. Tvorba riječi.

Kao i u tordinačkome govoru, i tu je zabilježen sufiks *–ka*, u tvorbi umanjenica ženskoga roda: *siromȁška*. *Néna* odmila je *nênka*.

Kao sufiks u tvorbi uvećanica, zabilježen je sufiks *–ća*: *rupȁća*.

Prefiks *po-* u tvorbi glagola u tome je govoru redovito u distributivnom značenju: *poumȉrali, poistȅralo*, a pojavljuje se i u obliku *pos-*: *posubĩjamo*.

Zabilježeni su predmetci za tvorbu polusloženica: *bać-, baka-, ćić-*.

8.5. Sintaksa.

Niječne rečenice imaju jednaku konstrukciju kao i u Tordincima: *Ìpak ní_mi_je zabránio./ Nĩ_se nîko ni_oslâdio./Nĩ_mi nîko prîznо.*

Zabilježen je primjer nesročnosti po broju: *Tâ, imâla_sam dvâ brâta starîjega i_dvâ mlâđeg*.

U suprotnim rečenicama učestalo se javlja veznik *već*: *U_grádu_je jeftinìje žívit vȅč_na sèlu sadê./ Jeftìnije kúpit, već_ôvde u_dućánu./ Zatô_je dȍšo prìje kȕći vȅč_što_će bȉt rât*.

Povratna zamjenica ponekad biva zamijenjena osobnim zamjenicama: *Jâ uȍpće mȅne nȉsām vȉdila./Tâ njêno držȋ* (ta drži svoje).

8.6. Leksik.

8.6.1. ***Uvod.*** Ime Antina može se čuti s dva naglaska Antȋn i Àntīn. Stanovnici su Antínčani, a pridjev od imena naselja glasi antìnačko. Najstariji dijelovi sela zovu se *C˜rna i Bȋla Bâra*. Neki od obiteljskih nadimaka su: *Jânkovi, Jêrkovi, Kȍrenovi, Pandúrovi, Pȅrkovi, Tandȉkovi*.

Rodbinski nazivi su: *báka, brät, báča* (uobičajeni način oslovljavanja starijega brata, ali i vršnjaka), *bäja* (uobičajeni način oslovljavanja mlađega brata), *brätič* (stričev, ujakov ili tetkin sin), *čîko* (stric), *dáda* (najčešći način oslovljavanja oca), *dïda, jëtrva, máma, príja* (majka sinovoga ili kćerinog supružnika), *néna* (uobičajeni način oslovljavanja starije sestre ili srodnice), *nîna* (strina), *sëstrična* (stričeva, ujakova ili tetkina kći), *snäja* (snaha), *svaja* (suprugina sestra), *zäuva* (suprugova sestra). Uz te nazive, postojala je sklonost slaganju složenica za rodbinu. Nastajali su nazivi koji nisu obavezni ni općeprihvaćeni: *dida-üja, baka-tëta,* primjeri su zabilježeni tijekom snimanja.

8.6.2. *Frazemi.*

Tä - poštapalica

Kakĩ_si cvît ïzabrala, sad_täki míri. (frazem koji podsjeća da treba biti svjestan posljedica vlastitoga izbora)

Makaršträ (poštapalica u govoru kojom se reagira na izjavu koja se smatra besmislenom, ali može biti i prilog koji označava nešto bez kvalitete)

Nêš ït! (uzvik za tjeranje psa)

Nĩ_me brïge./ Mëne brïge. (nije me briga)

8.6.3. *Rječnik.*

ástāl, astála, im., m.r., tur. - stol, uz ovaj naziv zabilježeno je i stolĩca

avlĩja, avlĩje, im., ž.r., tur. - dvorište

bâcanj, bâcnja, im., m.r. - ribarska mreža posebnoga oblika

bának, bánku, im., m.r., njem. - klupa uz peć

bâšča, bâšče, im., ž.r., tur. - vrt

bûbanj, bûbnja, im., m.r. - naprava za hvatanje ribe

bukära, bukäre, im., ž.r., tal. - vrč za vodu

čakšïre, čakšîra, im., pl.t., tur. - hlače

čikmága, čikmáge, im., ž.r. - jelo od krumpirovoga tijesta

čäuš, čäuša, im., m.r., tur. - muška svatovska uloga, organizator svatovskih događanja

člínak, člînka, im., m.r. - gležanj

čorba, čôrbe, im., ž.r., tur. - juha

čöšak, čöška, im., m.r., tur. - kut, ugao

divánit, dìvānim, gl., tur. - pričati, razgovarati

döjivo, döjiva, im., s.r. - kravlje mlijeko za prodaju

drapski, -a, -o, pridj., franc. - svijetlosmeđ

drúga, drúgē, im., ž.r. - prijateljica

dünja, dünje, im., ž.r. - veliki pernati pokrivač

fíjoka, fijokē, im., ž.r., mađ. - ladica

fîl, fîla, im., m.r., njem. - desertna krema, u kolaču ili torti

fläša, fläše, im., ž.r., njem. - boca

flüta, flüte, im., ž.r. - jelo od krumpirova tijesta

fȑtalj, fȑtalja, im., m.r., njem. - četvrt

gombóca, gombócē, im., ž.r., mađ. - jelo od krumpirova tijesta

gȍspodska ljȕbiĉica - vrsta cvijeta, Matthiola incana

gúvno, gúvna, im., s.r. - mjesto u polju gdje se ranije vršilo žito

iskät, ïšĉem, gl. - tražiti, pitati

istom, pril. - tek

jäbuĉica, jäbuĉice, im., ž.r. - rajčica, danas je uobičajenije *paradäjz*

kabõv/kàbōv/kablövi, im., m.r. - posuda s ručkom za nošenje tekućih i sipkih materijala

kàdgod, pril. - nekad

kašȉka, kašȉke, im., ž.r., tur. - žlica

kojekȕda, pril. - nekamo, negdje

kojeȍtkale, pril. - odnekud

kȍrice, kȍrica, im., pl.t. - rogač

krepät, krȅpam, gl. - crknuti (o životinji)

ključat, ključam, gl. - zaključati

krompĩr, krompíra, im., m.r. - krumpir

kȕvarka, kȕvarke, im., ž.r. - kuhača, pojavljuje se i *varnjäĉa*

lãne, pril. - prošle godine

matȍri, -a, -o, pridj. - stari

med, prijed. - između

mírit, mírīm, gl. - omirisati

mrazóvac, mrazóvca, im., m.r. - sitnocvatne krizanteme, a velike se nazivaju *krizenténe*

mȕstra, mȕstre, im., ž.r., njem. - uzorak

naúčit se, nâučim se, gl. - naviknuti se

navȉkat, navȉknem, gl. - navući ga na nešto, na neku naviku, ili nagovoriti na nešto

nȅgdi_prije, pril. - nedavno

ormãn, ormána, im., m.r., franc. - ormar

öroz, öroza, im., m.r., tur. - pijetao

ostrãg, pril.- straga

ošântavit, ošântavim, gl., mađ. - postati šepav

šântat, šântam, gl., mađ. - šepati

otïsnit, otïsnem, gl. - odgurnuti

pölak, čestica - pola

rïvat se, rïvam se, gl. - odgurivati se, koprcati se, bacakati

stoläc, stólca, stólcevi, im., m.r. - stolac

sökak, sökaka, im., m.r., tur. - ulica

sirótka, mäćehica, im. - vrsta cvijeća, maćuhice

stätive, stätiva, im., pl.t. - tkalački stan

sũd, súda, im., m.r. - posuda

sümbul, sümbula, im., m.r., tur. - vrsta cvijeta, zumbul, *Hyacinthus*

špäjz, špäjza, im., m.r., njem. - smočnica

špíner, špínera, im., m.r. - sobna biljka, govori se i *asparâgus*, Asparagus Sprengeri

špöret, špöreta, im., m.r., njem. - štednjak

štënder, štëndera, im., m.r., njem. - visoki stalak za cvijeće

täpat, täpam, gl. - tapkati

tránit, trãnim, gl. – odgajati, othranjivati

unîć, unîđem, gl. - ući

uváđat, uvãđam, gl. - uvoditi, ali i uvlačiti konac u iglu

üvo, üveta, im., m.r. - uho

üžina, üžine, im., ž.r. - ručak

8.7. Sociolingvistička analiza.

U Antinu se ne može govoriti o razlikama u govoru među stanovništvom. Postoje određene generacijske razlike, ali čini se, prema prikupljenim podatcima, kako su promjene započele tek s pojavom Domovinskoga rata. Promjena je ranije počela zahvaćati gramatičke

morfeme u deklinaciji, jer čak i najstarija kazivačica povremeno upotrijebi oblike jednake standardnome jeziku, i ti gramatički morfemi u dativu, lokativu i instrumentalu jesu zastupljeniji kod osoba rođenih prije Drugoga svjetskog rata. Kod toga se obilježja može naslutiti donekle utjecaj progonstva jer mada nekoliko godina mlađa, kazivačica koja je kraće boravila izvan Antina, nije koristila različite varijante gramatičkih morfema. Koristila je jedino varijante koje pripadaju ovome govoru, a ne one izjednačene sa standardnim hrvatskim jezikom.

Ikavski su odraz jata i naglasni sustav ujednačeni kod većine kazivača – jedino najmlađi odstupa jer je kod njega naglasak ipak pomaknut za mjesto naprijed, ali sklon je upotrebi kratkosilaznih naglasaka na tome novom mjestu naglaska, ne samo kratkouzlaznih. Čak i osobe koje ne pripadaju starosjedilačkome stanovništvu ili osobe koje dugi niz godina žive u Antinu, ali nisu tu rođene, imaju naglasni sustav s neoakutom i nepomaknutim naglascima te koriste ikavske oblike, iako oni nisu dio govora njihovih roditelja.

Antinački je govor najarhaičniji od istraživanih govora, i po svome naglasnome sustavu i morfološkim odlikama. Prema saznanjima o životu u Antinu, većina se stanovnika do Domovinskoga rata bavila poljoprivredom. Za vrijeme rata – ukoliko nisu postali branitelji, bili su većinom smješteni u mjestima gdje se koristi posavski poddijalekt. To je možda pridonijelo očuvanju ovoga govora.

Njegovu je očuvanju mogla pridonijeti i činjenica da je Antin svojevrstan otok, kako i sami mještani kažu. On jest okružen vodom i iz mjesta se može izaći jedino preko mostova. Ali također, okruženi su mjestima s narodima različitih etničkih pripadnosti. Danas u Antinu žive samo Hrvati, a prema dostupnim podatcima, tako je bilo i posljednjih nekoliko stoljeća (Pavičić 1953, Flinčec 2016). Antinčani su kulturno i rodbinskim odnosima u najvećoj mjeri bili povezani s Tordinčanima, u manjoj mjeri sa stanovništvom ostalih istraživanih mjesta. Sa sebi susjednim mjestima, ne u značajnoj mjeri. Kao i tordinački govor, antinački dijeli određena obilježja s podravskim govorima.

Mada su bili na isturenoj granici, to ih je, čini se, ponukalo da bolje očuvaju svoj govor. Ne bi se moglo reći da je ovo mjesto izolirano, ali u kulturnom smislu, donekle jest, i zahvaljujući toj činjenici to je danas svojevrsna oaza posavskoga poddijalekta.

U tome mjestu nije bilo poteškoća s pronalaženjem sugovornika. Dapače, za trajanja snimanja, razgovoru su se pridruživali i slučajni posjetitelji. Svi su bili vrlo spremni za razgovor.

8.8. Zaključak.

Od svih istraživanih govora, antinački čuva osobine posavskoga poddijalekta u najvećoj mjeri i za taj bi se govor i danas moglo reći da nedvojbeno pripada toj grupi govora. U prvome redu čuva naglasni sustav, i neoakut i starija mjesta naglasaka. Čuva i jezična obilježja morfološke razine kakvih nema u drugim govorima.

Taj je govor najarhaičniji od svih istraživanih mjesnih govora. Pretpostavka je kako je razlog tome što je Antin kulturno relativno izoliran. Komunicirali su isključivo s ostalim mjestima čiji su mjesni govori istraživani.

Na fonološkoj razini, antinački govor ima naglasni sustav s neoakutom, tendencijom prema silaznim naglascima, te nepomaknutim mjestom naglaska. Za taj se govor može ustvrditi kako je i danas ikavski. Glas *h* je dio fonetskoga inventara toga govora, ali često i izostaje.

Na morfološkoj razini dativ, lokativ i instrumental imaju gramatičke morfeme kakvi se ne mogu čuti u susjednim mjestima u kojima se govori slavonskim dijalektom, osim u razgovoru o govoru prethodnih generacija. Često se koristi i glagolska konstrukcija perfekta glagola htjeti i prezenta ili infinitiva glagola za označavanje učestalih radnji u prošlosti što antinački govor povezuje s podravskim govorima.

Na leksičkoj je razini govor obilježen tuđicama, ponajprije germanizmima i turcizimima. Međutim, i na leksičkoj se razini u većoj mjeri koriste leksemi kakvi su manje prisutni u današnjemu govoru slavonskih mjesta, na primjer glagol *iskȁt* (tražiti, moliti).
Govor ima sličnosti s ostalim istraživanim govorima i dijeli neka jezična obilježja s njima, ali poprilične su razlike u distribuciji jezičnih obilježja. Najsličniji je susjednomu tordinačkom govoru.

S obzirom na vrlo očuvan naglasni sustav i jezična obilježja koja se u većoj mjeri čuvaju nego u drugim govorima, antinački bi govor svakako trebalo dalje istraživati jer može pružiti dragocjene podatke o jezičnoj sinkroniji posavskoga poddijalekta.

8.9. Ogledni primjer antinačkoga govora.

Pa_bîlo_je, èto kad_je_kršténje, tȉlo_se napràvi èto tȁko mȁlo rúčak. Pa_drùgi dân, òdma, tô_se većinõm. Ní_se ko_sadẽ, pâr gòdina. Doläzile_su – pônude, tȁko_su_se tȉle rẽč. Dònela pônudu. Donesẽ èto tȁko sùpē, pȉle, kòkoš, šta_bùde sáde, pečèno. I_òvaj, koláčā i_èto. U_kôrpu i_èto, donesẽ. Dà, dà. U_kôrpu i_pòkrije_sa ònim otârkem, vézenem.

Jã_sam, kad_sam_bíla cùrica, ùmrla_je jèdna nàša kolégica kad_smo_vèč ìzašle iz_škôle. Pa_mòžda tàko, trínājst, ĉet`rnājst gòdina. Dòbila_je tîfus u_gláve i_ùmrla_je. I_zváli_me za_nòsit. Nòsila_sam jã i_kraj_mène_su ìšli mòmci. Tìli_su mòmci nosîli, a_mî da_smo_îšli kraj_njî. Kraj_škrînje, kraj_momákā, kako_òni nòse, jêl, kraj_svàkoga po.... I_tàko_kad_se cùra, vèč cùre ùmru, ili_mòmci, tàko tîlo bùde. I_svàko dòbije otârak.

9. Zaključak

9.1. Pripadnost istraživanih govora slavonskome dijalektu i posavskome poddijalektu.

Istraživani mjesni govori dijele zajednička obilježja i očit je dijalektalni kontinuum na njihovu primjeru. Ta su mjesta i kulturološki povezana. Kroz istraživanje su prikupljani i po-

datci o kulturi i tradiciji mjesta. Ponajprije se to radilo usporedbom svadbenih običaja i naziva za različite svatovske uloge. Nazivi su jednaki u svim naseljima. Oni variraju na širemu području pa se mogu smatrati pokazateljem povezanosti određenih mjesta. U svim se naseljima pojavljuje i običaj pod nazivom *pȍnuda* mada je drugdje poznatiji pod nazivom *babinje*. Ta kulturna povezanost očituje se i u govorima. Ujedno su i pojedinosti kulturne slike istraživanih naselja pokazatelj njihove pripadnosti slavonskome šokačkom kulturnom krugu.

Prema svojim obilježjima, govori nedvojbeno pripadaju slavonskome dijalektu. Prvi preduvjet su njegovi govornici koji pripadaju kulturnome krugu populacije kojoj pripada slavonski dijalekt.

U usporedbi s obilježjima koja su navedena kao značajke slavonskoga dijalekta u Hrvatskoj dijalektologiji Josipa Lisca (2003a) bit će nabrojane jezične osobine po kojima im istraživani govori pripadaju.

Na fonološkoj razini, javljaju se različiti odrazi jata, što je obilježje slavonskoga dijalekta. Skupine *jt, jd* u nekima od ovih govora ostaju nepromijenjene. Glasovi *l* i *n* ponekad prelaze u *lj* i *nj*. Dočetno *–l* uglavnom je dalo *–o*. Učestalo izostaje glas *h*. Akcentuacija je obilježena očuvanim neoakutom.

Na morfološkoj razini, pojavljuju se gramatički morfemi u imeničkoj deklinaciji, ponajviše u dativu i lokativu (*-e* u jednini kod imenica ženskoga roda), lokativi tipa *u livada,* instrumental s gramatičkim morfemom *–em*, koji karakteriziraju slavonski dijalekt. U komparativu pridjeva se mogu čuti primjeri kao *gorji, višji*. Infinitiv je obično krnj, glagoli druge vrste u infinitivnoj osnovi imaju *–ni-* umjesto *–nu-*. Pojavljuju se gramatički morfemi u trećem licu prezenta koje Lisac također navodi kao karakteristične za slavonski dijalekt: *-u* za glagole treće i šeste vrste, te *–e* kod određenih glagola, ovdje su zabilježeni kod glagola pete vrste prvoga razreda.

Na sintaktičkoj razini povratno-posvojna zamjenica zamjenjuje se osobnim zamjenicama.

Na leksičkoj je razini prisutan utjecaj germanizama i turcizama, te manji broj hungarizama. Pojavljuju se i tipični slavonski leksemi, na primjer: *oplećak*.

Što se tiče pripadnosti posavskome poddijalektu, on je određen pojavom neoakuta kako ga je definirao Stjepan Ivšić 1913. godine. Tri od istraživanih pet govora sam je Ivšić smjestio u posavski poddijalekt, zaokruživši ih na svojoj karti posavskoga poddijalekta. To su Nuštar, Tordinci i Antin. Antin bi i danas u potpunosti ispunjavao kriterije pripadnosti posavskome poddijalektu na način kako je on definiran prije više od jednoga stoljeća.

S obzirom da je uvjet pripadnosti posavskome poddijalektu pojava neoakuta, moglo bi se reći kako mu sva istraživana naselja pripadaju jer u svakome je bar jednom netko od govornika upotrijebio neoakut. Međutim, potrebno je uzeti u obzir činjenicu da neoakut zapravo ni u jednome govoru nema ulogu kakvu je imao u govorima opisanima 1913. godine. Jedino bi Antin i danas odgovarao posavskome poddijalektu na način kako ga je Ivšić opisao. Što se tiče govora Bogdanovaca i Svinjarevaca, oni su po svome tipu mješoviti prijelazni govori. Spona su dvaju većih govornih kompleksa čiju granicu sami predstavljaju – posavskoga poddijalekta i iločke grupe govora.

9.2. Dijalektalni kontinuum. Usporedba istraživanih govora.

Istraživani govori predstavljaju dijalektalni kontinuum u smislu da dijele zajednička obilježja. Govor Svinjarevaca ima obilježja kakva se ne mogu naći u drugim istraživanim govorima. Na primjer, dugouzlazne naglaske na srednjem slogu kod glagola *imamo, zovemo*. Očekivano je da svinjarevački govor ima drukčija obilježja s obzirom da nije prometno povezan s ostalim istraživanim mjestima. Ipak, i kulturno i jezično, očita je povezanost Svinjarevaca s Bogdanovcima u čijoj se općini nalaze.

Bogdanovci i Svinjarevci su međusobno sličniji u odnosu na ostale govore. Kod njih su nešto češća prenošenja naglaska na prednaglasnicu. Zatim, nešto su češći ekavski odrazi jata u odnosu na ostale govore. S obzirom na povijest oba mjesta, čini se kako je razlog tomu u njihovoj jačoj povezanosti s gradom Vukovarom. Oba su govora mješovitoga prijelaznog tipa.

Govor u Nuštru je danas novoštokavski jekavski. On se najviše udaljio od paradigme posavskoga poddijalekta zahvaljujući sociokulturnim okolnostima. Mjesto se nalazi u neposrednoj blizini Vinkovaca i svakodnevica je mještana bila obilježena prisutnošću grofovske obitelji u mjestu. Stanovnici su se govorom jače približili standardnome hrvatskom jeziku jer je jezična promjena ranije započela. Ona obilježja koja su različita od hrvatskoga standardnog jezika, jednaka su onima koja se pojavljuju u ostalim istraživanim mjestima.

Govori Antina i Tordinaca međusobno su najjače povezani od svih ostalih govora. Jedino je obilježje koje ih dijeli učestaliji ekavski odraz jata u tordinačkome govoru, koji su muški stanovnici Tordinaca odlučili koristiti u prošlome stoljeću. Ipak, distribucija jezičnih obilježja nije jednaka. U tome su smislu Tordinci bliski Nuštru jer su i njegovi stanovnici u većemu broju danas bliže hrvatskom standardnom jeziku.

Govor je Antina posljednja isturena točka posavskoga poddijalekta na istraživanome području i jedino je preko Tordinaca povezan s ostalim govorima posavskoga poddijalekta već prilično dugo vremena. Jezična obilježja antinačkoga govora mogu poslužiti kao potvrda oblika tordinačkoga govora u prošlosti. Ujedno, antinački i tordinački govor imaju obilježja kakva se pojavljuju u podravskome poddijalektu slavonskoga dijalekta mada se u njihovoj bližoj okolini ne nalaze naselja u kojima se koristi podravski govor, prema dostupnim podatcima.

9.3. Cilj i hipoteza istraživanja.

Cilj je istraživanja bio opisati govore istraživanih mjesta. Predstavljanjem jezičnih pojava na fonološkoj, morfološkoj, tvorbenoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini, taj je cilj postignut.

Zabilježena jezična obilježja uspoređena su sa osobinama slavonskoga dijalekta i ti govori uistinu dijele obilježja s tim dijalektom i može se reći kako pripadaju slavonskome dijalektu.

Što se tiče pripadnosti posavskome poddijalektu, u vrijeme kad je on opisan, kao jedini uvjet bilo je navedeno da se u govoru pojavljuje neoakut. Ukoliko bi se to doslovno shvatilo, svi bi mu istraživani govori pripadali. Međutim, bilo bi odgovornije ustvrditi kako bi istraživani govori pripadali posavskome poddijalektu u doba kad je on opisan. Oni čuvaju to glavno obilježje posavskoga poddijalekta i danas, mada u malenoj mjeri.

Postavljena je hipoteza bila kako svi govori pripadaju slavonskome dijalektu, a svi osim svinjarevačkoga govora i posavskome poddijalektu. Smatra se kako je dokazano da svi govori pripadaju slavonskome dijalektu. Što se tiče pripadnosti posavskome poddijalektu, smatra se kako su mu pripadali u doba kad je opisan nuštarski, tordinački i antinački govor. Bogdanovački i svinjarevački govor su mješoviti prijelazni govori i njihova jezična obilježja pripadaju i posavskome poddijalektu i iločkoj grupi govora s kojim on graniči. Moglo bi se reći kako oni pripadaju i posavskome poddijalektu, ali i iločkoj grupi govora. S druge strane, bogdanovački govor baštini obilježja posavskoga poddijalekta u nešto većoj mjeri.

9.4. Smjer budućih istraživanja.

Tijekom ovoga istraživanja antinački se govor istaknuo kao govor koji u velikoj mjeri čuva obilježja posavskoga poddijalekta. Stoga bi istraživačima toga jezičnog kompleksa, te štokavskoga dijalekta općenito, antinački govor mogao biti vrlo zanimljiv za ciljano proučavanje konkretnih jezičnih pojava ili razina. Osobito se ističe naglasni sustav kao moguć dragocjen izvor istraživačima.

Zanimljivo bi bilo proučiti i pojavu obilježja podravskoga govora u antinačkome i tordinačkome govoru jer ti govori ne graniče s mjestima u kojima se koristi podravskim poddijalektom slavonskoga dijalekta.

Daljnja bi se istraživanja na tome području u budućnosti mogla usmjeriti na istraživanje govora ostalih etničkih skupina jer na istraživanome prostoru živi etnički mješovito stanovništvo. Takvo bi istraživanje moglo pokazati koliko je snažan dijalektalni kontinuum u slučaju zajednica koje ne dijele kulturno naslijeđe.

Istraživanje je pokazalo kako su ratne okolnosti donekle imale utjecaja na govor u istraživanim mjestima. U ovome je radu fokus bio na jezičnim činjenicama pa su te okolnosti spomenute kako bi se njima istumačile određene pojave u korištenju jezika. Ciljano istraživanje govora u ratom pogođenim mjestima zasigurno bi dalo zaključke koji bi bili novost u sociolingvistici općenito.

Bibliografija

Berbić Kolar, Emina (2009). *Govori slavonskoga dijalekta brodskoga kraja*. Doktorska disertacija, rukopis.

Berbić Kolar, Emina, Ljiljana Kolenić (2014.) *Sičanske riči.* Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Učiteljski fakultet u Osijeku.

Barić, Eugenija, Mijo Lončarić, Dragica Malić i dr. (1995.) *Hrvatska gramatika.* Zagreb: Školska knjiga.

Bilić, Anica, Ljiljana Kolenić (2004). Govor mjesta Andrijaševci. Bilić, Anica, ur. *Šokačka rič 1, Zbornik radova Znanstvenoga skupa Slavonski dijalekt.* Vinkovci: Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije, 5-49.

Božić Bogović, Dubravka (2009). Struktura stanovništva Srijema prema vjeroispovijesti u drugoj polovici 18. i početkom 19. stoljeća na osnovi podataka kanonskih vizitacija. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 27, 229-291.

Brozović, Dalibor (2008). Hrvatski štokavski dijalekti – razvoj i stanje. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 14, 3-12.

Chambers, J.K., Peter Trudgill (2004). *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Državni zavod za statistiku. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine.* Dostupno na URL: http://www.dzs.hr.

Duranti, Alessandro, ur. (2004). *A Companion to Linguistic Anthropology*. Blackwell Publishing.

Edwards, John (2009). *Language and Identity: Key topics in sociolinguistics*. New York: Cambridge University Press.

Finka, Božidar, Antun Šojat (1975). Hrvatski ekavski govori jugozapadno od Vinkovaca. *Radovi Centra za znanstveni rad JAZU Vinkovci* 3, 5-131.

Flinčec, Antun (2014). *Antin: narodno ruho (1900. – 1991.): Fotografijom protiv zaborava.* Cerna: Tiskara Pauk.

Flinčec, Antun (2016). *Antin kroz ratove*. Cerna: Proventus natura.

Garde, Paul (1993). *Naglasak*. Zagreb: Školska knjiga.

Gumperz, John J., Jenny Cook-Gumperz (2008). Studying language, culture, and society: sociolinguistics or lingustic anthropology?. *Journal of Sociolinguistics* 12/4: 532 – 545.

Horvat, Vlado, ur. (1998). *Bogdanovci: Svjedočanstvo o postojanosti vjekovnog hrvatskog naselja.* Zagreb: Gradski muzej Vukovar.

Ivšić, Stjepan (1913a). Današnji posavski govor. *Rad* 196, 124-254.

Ivšić, Stjepan (1913b). Današnji posavski govor. *Rad* 197, 9-140.

Jozić, Željko (2004). Najstariji naglasni tip posavskoga govora danas. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 30.1: 73-83.

Jozić, Željko (2008). O morfološko-naglasnim razlikama posavskih govora u Slavoniji i Bosni. *Hrvatski dijalektološki zbornik 14,* 187-196.

Kapović, Mate (2008). O naglasku u staroštokavskom slavonskom dijalektu. *Croatica et Slavica Iadertina* 4.4: 115-147.

Kapović, Mate (2015). *Povijest hrvatske akcentuacije. Fonetika.* Zagreb: Matica hrvatska.

Klaić, Bratoljub (1981). *Rječnik stranih riječi: Tuđice i posuđenice*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Kolenić, Ljiljana (1997). Slavonski dijalekt. *Croatica,* sv. 45-46, Zagreb: 101-116.

Kolenić, Ljiljana (1999). Morfološko-tvorbene osobine ilačkoga govora u okviru slavonskoga dijalekta. *Hrvatski dijalektološki zbornik 11,* 41-47.

Labov, Willam (1984). Field methods of the project on linguistic change and variation. Baugh, John, Joel Scherzer, ur. *Language in Use: Readings in Sociolinguistics*. Englewood Cliffs: Prentice Hall. 28-66.
Dostupno na URL: http://www.ling.upenn.edu/~wlabov/L560/Labov1984.pdf. Pristupljeno: 28.2.2016.

Lakoff, George (1987). *Women, Fire and Dangerous Things: What categories Reveal about the Mind*. Chicago: The University of Chicago Press.

Lisac, Josip (2003a). *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja.* Zagreb: Golden marketing.

Lisac, Josip (2003b). Slavonski dijalekt: između autohtonosti i utjecaja. *Migracijske i etničke teme* 19.1: 5-14.

Lukežić, Iva (1996). Polazišta i teze za istraživanje iločke skupine govora. *Croatica,* sv. 42-44, Zagreb: 213-236.

Mance, Nina (2014). *Suvremeni podravski govori slavonskoga dijalekta*. Doktorska disertacija, rukopis.

Marković, Ivan (2013). *Hrvatska morfonologija.* Zagreb: Disput.

Matasović, Ranko (2001). *Uvod u poredbenu lingvistiku*. Zagreb: Matica hrvatska.

Mesthrie, Rajend, Joan Swann, Ana Deumert, William L. Leap (2009). *Introducing Sociolinguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Meyerhoff, Miriam (2006). *Introducing sociolinguistics*. New York: Routledge.

Meyerhoff, Miriam, Chie Adachi, Golnaz Nanbakhsh, Anna Strycharz (2012). Sociolinguistic fieldwork. Thieberger, Nicholas, ur. *The Oxford Handbook of Linguistic Fieldwork*. Oxford: Oxford University Press.

Moore, Jerry D. (2013). *Teorije i teoretičari kulture.* Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Pavičić, Stjepan (1953). *Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji.* Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Penava, Šimun (2006). Masovne grobnice Hrvata ubijenih 1991. u selima Tordinci i Antin. *Scrinia slavonica* 6: 595-628.

Peraić, Martina (2005). O prozodiji beravačkog govora. *Filologija* 45: 97-106.

Peti, Mirko (2005). *Što se i kako u jeziku broji*. Zagreb: Matica hrvatska.

Petrović, Bernardina, Ivana Brač (2008). Slavonski dijalekt u udžbenicima hrvatskoga jezika i književnosti. *Hrvatski: časopis za teoriju i praksu nastave hrvatskoga jezika, književnosti, govornoga i pismenoga izražavanja te medijske kulture* 6.2: 173-184.

Pickl, Simon (2016). Fuzzy dialect areas and prototype theory: Discovering latent patterns in geolinguistic variation. Côté, Marie-Hélène, Remco Knooihuizen, John Nerbonne, ur. *The future of dialects: Selected papers from Methods in Dialectology XV.* Berlin: Language Science Press, internetsko izdanje.

Sapir, Edward (2004). *Language: An Introduction to the Study of Speech.* Mineola, New York: Dover Publications, Inc.

Sekereš, Stjepan (1966). Antroponimija i toponimija Antina i Tordinaca. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 2, 459-469.

Silić, Josip, Ivo Pranjković (2007). *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta.* Zagreb: Školska knjiga.

Skok, Petar (1971). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Knjiga prva, A – J.* Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Skok, Petar (1972). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Knjiga druga, K – poni'*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Skok, Petar (1973). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Knjiga treća, poni' – Ž*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti

Taylor, John R. (1995). *Linguistic Categorization*. New York: Oxford University Press.

Težak, Stjepko, Stjepan Babić (1994). *Gramatika hrvatskoga jezika: Priručnik za osnovno jezično obrazovanje.* Zagreb: Školska knjiga.

Wardhaugh, Ronald, Janet M. Fuller (2015). *An Introduction to Sociolinguistics.* 7. izdanje. Oxford: Wiley Blackwell.

Životopis pristupnice

Marija Raguž rođena je u Slavonskome Brodu, 7. siječnja 1983. godine. Stekla je zvanje: profesor hrvatskoga jezika i književnosti i diplomirani etnolog diplomiravši na Filozofskome fakultetu u Zagrebu 2009. godine. Od iste je godine do 2016. bila zaposlena kao znanstveni novak na Zavodu za biološku antropologiju Medicinskoga fakulteta Osijek. 2010. godine upisala je doktorski studij Jezikoslovlje na Filozofskome fakultetu u Osijeku.

Objavljeni radovi:

1. Raguž, Marija (2016). Govor mjesta Bogdànōvci. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja* 62/1, 267-277., izvorni znanstveni rad
2. Raguž, Marija (2015). Smrt kao novi način života. U: Marković, Jelena, Ljiljana Marks, ur. *O pričama i pričanju danas*. Zbornik radova. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 259 - 275., rad sa skupa
3. Raguž, Marija (2014). Ivana Vidović Bolt: Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I. *Jezikoslovlje* 15.1: 140 - 5., recenzija

Aktivno je sudjelovala na znanstvenim skupovima izlaganjima:

1. *Svinjarevci: održavanje ruralnoga kulturnog krajolika pod utjecajem ratnih okolnosti*, Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem „14. hrvatsko-slovenske etnološke paralele, Etnologija i selo 21. stoljeća: tradicionalno, ugroženo, kreativno“. Lug, 1. – 4. listopada, 2016.

2. *Smrt kao novi način života*, Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem „O pričama i pričanju danas“, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 14.- 16. studenog 2013.

Sudjelovanje na skupovima:

2015. - **„**Josip Lovretić (1865. - 1948.), jedno stoljeće poslije", znanstveni skup, Otok, 28. studenoga

- 41. Škola biološke antropologije „Dr. Hubert Maver“, Zagreb, 12. lipnja

2013. Stara knjiga: kulturno-povijesno i znanstveno izvorište, Osijek, 25.- 26. studenoga

- Eighth ISABS Conference on Forensic, Anthropologic and Medical Genetics and Mayo Clinic Lectures in Translational Medicine, Split, 24. - 28. lipnja
- 39. Škola biološke antropologije „Dr. Hubert Maver“: Antropologija adolescencije, Zagreb, 20. svibnja

2011. - Šokačka rič 8, znanstveni skup o slavonskome dijalektu, Vinkovci, 11. - 12. studenoga

- 38. Škola biološke antropologije "Dr. Hubert Maver": Suvremena istraživanja paleolitika u južnoj i središnjoj Europi, Zagreb, 27. listopada

- The Seventh ISABS Conference on Forensic, Anthropologic and Medical Genetics, Bol, 20. - 24. lipnja
- Anthropology and Health: Addressing Vexing Challenges in the Year 2011, Dubrovnik, 11. – 16. lipnja